

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

A KIVÁLASZTOTT

OROSZ ELBESZÉLÉS
KÉT KÖTETBEN

IRTA
POTAPENKO N. I.

FORDITOTTA
MADZSAR GUSZTÁV

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. T. KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-92-3 (online)
MEK-14404

ELSŐ KÖTET.

I.

A vasuti állomás tágas, pajtaszerű várótermét egészen megtöltötte az érkezőket váró közönség. A tömegben különösen két alak tűnt föl. Mind a kettő a papi rendhez tartozott s hosszú reverendát viselt. De egyéb hasonlóság nem is volt közöttük és a ki megfigyelte őket, azonnal kitalálhatta, hogy különböző társadalmi állásúak. A melyik a hirdetési tábla előtt állott és a délnyugati vasutvonalak menetrendjét tanulmányozta, valószínűleg a fővárosi papi arisztokráciához tartozott. Sötétzöld atlasz reverendát viselt, mellét tömör lánczra függő nagy kereszt és színes szalagra kötött rendjel ékesítette. Kövér, tejfehér arcát őszbe csavarodott haj vette körül, mely gondosan fésült, sűrű és hosszú körszakállban végződött. Fekete keztyűt hordott és fején sötétszürke, puha, hódbőrből készült sapka volt. Tömör aranyóráját gyakran előhuzta kabátja alól; türelmetlennek látszott, hogy az idő lassabban múlik, mint ő akarná.

A másik egy szögletben ült a padon; hatalmas batyu mögé bujt el, mely a mellette ülő vastag polgártársé lehetett. Különösen hosszú, ősz szakálla vonta magára a figyelmet; egészen a térdig ért s még hosszabbnak látszott a miatt, hogy gazdája a fejét is lehajtotta. Hosszú, idomtalan-ujjú, kiálló kék eres kezeit térdeire fektette. Szürke, az ócskaságtól azonban vörösbe játszó reverendája alul nyitva volt s durva bagariabőrből készült csizmái kikandikáltak alóla. Termete karcsú, sovány és nagyon hajlott. Arcza becsukott szemeivel halottéhoz hasonlított. Szundikált; csak néha-néha keltette fel az állomás udvarán keletkező lárma, ilyenkor tétovázó, kérdő tekintete ide-oda révedezett az előtte szokatlannak látszó nagy tömegben, s miután a történekről tudomást szerzett, ismét álomba merült.

Az atlasz-reverendás lelkész végre beleunt a vasutvonalak tanulmányozásába; felhasználta a pillanatot, mikor a szürke-reverendás kinyitotta a szemeit és hozzá lépett. Az öreg fölébredt, gyorsan fölállott s igyekezett lehetőleg katonásan megállani.

- Olyan ismerős az arcza; de nem tudom hol láttam! - mondá az atlaszruhás halkán, kellemes bariton hangon.

- Én azonnal megismertem, rektor úr!... Méltóztatik-e emlékezni Uszimjevka falu diakonusára, Obnovlenszki Ignácra... az vagyok.

- Obnovlenszki, Obnovlenszki... a fia... Igen, igen! E szerint ön Obnovlenszki Kirill-nek az apja? Igazán örülök, nagyon örülök! Kitünő, remek tanuló volt! Tudja-e, hogy érette kitüntetést kaptunk az akadémiától... persze, persze! Nagyon, nagyon örülök! Hogy megy a dolga, befejezte tanulmányait?

Obnovlenszki diakonus láthatólag örült, hogy fia ilyen fontos személyiség tetszését megnyerte. Nagy szemei felcsillantak és könnyekkel teltek meg. Ha legfiatalabb fiáról ilyen dicsézőleg nyilatkoztak, sírni tudott volna a gyönyörtől.

- Igen, nagyságos úr, készen van... befejezte a tanulmányait, mint első magiszter... mint első magiszter.

- E szerint tehát ott tartották tanárnak az egyetemen? Az elsőket mindig ott tartják.

- Nem, nem tartották ott. - A diakonus hangja hirtelen megremegett és megakadt. Az öreg zavarban volt. - Hogy is lehet az? Az elsőket mindig ott tartják és Kirillt nem!? De hát miért nem tartották ott? Azt írta: »Kedveseim, szüleim, haza megyek és sohasem hagylak el titeket«... tehát még sem tartották ott...

- Hm... különös! - mondá a rektor. - Meg kell vallanom, ezt nem értem.

A diakonus feje reszketett; szive görcsösen szorult össze, nem tudta, vajjon csak rossz, érthetetlen előérzet-e, vagy szégyenli magát a rektor előtt, hogy fia, a kiért még a szemináriumot is megdicsérték, mégsem felelt meg a személyéhez fűzött reményeknek.

- Én sem értem! - válaszolt majdnem suttogva. Mintha valami a torkán akadt volna s akadályozná a beszédben.

- Én unokaöcsémet várom az egyetemről. Egyszerre küldtük oda az ön Kirilljével. Itt kapott állást a mi szemináriumunkban - mondá a rektor, mintha a kellemetlen beszélgetés benyomását akarná elenyésztetni.

De a diakonus nem hallgatott többé rá. A pályaudvaron felhangzó tompa csengetés jelezte, hogy a vonat jön. Nyugtalanul állott fel és az ajtó felé rohant, a hol az érkezők fogadására megjelent közönség tolongott. Egy perc múlva a pályaudvaron volt s reszketve és elfogódva tekintett a közeledő vonat felé. Figyelmesen vizsgálta a kocs ablakokat, vajjon nem fedezné-e föl valahol a fiát, de semmit sem látott. Ünnepeles zugással robogott be a vonat az állomás üvegtetőzete alá; a diakonus, mintha helyéhez nőtt volna, zavartan tekintett egyszerre valamennyi vagonajtóra. Egész zürzavar állott szeme előtt. Úgy tetszett neki, mintha a táskákkal és batyukkal érkezőket, ide-oda futkosókat, egymást üdvözlőket és csókolókat mind látná, s mégis azt hitte, hogy álmot lát az egész. Pedig ott volt a rektor úr, a ki egy utazótáskás fiatal embert megcsókolt és aztán egy másik fiatal, magas, halavány férfinak, a ki hosszú, barna, kalapja alól lecsüngő haját, kis bajuszt és kecskeszakállt viselt, a kezét megszorította. - Most közelebb jönnek. A magas fiatal ember előre siet, a diakonus szive megdobban, szédül, lábai reszketnek; nem érti, mi van vele. Karjaiba szorítja Kirillt s nem akarja elengedni, szünet nélkül csókolja a fejét, mintha nem is viszontlátás, hanem bucsú volna ez. Kirillnek majdnem erőszakkal kellett kibontakozni karjai közül.

- Jól van, jól, hiszen még eleget csókolózhatunk! - mondá szilárd, szelid basszus hangon. - Néhány darab podgyászom van, a mit át kell vennem.

Az öreg engedelmesen követte. Majd előre szaladt, majd hátra maradt, másoknak az ajtót nyitogatta ki s idegen csomagokat kapott fel; de nem kérdezett semmit, csak folytonosan fia magas termetét, járását, hosszú lábait, fekete kabátját nézte és mindez nagyon elérzékenyítette.

A mint az utitáskát megkapták és egy bérkocsiba ültek, Kirill kérdezte:

- Murka egészséges?

- Gavrilovna Marja? Hála Istennek; vár téged!

- Miért nem jött ki elém?

- Ki akart jönni, nagyon szívesen jött volna velem, de édes anyja, Nikolajevna Anna, nem engedte. Azt mondta, hogy nem illik fiatal leánynak.

- Hát édes anyám, hugom, Naszar bátyám? Egészségesek mind?

- Tiszteltetnek. Naszar kérte, hogy plébánossá nevezzék ki, de a vladika (érsek, metropolita) megtagadta; azt mondta, szolgáljon még egy ideig.

A diakonus azt gondolta magában: »Először Murkáról kérdezősködik, azután az anyjáról; ez nincs rendén.«

- Hová megyünk? - kérdezte a bérkocsis, a kinek elfelejtették megmondani.

- A plébániára! - sietett válaszolni a diakonus és fiához fordulva hozzátette: Előbb Gábor atyához megyünk, ott vannak az én lovaim is... Eszünk és onnan megyünk Usztimjevkára; este felé otthon leszünk.

- Nem, nem... itt kell meghálnunk. Dolgom van, a püspököt kell meglátogatnom.

Az öreg kérdezni akarta, hogy miért, de nem tette. Ezalatt azonban bántó gondolatok jártak a fejében: »Mint első magiszter fejezte be a tanulmányait és most a püspökhöz. Miért? - gondolta magában. - A közönséges ember, a fajtámbeli, elmegy a püspökhöz, hogy plébánosi vagy diakonusi állást kapjon; - de miért megy a magiszter, az első magiszter; mit akar?« De örömeiben, hogy forrón szeretett fia végre hazajött s ott ül mellette a bérkocsiban, hallgatott s elhalasztotta kérdéseit későbbi időkre. A fiú nem találta el atyja gondolatait. Körülnézett és csodálkozott, mennyire megváltozott a megyeszékhely az utolsó két év alatt. Új templomot építettek, a vasúthoz vezető utat újra kövezték, új házak emelkedtek mindenütt.

- Nő a város! - jegyezte meg hangosan - a plébániát is újra festették!

A kétemeletes plébánia, a melyhez most érkeztek, sötét-barnára volt festve. A közelben, nagy térségen, melyet vasrács vett körül, emelkedett a plébánia-templom, nagy, de idomtalan, csunya épület. A bérkocsist kifizették, beléptek az ajtón és aztán a második emeletre mentek. Fortifikantov Gábor plébánosnak igen tisztességes tágas lakása volt a plébánián. Ranga szerint a harmadik pap volt és mert a főváros lakosai vallásosságban nagyon kitűntek, jövedelme is megfelelő. A vendégek szűk, fából való, vitorlavászonnal borított lépcsőn mentek fel; előbb széles, világos folyosóra értek s azután Fortifikantov Gábor atya lakásába. Már az előszobában hallották, hogy a teremben mozgolódik valaki. Gábor atya maga üdvözölte őket a küszöbön, előbb megáldotta Kirillt, azután megölelte és háromszor megcsókolta. A vendégszobából Nikolajevna Anna, az érdeemes anya jött ki világoskék ruhában és fejkötővel és szintén megcsókolta Kirillt. Tegezték s úgy bántak vele itt a házban, mint saját fiukkal. Már mint másodéves theológust Gavrilovna Marja vőlegényének tartották. Természetes, hogy ezt a szegény falusi diakonus fia iránt tanúsított bizalmat csak Kirill különös sikerei magyarázzák meg. Már akkor tudták, hogy a papi egyetemet fogja látogatni.

Valamennyien leültek. A beszélgetés az utazás s a városi ujdonságok körül forgott. Tizenegy órakor az anyuska reggelire hívta őket.

- De hol van Mura? - kérde Kirill, - Gavrilovna Marja? - javította ki; elfelejtette, hogy a szülők jelenlétében még sohasem hívta így.

- Öltözködik - mondá az anyuska. De Mura régen fel volt öltözködve. Az anyja azért tartotta vissza, mert nem gondolta illőnek, hogy ő szaladjon a férfi elé. Igaz, hogy vőlegénye volt, de két éve nem látták egymást és ez alatt sok minden megváltozhatott.

- Csak legalább Gábor atya kikérdeznél! - gondolta a félénk diakonus. Nagyon számított erre a vizsgálatra, de nem mert maga előállani vele. Félt a fiától, a mikor saját diakonusi csekélységét magiszterségével összehasonlította.

Gavrilovna Marja belépett az ebédlőbe. Barátságosan köszöntötte Kirillt, de kimérten és tartózkodólag. Kirill úgy látta, hogy kifejlődött, erősebb lett. Arcza meglehetősen közönséges volt, kerek, telt, piros, szemei barnák. Sűrű fekete haja simára volt fésülve s hosszú, vastag fonatban végződött, mely derekáig csüngött alá. Modora láthatólag keresett. Egészen elpirult s hallgatott a belső izgatottság miatt. Szívesen simult volna kedveséhez, a kit oly sovárogyva várt és a kit most oly szépnek tartott.

- Nos, Ignatjevics Kirill, tehát első magisztere vagy a papi akadémiának! Ez dicsőségedre és becsületedre válik! - kezdé el Gábor atya félig ünnepélyesen, félig tréfásan.

A diakonusnak dobogott a szive. »Most nyilatkozni fog!« - gondolá s az izgatottságtól mohóbban evett, mint eddig. Mura mereven nézett vőlegényére és gondolta: »Milyen tudós is lehet!«

- Igen, igen, rendkívül kiváló személyiség! - viszonzá Kirill kötődve.

- Persze, hogy kiváló; sokra fogod vinni, nagyon sokra!

- Most kezdődik - gondolta a diakonus.

Kirill nem válaszolt, de Gábor atya elhatározta, hogy teljesen kimeríti a témát és folytatta:

- Hogy van az, hogy még rendelkezést nem kaptál? Talán valami különös kilátásaid vannak?

- Nincs semmi különös, Gábor atya. Nem vagyok egyéb, mint a kit maga előtt lát.

- Aha, aha, tehát így van! Olyan csodálatos dolgok ezek, olyan csodálatosak! - gondolta a diakonus; és félve, hogy fia leolvassa az arczáról gondolatait, mereven tányéjára nézett.

- Ez bámulatos! Először hallom életemben, hogy az első magiszter így egészen... És semmit sem ajánlottak neked?... Csodálatos.

- Már hogyné! Ott akartak tartani az akadémián - de visszautasítottam.

E szavak után Gábor atya, az anyuska, Mura s még a diakonus is letette kését és villáját.

- Ez volt tehát! - suttogá a diakonus, de maga is megijedt. Tulajdonképpen nem lett volna szabad ezt mondani; talán kellemetlen, sértő lehetett a fiára.

- Az akadémiánál!... és te visszautasítottad? Hisz' ez örütség! - kiáltá Gábor atya.

- Csakugyan örütség! - erősíté az anyuska.

Mura nem szólt semmit. De összeszorult szive sajgott. »A székvárosban lakhattunk volna!« - villant meg agyában. A székvárosi élet utolérhetetlen ideálként lebegett előtte.

- De hát miért baj az? Hiszen mindnyájatokat olyan nagyon szeretlek! Szeretem déli meleg éghajlatunkat, a falut, a melyben felnőttem, a parasztot, a ki táplált és mindenkit, a kik közel állanak hozzám! - válaszolta Kirill komolyan és elgondolkodva. - Eljöttem tehát hozzátok. A ki szeret, szívesen lát! - tette hozzá.

Egymásra néztek valamennyien s Gábor atya szólt:

- Nagyon helyes. A hazaszeretet és felebaráti szeretet igen szép. De miért mondjunk le arról, a mit munkával és tehetséggel megszereztünk? Hiszen meglátogathatsz bennünket, viszontláthatod a falut, mindnyájunkat, aztán visszatérhetsz. De a tanárságot visszautasítani, és hozzá még a székvárosi papi akadémián, ez valóságos hűn.

- Bűn! - ismételte az anyuska nagyon nyomatékosan - igen, valósággal bűn!

- És mi köze van mindezekhez a falunak? - folytatá Gábor atya. - A faluban úgy sem fogsz élni.

- A faluban fogok élni - mondá Kirill szilárdan és határozottan - falusi pap akarok lenni.

E szavak nagy zenebonát idéztek elő. Az első pillanatban senki sem hitt bennük.

»Tréfál!« - gondolta mindegyik és reá néztek. Kirill komolyan és halaványan, magába szállva ült a széknél. Szeme akaraterőtől és a rendíthetetlen határozottságtól fénylett. Észrevették valamennyien, hogy nem tréfált.

Gábor atya kivörösödött, zajosan eltolta az asztaltól a széket s majdnem haragosan szólt:

- Talán azért jöttél ide, hogy belőlünk csufot űzz!?

- Én? Csufot űzni? - válaszolt Kirill mély, benső aggodalommal.

Az anyuska felállott és büszkén felegyenesedve, mint a kit legnemesebb érzelmeiben sértettek meg, így szólt:

- Leányom nem a falura való!

Aztán parancsolólag fordult leányához:

- Marja, menj a szobádba!

Kirill is felemelkedett és az ablakhoz lépett. Annyira izgatott volt, hogy szinte szédült. Homlokát összeránczolva tekintett menyasszonyára és várta, mit fog csinálni. Mura engedelmességedett. Érezte, hogy könnyekben tör ki, és mert ezt szégyennek tartotta, az ajtó felé fordult és ingadozva sietett ki. Édes anyja követte. Gábor atya nekivörösödve, összeránczolt szemöldökkel ült helyén. Úgy tetszett, mintha mennydörgő hangon készülne kitörni, de csak asztalkendőjével törülte meg a bajuszát, keresztet vetett és követte feleségét és leányát, a nélkül, hogy Kirillt és a diakonust egyetlen pillantásra is méltatta volna.

A diakonus mozdulatlanul ült, lehajtott fejjel és lecsüngő karokkal. Alig tudta megérteni, hogy mi is történt tulajdonképen. Szagatott mondatok: »Mennyire haragudott Gábor atya! És az anyuska is! Első magiszter! Falusi pap! Istenem, teremtőm!« jártak a fejében. Félt a fejét felemelni, nehogy fia tekintetével találkozzék.

Kirill egy darabig még az ablaknál állott, azután határozott léptekkel járt fel s alá a szobában s megbotlott a székekben, melyek útjában állottak.

Miután egy párszor fel és alá járt s meggyőződött, hogy minden hiábavaló, atyja háta mögött megállott és szerető hangon szólt:

- No, atyám, vegyük a táskánkat, aztán menjünk innen!

A diakonus összerezett.

- Hogyan? Hová? Mit gondolsz? Tehát egészen, visszavonhatatlanul?

- Úgy látszik! - mondá Kirill keserűen mosolyogva.

- De, Kirillkém, hát nem sajnálsz? - kérde a diakonus félénk, szelid hangon.

- Persze, hogy sajnálok, fáj a szívem, majd szétreped... De hiszen egyenesen elutasítottak!

- Elutasítottak! - ismétlé elhaló hangon az öreg.

Mennyi csalódása és kába reménye fűződött ez egyetlen szóhoz! Két dologra volt büszke egész életében: először fiára, a ki tanulásban mindig első volt, még a papi akadémián is kitüntette magát és tanulmányait mint első magiszter fejezte be; másodsor arra a kilátásra, hogy Fortifikantov Gábor atya családjával rokonságba lép. Vajjon álmodhatott-e ő szegény, szerény, együgyű, a homályban megöregedett falusi diakonus létére ilyen rokonságról? És ez az álom mégis közel állott a megvalósuláshoz; eljárhatott volna a főpap házához és itt a családhoz tartozónak tekintették volna, és most!

Gyorsan felállott, begombolta kopott reverendáját s kétségbeesett megadással mondá:

- Menjünk, fiam!

Kiléptek a folyosóra. Kirill szilárd léptekkel; halántékai majd megpattantak, szive dobogott, de tudta, hogy nem tehetett másként. A diakonus félénken és alig hallhatóan sompolygott ki. A szobaajtók be voltak zárva. Mögöttük sem zaj, sem beszélgetés, sem más mozgás nem hallatszott. Már a folyosó végén voltak, mikor a diakonus suttogva kérde:

- De hogyan? Nem is bucsuzunk el?

- Hiszen nem akarják! - felelt Kirill tompán; aztán felkapta táskáját és lefelé ment a lépcsőn. A diakonus még késedelmeskedett. Kinyitotta a konyhaajtót, intett a szobaleánynak és azt suttogetta neki:

- Anjuta, ha kérdezik... a moszkvai szállóban vagyunk.

Anjuta csodálkozva tekintett rá és a mint lement, betette utána az ajtót.

Hallgatva fogta be a diakonus sovány gebéjét kétkerekű kocsijába, felszedte a lehullott szénát, szó nélkül felültek és kihajtottak az utcára.

A moszkvai szálló a város végén volt. A mint közeledtek hozzá, visszaemlékezhetett volna Kirill, hogy tíz-tizenöt évvel ezelőtt, a mikor atyja a nagy szünet után a szemináriumba hozta, mindig itt szálltak meg. A tágas udvaron állott telegájuk (parasztkocsi), a mely vén paripájuknak jászolul is szolgált. A nagy, meglehetősen piszkos, kényelmetlen fogadószoba olyan volt most is, mint ezelőtt tizenöt évvel. De Kirill nem törődött az emlékekkel. A mint a szobába lépett, ledobta táskáját s elkezdett le s fel sétálni, még pedig oly határozott léptekkel, hogy a diakonus jobbnak látta régi ismerősét, a korcsmárost felkeresni. Itt mindent kitálalt, a mi egész idő alatt szívére nehezedett.

- Tudja, lelki atyám - szólt a korcsmáros, egy megtermett s határozott elveket valló férfiú - ne haragudjék reám, hogy ezt mondom: A maga fiának hiányzik a negyedik kereke. Higyje el, úgy van.

A diakonust sértette a beszéd.

- Bocsánatot kérek! Bár a maga fiának volna olyan feje! - válaszolt boszusan.

- Az én fiam korcsmáros lesz, minek ahhoz annyi ész? A maga fia túlságosan tanult! Ez megzavarja az embernek az eszét. Ne haragudjék, diakonus atyám, részvétből beszélék.

A diakonus ott hagyta a korcsmárost; egészen meg volt zavarodva. A mint a szobába visszatért, az aggodalomtól elfogódott hangon kérdezte:

- Elmégy holnap még a püspökhöz?

Kirill leült egy ócska székre és szeretettel tekintett atyjára.

- Üljön le, atyuskám, értsük meg egymást. Hiszen még alig beszélünk egymással! - mondta nyugodtan.

A diakonus leült a lóczára, a mely panaszosan nyögött alatta.

- Miért menjek most már a püspökhöz? - kérde Kirill. - Hogy pappá szenteljenek, meg kell házasodnom és nem ismerek leányt Gravrilovna Marján kívül. Ismerjük és már megszoktuk egymást. A gondolataim most olyan zavarosak.

- Zavarosak, persze, zavarosak! - ismétlé a diakonus, mint valami viszhang.

Kirill mosolygott.

- Nem, nem úgy, mint apám gondolja. Bizonyosan bolondnak tart? Tudom.

- Az Istenért! Hogy jut ilyesmi eszedbe! - sietett válaszolni a diakonus. - Sohasem gondoltam ilyesmire!

- Csak azt akarom, hogy életemnek legyen valami célja, ennyi az egész. Hiszen ön, apám, nem ostoba ember, csak a szegénység tette életét keservessé. Ha senki sem ért is meg, magának meg kell engem értenie. Gyermekségemtől fogva a faluban éltem; falunk, Usztimjevka, szegény. Láttam parasztjainkat, milyen borzasztó korlátoltságban élnek és tengődnek. Ez a szellemi sötétség a szegénységtől van, és a szegénység a sötétségtől. Egyik a másikból követ-

kezik. Szegénysége miatt szerettem már akkor a földművelőt, gyermekkoromban; csak hogy ez a szeretet el volt fojtva bennem, aludt, mert öntudat nélkül éltem a jelennek és nem voltak eszméim. Azután sokat és szorgalmasan tanultam, bölcseséget tanultam a könyvekből, okos emberekkel beszélgettem s elmém kifejlődött. Ekkor értettem meg, hogy méltatlan dolog csak magunknak, csak a jelennek élni. Megtanultam azt az alapelvet: »Ha megvilágosítottad saját elmédet, világosíts fel másokat is, felebarátaidat, akkor életed nem fog nyom nélkül elröpenni.« De hát kit világosítsunk fel, ha a tudatlan falusi embert nem? Ott kell világítani, édes atyám, a hol sötétség van. És hogy milyen sötétség van ott, azt maga tudja legjobban. Ezért vettem meg az önző életpályát és határoztam el magamat, hogy falusi pap leszek. Mondja meg most, édes apám, bolond vagyok-e vagy nem?

A diakonus lehajtott fővel ült helyén. Végre hallotta fiának rég óhajtott nyilatkozatát s ennek a kis beszédnek minden szava mélyen vésődött szívébe.

Nem értette még egészen, hogy a fia mit mondott, de érezte, hogy az jó és helyes. Örült fiának nemeslelkű gondolkozásmódján, de fájt is, hogy le kell mondania arról az álomról, a mely elszegényedett fáját fölemelte volna és szégyelte, hogy Kirilljét bolondnak tartani elég vakmerő volt. Ezek az érzések jártak át szívéen és hallgatott.

- Nos, atyám, beleegyeznek-e elhatározásomba vagy nem?

A diakonus mindkét karjával szívéhez szorította s fejét keblére hajtva rebegette:

- Derék ember vagy... ez apostoli munka, igazán apostoli.

Kirill megcsókolta atyja ősz fejét s arczán örömmel teljes mosolygás jelent meg.

- Milyen jó, atyám, hogy megért engem! Sokkal könnyebb élni a világon, ha megértik az embert. Tudom jól, hogy édes anyám és a többi rokonok reám fognak támadni. Önre azonban számítottam, atyám.

- Hát hogyne. De látod, hogy Murka milyen. És ha szereted, ha megszoktad, ez a dolog mégis keserves.

Kirill ismét szótlanul járt fel s alá; a diakonus egy darabig még ott ült, aztán, hogy ne zavarja, kiment. A mint künn a lépcsőn megállott és gondolkodott, egyszerre szemében az elhatározottság kifejezése csillámlott fel. Visszament a tornácra, feltette sapkáját s kiosont a házból. Meggyorsította lépteit s csaknem szaladt a plébánia felé.

II.

A plébánián családi tanácsot tartottak, a melyen nagyon fontos dolgok történtek. Mura az ebédlőt elhagyván, reszketve a bekövetkezendőktől, egyedül ült szobáskájában. A mint anyja belépett és tudtára adta, hogy Kirill atyjával együtt elment s valósággal szakításra került a dolog, elkezdett zokogni s kijelentette, hogy senki máshoz nem megy férjhez.

- Ostobaság! Csak nem fogsz falura menni és ott élni! - viszonzá anyja.

- Nekem az mindegy; szeretem, és ott fogok élni, a hol ő van! Hiába is fáradoztok... egészen hiába. Elszököm vele és botrányt csinálok.

Gavrilovna Marja, a ki különben szerény és engedékeny volt, néha napján, ha arra került a dolog, nem tagadhatta meg öröklött anyai jellemét. Gábor atya ilyen alkalmakkor visszavonult szobájába és várta a viszálykodó pártok küzdelmének eredményét. Ha most is csak mindennapi dolgokról volt volna szó, ezuttal is úgy tett volna. Most azonban különös eset került napirendre s ezért az anya helyesebbnek tartotta nemcsak leányával szemben mérsékelni magát, hanem Gábor atya tekintélyét is segítségül hívni és reá bízni, hogy ebben a fontos ügyben véleményét elmondja. Elhatározták, hogy szép szavakkal közösen igyekeznek Murára hatni.

- Tudod-e te, hogy mi az a falu és hogy élnek ott? - mondá Gábor atya. Igazi vadon; paraszton kívül nem találni ott élő lelket. Csak halálos unalom és melancholia uralkodik ott. A parasztok durvák, műveletlenek, piszkosak, s neked társaságukban kell élni és velük érintkezni. Télen hóviharak dühöngenek, minden hóval van borítva, nyáron pedig izzó a forrás.

- Az nekem mindegy, én szeretem! - felelt Mura határozottan.

A mint Gábor atya rábeszélésének hiábavalóságát belátta, hallgatott s hatásosabb érveket keresett.

- Ne felejtsd el a fő dolgot! - kezdé édes anyja. - Nos, te szereted, igen szép. De vajjon szeret-e ő téged? Azt hiszem, hogy nem szeret. Itélj magad. Ha az ember szeret, megtesz mindent menyasszonyáért, a mi annak kellemes. Nem úgy van, atyuskám?

- Persze, persze! - erősíté Gábor atya; eszébe jutott, hogy annak idején ő is mindent megtett a menyasszonyáért, a mi annak kedves volt.

- No, és mit tesz Kirill? Valamit a fejébe vett és ezért az ostobaságért valósággal el akar temetni. Nem, ő nem szeret.

- Oh nem, anyuska, szereti, Istenemre, szereti! - kiáltá egyszerre egy negyedik hang s a mint a jelenlevők megfordultak, látták, hogy a diakonus, mint egy szellem, észrevétlenül belépett. Most már nem látszott elfogódottnak és félnéknek; mozdulatai szilárdak és határozottak voltak. Jobb kezét szívére téve, erős nyomatékkal szólt:

- Gábor atya! Anyuska! Hallgassatok reám, az Istenért! A fiam azt mondja nekem: »Miért menjek a püspökhöz? Hiszen elkergettek! Ha meg nem házasodhatom, úgy is mindegy, hiszen úgy sem ismerem Murán kívül más leányt a világon s nem is akarok ismerni. És most - mondta - a gondolataim olyan zavarosak.« Gábor atya! Anyuska!

A diakonus sirt.

A mint Mura ezt az érzékeny vallomást hallotta, ismét elkezdett zokogni.

Gábor atya és felesége lehajtották a fejüket és hallgattak.

- De hogyan magyarázza... - kezdé rövid szünet után, a nélkül, hogy fölpillantott volna, az anyuska.

- Az evangélium szavai szerint akar cselekedni.

Kétség és csodálkozás váltották föl egymást az anya arczán.

- Gábor atya! Benne van az evangéliumban, hogy okvetlenül a falun kell lakni?

Erre a meglehetősen ügyetlen kérdésre Gábor atya nem felelt, hanem a következőket mondá:

- Azt hiszem, Mura felnőtt leány. Tudja, mi van előtte. Ha szerelme olyan nagy, hogy még arra is elhatározza magát, ám legyen. A jövőben aztán az ő dolga lesz, hogy a férjét észére térítse. Úgy van. Azt hiszem, később majd megváltozik. Aztán át lehet helyezettetni a városba. Ez az én véleményem. Határozz különben magad! - fordult a feleségéhez.

A diakonus Murához lépett és megcsókolta a kezét meg a homlokát. Azután az anyuskához fordult és mondá:

- Anyuska, megengedi...

- De én aztán nem leszek az oka! - válaszolt és odanyujtá a kezét, a melyet a diakonus hevesen csókolt meg. Mura az anyja nyakába borult és általános ölekezés között érzékeny jelenet játszódott le.

A diakonus most rohamlépésben szaladt vissza a szállóba s egy fél óra mulva Kirillt hozta maga után Fortifikantovékhoz. Mielőtt azonban Kirill véglegesen megkaphatta volna a vőlegény czimet, előbb fél óráig Gábor atya intéseit kellett hallgatnia s aztán az anyuskával hosszasan beszélgetni. Ennek a mulatságnak az volt a célja, hogy megtérítsék és észére térjen. Kirill nagyon jókedvű volt, nem mondott ellent, sőt lehetőknek tartotta, hogy a mennyiben meggyőződik, hogy jobbat is tehet, akkor megtér. Végre aztán megengedték neki, hogy Muránál maradjon.

- Mura - mondá neki - ki kell nyilatkoztatnom...

- Ne nyilatkoztass semmit, Kirill, nem akarok semmit sem tudni... Szeretlek, ez elég.

Olyan bizalommal simult hozzá, hogy megkimélte fölvilágosításaitól. Este együtt mentek sétálni. Kirill mesélt neki a székváros pompás palotáiról, hidjairól, a muzeumokról és színházakról.

- Ott szép lehet! - szólt Mura félénken. Félt, hogy szemrehányásnak tarthatná.

- Szépnek szép, de ott nem él az ember. Mert az nem élet, hanem csak időtöltés. A sürgésforgás és szórakozás emészti föl ott az életet. Nem tudnék ott egy évig sem élni.

- De én szeretném egész életemet ott tölteni - gondolta Mura magában.

Másnap Kirill korán fölébredt. A püspök már nyolcz órakor fogadott. Miután fekete, még az akadémiától kapott, rossz szabású ruháját magára vette, teát ivott s míg a főpap házában még aludtak, kiment. A diakonus is fölkelt volt és elkísérte a kapuig. Még áldását is reá akarta volna adni az utra, olyan rendkívülinek és izgalmasnak tartotta a püspöknél való látogatást. De az áldásra nem került a sor. A kapunál még egyszer megállította a fiát és azt mondta neki:

- A püspök bizonyosan tisztelettel fog veled szólni; mert tudós ember vagy és ki is tüntettek. Ennek daczára légy alázatos... És aztán, ha nem volna illetlen s valamilyes jóakaratot vennél észre, említsd meg Naszar bátyádat; vajjon nem lenne olyan kegyes, hogy plébánossá ki-nevezze.

Kirill a püspök fogadószobájában egész nagy tömeget talált; leginkább szegényes ruhába öltözött falusi papok voltak. De voltak urasabbak is, például az a két jól megtermett, a kik azt akarták kérni, hogy helyüket megcserélhessék. Mások félelemmel és reszketve gondoltak a kolostorba küldés büntetésére, melyet hirhedt életmódjukkal érdemeltek ki. Kisirt szemű asszonyok is láthatók, bizonyosan papok özvegyei, a kik vagy nyugdíjat akartak kérni, vagy engedelmet, hogy a templom melletti kis paplakban élhessenek, a hol férjük harmincz-negyven évig mint diakonus vagy subdiakonus szolgált. A papi akadémia magiszterét, Obnovlenszki Kirillt, azonnal bebocsátották a püspökhöz, a tömegnek még várni kellett. A püspök barátságosan fogadta. A dicséret, a mit a szeminárium Obnovlenszkiért kapott, neki is szólt.

- Tudom, tudom, már értesítettek. A rektor irt. Számítottunk reád és ime, visszautasítod. Betegség miatt, hm!... Tulajdonképen mi bajod van? Hiszen egészségesnek látszol.

A püspök már nagyon öreg volt, de még jól bírta magát s szeretett kedélyeskedni. Hófehér szakállá folytonosan reszketett. Magas termetű volt és meglehetősen kövér. Arczkifejezése mesterkéletlen és szelid, maga kegyes férfiú, de azért úgy tett, mintha szigorú volna és vaskezekkel kormányozná az egyházmegyét. Ez okozta az ellenmondást, hogy mindenki szigorúnak, nagyon szigorúnak tartotta a püspököt s ennek daczára egyházmegyéjében alig volt tiz pap, a kit megbüntetett. Szerette papjait meg-megpirongatni, de aztán békével haza küldte a megfeddetteket. Kirill leült a püspök kínálta helyre és szólt:

- Teljesen egészséges vagyok, méltóságos uram. Ha a visszautasítás okául betegséget mondtam, az csak a forma kedvéért történt.

- Ezt nem értem; beszélj világosabban, fiam.

- Szivesen, méltóságos úr. Látogatásomnak éppen az a célja, hogy szándékomat tudtára adjam. Kérem, kegyeskedjék valamelyik faluba helyezni.

- Mit? Mit jelentsen ez? Az akadémiát mint első magiszter végezted el és falura akarsz menni?

Hogy a püspök nagyon csodálkozott, az természetes. Ilyen kérelemmel még nem fordult hozzá egész pályáján senki.

Az akadémia növendékei rendszeren a legjobb állások elnyeréseért fáradoztak; arra törekedtek, hogy valamelyik székesegyháznál alkalmazzák őket, s ha meg is elégedtek valamelyik városi templommal, akkor is legalább főpapok akartak lenni.

- Nem értelek, magyarázd ki magad; szólj érthetőbben! - tette hozzá a püspök s kíváncsian tekintett reá.

- Szegény népemnek, a legtudatlanabbnak, a legszegényebbnek akarok szolgálni - viszonzá Kirill elgondolkozva.

- Ez nagyon helyes, igen derék! - szólt a püspök, csak azt nem értem, hogyan határozhattad el magad erre?

- A városi élet nem vonz; a jövedelemmel nem törődöm; - folytatá Kirill - szivem a faluért dobog, a hol gyermekéveimet töltöttem.

- Ezt igen okosan teszed! Az Isten megáld érte! - szólt a püspök elragadtatással. - Például állítalak oda másoknak.

Fölállott, Kirillhez ment és megcsókolta homlokát.

- De melyik községet adjam neked? A jobbak mind be vannak töltve, csak a szegények vannak üresedésben. Pedig te a legjobbat érdemelnéd.

- Nem, nem - viszonzá Kirill - azt nem kérem. Csak olyan községet kérek, a melyben családommal együtt valahogy megélhetek.

- Isten áldjon meg, Isten áldjon meg! - ismétlé a püspök, meghatva a fiatal ember önzetlenségétől. Fölhasználva az alkalmat, hogy kitüntesse és valami kellemessel lepje meg, még hozzátette:

- Bátyád is van, Nasar diakonus. Mondd meg neki, jöjjön el hozzám; pappá szentelem és jó állást adok neki.

Kirill meghajtotta magát és a püspök folytatta:

- Isten veled. Válassz magadnak feleséget és készülj a papi-rend fölvételére. Állásról majd gondoskodom.

Megáldotta a fiatal embert, megölelte és még hozzátette:

- Mégis fáj, hogy városunk elveszít. Jó prédikátor vált volna belőled! Emlékszem, hogy már szeminárista korodban kitüntetted magad a homiletikában;¹ igen, igen, emlékszem! Mondd meg tehát bátyádnak, hogy jöjjön hozzám.

Kirill nagy örömmel hagyta el a püspököt. Különösen jól esett neki, hogy az öreg megértette, s az is, hogy a püspök kegyessége folytán atyját, fivérét és egész családját megörvendeztetette. A tömeg, mely a püspök elfogadó-szobáját megtöltötte, tisztelettel bocsátotta a szobán keresztül; mindnyájan irigykedve néztek utána, már tudták, hogy első magiszter és gondolták:

- Milyen szerencsés! Bizonyosan a legjobb állást kapja az egész egyházmegyében. Hogy mennyire kedvez némelyiknek a szerencse! És milyen fiatal még, majdnem gyermek!...

A püspöki udvarban találkozott Kirill a rektorral és unokaöcscsével. Meszov Andrejevics Jevgeny - így hívták az unokaöcsöt - ünneplő ruhában volt. Fekete kabátját nem az akadémiától kapta, hanem maga csináltatta finom posztóból és igen jól állott neki. Kalapja is új volt, sötétkék szalagos, zsinórral a felső kabát gombjához erősítve. Fekete keztyü, lakk czipők egészítették ki öltözetét. Tartása öntelt s előkelően elegáns volt. Az ünnepies alkalom miatt szőke szakállát leborotvtáltatta, kis bajusza pedig ki volt kenve. A rektoron fekete atlasz talár volt s melle érdemrendekkel diszítve; fején főpapi kalapot viselt, kezében botot tartott. A kapunál a szeminárium hintója állott. A rektor bizonyosan öcscsét akarta bemutatni a püspöknek.

- Bemutattad már magad? - kérdé Meszov menetközben. Sietett nagybátyja után.

- Igen - felelt Kirill röviden.

- Én a bátyám támogatásával szeretnék állást kapni!... Tudod, a felügyelőnket elhelyezték... Hátha sikerülne..

- Már most? - kérdé Kirill csodálkozva.

Ez annál csodálatosabb volt, mert Meszov nem valami fényesen végezte az akadémiát. Még csak a legtávolabbról sem tarthatott igényt a magiszterségre.

- No, miért ne? Nagybátyám ajánl.... Természetes, hogy véglegesen még nem neveznek ki, csak helyettesnek. De az mindegy, azért az egész fizetést kapom.

- Persze, persze - mondá Kirill szórakozottan.

- Szabad lakást, sőt fűtést is... Nem is olyan rossz.

¹ Egyházi szónoklattan.

- Éppen nem.

Most odament a rektor.

- És mi lesz önnel, Obnovlenszki? - kérde tőle félig részvétellel, félig szemrehányóan.

Kirillnek általában nem volt szándékában őszintén beszélni vele. Alattomos, ravasz természetűe miatt ki nem állhatta.

- Még nem határoztam! Előbb haza megyek rokonaimhoz, hogy tanácskozzam velük.

- Persze, így van ez jól... De menjünk, Jevgeny, már is elkéstünk.

Kirill köszönt és elváltak.

- Milyen könnyen is halad előre némelyik ember, ha akarja! - gondolta magában s eszébe jutottak Meszov szerény képességei.

III.

Obnovlenszki Ignác diakonus paraszt-szekerének nem volt rugója; minden döczczenésnél a magasba dobta a bennülőket, lármája pedig két versztnyire² elhallatszott. A szekér minden egyes részének meg volt a maga különböző, jellemzetes hangja. A csapszeg, mely az első kerekeket a szekérral kötötte össze, rekedten zümmögött és kelepelt hozzá, a széles sárhányók hozzáütöttek a felhágókhoz, rezegtek, reszkettek s egyhanguan jajgattak. Jajgatásuk olyan hangos volt, mintha messzeható zene motívumai volnának. A rúd minden fordulónál, még a lovak legcsekélyebb mozdulatánál is nyikorgott. Az egész környék ismerte azt a symphoniát és a ki hallotta, behunyta szemmel is tudta: Ott megy az usztimjevcai diakonus.

Öt órája szekereztek már; szürke porfelhő vette őket körül; ez a felhő, ha egyszer felkavarták, jó ideig mozdulatlanul állott a levegőben s jelezte, hogy azon a helyen valaki átutazott. Szürke por fedte az utasokat. A diakonus szundikált és ide-oda imbolygott; ha egy-egy döczczenés fel-felvetette, felébredt egy pillanatra és keresztet vetett. Kirill a táskáját nézegette s emlékeibe mélyedt. A széles, kanyargó út mindkét oldalán érfélben volt a naptól barnult rozs. Itt-ott tiz-tizenkét kunyhóból álló csoport tünedezett fel, melyek nagy zöldséges kertekkel voltak körülveve; közelükben a kut magasba nyuló gémje látszott. A pásztor a vályuhoz hajtotta nyáját s úgy látszott, mint egy szürke folt a sárga pusztaságon. Körül mély csend; minden élő lény az árnyékot kereste, hogy a nap izzó sugaraitól megvédje magát.

Kirill fájdalommal telt csodálkozással gondolta, hogy két évvel ezelőtt is ilyen volt itt minden; úgy tetszett neki, mintha még csak tegnap hagyta volna el szülőföldjét s mintha tiz-husz évvel ezelőtt ilyen szintelen, szürke és unalmas volt volna az. Nem is történt rajta a legcsekélyebb változás sem, fejlődésnek, haladásnak semmi nyoma.

- No, öregeim, előre! Ott van Usztimjevka! - nógatta Kirill a lovakat és balra tekintett, abba az irányba, a merre az út bekanyarodott.

Egyszerre maguk előtt látták az egész falut fehér templomával, siralmas állapotban lévő elvadult, félig kiszáradt urasági kertjével és cseréptető téglából épült korcsmájával. A falu bejáratánál három kis malom állott, mellette a kopár barátságatlan temető. Oldalt a félig elrothadt zsindeletű urasági lak elmállott és leporlott vakolattal s a tető és ablak nélkül való gazdasági épületekkel. Ez az elhagyott ház nem látszott olyannak, hogy benne nagy igényű, kellemes élethez szokott emberek laktak volna. Általában Usztimjevka szürke, szegényes, unalmas képet mutatott; életvidám emberek bizonyára elhaladtak volna mellette. Az elszórt házak és kunyhók, az üres hordók, a sósvízű kutak a nap hevétől eltikkadt, fáradt vándornak nem nyujthattak sem frissítőt, sem vidámságot, sem nyugalmat.

- Milyen szürke és szegényes ez a mi Usztimjevkánk! - sóhajtott a diakonus.

Kirill szemeiben az öröm érzete lángolt.

- Hazai szegénység, atyám! Nem cserélném én azt el semmivel a világon - mondá s szívében valósággal örömmel teljes felindulást érzett. Gondolatban a hazájába visszatérő fogolylyal hasonlította magát össze; a főváros állandó lármájával, a melyhez hozzá szokni soha sem tudott, idegen volt előtte, idegennek látszott még a kötelességszerű tudomány is, mely lebilincselni nem tudta, s ezenkívül minden, a mi mögötte volt; csak Mura volt kivétel, a kit a legrégebb multtal, Usztimjevkával is szoros összefüggésbe hozott.

² Egy verszt annyi, mint egy mértföld hetedrésze.

- Semmiesetre sem! - mondá a diakonus és lerázta magáról az álmot, rácsapott az ostorral a lovakra. Ezek érezve az istálló közelségét, a nélkül is előre siettek. Elhaladtak a korcsma előtt s a templomhoz értek; a diakonus levette kalapját és keresztet vetett.

- Megérkeztünk! - kiáltott. - Hála az Istennek! Itt a templom, ott pedig a házunk. Még mindig a régi! Agathon atya, a plébános, már húsz év óta akar újat építtetni, de egyik évről a másikra halogatja. Pedig igazán nagyon szűken lakunk.

A mint a parasztok az országuton a diakonus szekerét látták, szokás szerint levették sapkájukat; a mint pedig észrevették, hogy a diakonus mellett még más valaki is ül, figyelmesebben néztek oda és azok, a kik Kirillt megismerték, barátságosan reá mosolyogtak. Egy asszony nem tudott lemondani arról az örömről, hogy ujjával reá ne mutasson és teljes szívből ne kiáltsa:

- Kirjusa megérkezett, itt van.

Kirill levette a kalapját és tiszteletteljesen köszönt. Örült, hogy még ma is azon a néven szólítják, a min tizenöt évvel ezelőtt. Végre megállottak a diakonus házánál. Vályogból készült parasztház volt: csak az ablakai látszottak nagyobbaknak és valamivel tisztábbnak a többinél. A házacska oldalfalával állott az utca felé, homlokzata az udvar felé nézett. Behajtattak az egész széltebe nyitott kapun. A kis, zöld ablakokat bezárták. Három kutya üdvözölte a kocsit, vidáman ugráltak ide-oda; de a mint Kirillt megpillantották, hüledezni látszottak s gyanusan morogtak.

- Ez az Isten hozott nem sok jót ígér! - mondá Kirill tréfálkozva. - A kutyáknak nem tetszik az érkezésem.

A diakonus nem válaszolt, hanem a kutyákat szidta. Hogy Kirill tréfájának komoly jelentősége van, arról meg volt győződve; és arról is, hogy nemsokára bent nagyon izgatott jelenet fog lejátszódni.

A ház ajtaja zajosan nyílt ki és Kirill valamennyi rokona egyszerre tolult kifelé. Megcsókolt egy magas, sovány, karcsú, ránczos arcú asszonyt, a ki épen olyan halvány volt, mint ő, szigorú arca majdnem barátságatlanul mondható. Ez a nő édes anyja volt. Tizenöt éves huga Motja vidám, kíváncsi szemekkel nézett reá, de kissé félnéknek és zavartnak látszott. Methodius, a seminarista, komolyan tartózkodólag viselkedett. Tizenhét éves volt. Kirillnek úgy tetszett, mintha barátságatlanul viselné magát. Jevgrafovna Anna, Kirill öreg nénje, még sirt is, senki sem tudta, miért. Methodius kifogta a lovakat és megjegyezte, hogy a lószerszám a lovak hátát véresre dörzsölte, azért új posztót kell reá varrni.

- Istenem, milyen porosak vagytok! - kiáltott Motja csengő hangon, lehúzta apja felső kabátját s az udvar közepére szaladt, hogy kirázza.

- Jertek már a szobába! - szólt az anyjuk. - Miért állunk itt a forró napon! Jösz mindjárt atyus?

- Nem, nem; ne várjatok reám, menjetek csak!... Majd utánatok megyek én is.

A diakonus avval a reménnyel kecsgettette magát, hogy a vallatás megkezdődik a távollétében és úgy nem lesz tanuja az első csalódásnak. Kirill követte anyját a szobába, utána letaposott cipőivel csoszogva a néni jött. - Motja később szintén bejött, de mindjárt eltűnt a mellékszobában. Háromszögű asztalkán, a szögletben, a szüzanya képe előtt lámpa égett. Hosszú, szürke vászonnal behúzott diván volt legelőkelőbb dísznek ennek a parádés szobának, a melyben a vendégeket fogadták. A diván előtt fehér kötött terítős asztal és azon közönséges virágokkal telt virágtartó állott. A falak mentén magas támlájú viaszkosvászonnal bevont székek, edénnyel telt pohárszék s ferdén függő falitükör állottak. A diakonus felesége

megállott a szoba közepén s keresztet vetett a szent képek előtt. Aztán megcsókolta az asztalon levő keresztet s oda nyújtotta Kirillnek és a néninek, hogy szintén csókolják meg.

- Nos, ülj le, Kirill, s meséld el, hogy mi vagy! - mondá s leült egy székre, Kirill a divánra. Nagyon el volt fogódva. Már most olyasmit kérdeztek tőle, a mire csak legutoljára szeretett volna felelni. Hallgatott.

- Milyen szép, mintha ki volna festve! - kezdé a néni s úgy látszott, mintha ez teljesen megnyugtatná; most már nem sirt. Motja a küszöbön állott és kaczerán mosolyogva tekintett bátyjára. Methodius belépett, nehézkesen ült le egy székre s cigarettára gyujtott.

- Elvégezted az akadémiát ugy-e? - ujította meg a kérdést az anya.

- Igen, befejeztem tanulmányaimat - felelt Kirill.

- No, és most? Tanár leszel?

- Nem, anyácskám, nem leszek tanár.

- Mi hát? Csak nem leszel szerzetes? No hiszen a püspökség sem rossz... csak sokáig kell reá várni.

- Nem tanácsolnám, hogy szerzetes légy... elzárkózni a sötétségbe! - mondá a néni panaszos hangon.

- Szerzetes sem leszek... Püspök sem akarok lenni.

- Mi hát?

- A falun szeretnék élni - falusi pap leszek.

- Ez aztán jó! Hiszen az minden szeminárista lehet! Akkor minek végezted el az akadémiát?

- A tudomány kedvéért, anyuskám!

- És mire való a tudomány? Porphirius atya fia, Krivaja Balkán, a mult évben fejezte be az akadémiát; mindjárt a legelső helyet kapta a járási székhelyen.

- Az lehet... Különben még magam sem tudom, hogy mi lesz. No, s hogy vagytok ti?

Kirill nyilatkozatának darabosságát akarta e szavakkal szelidíteni. A rossz benyomás azonban érezhető volt; csak immel-ámmal feleltek kérdéseire. A szeminárista gyanusan nézett rá s látszott, hogy valami fogas kérdést akart neki feladni, de még sem merte. Motja csalódottan ment ki s a mellékszobában az ablakhoz ült. Valamennyien hozzászórtak ahhoz a gondolat-hoz, hogy Kirill szemináriumi tanár s később talán rektor is lesz. A főbaj az volt, hogy senki sem értette ezt a különös változást; mindannyian sajtáságos, külső körülményekkel magyarázták. A néni megint elkezdett sirni. Kirillnek enni adtak. Megivott egy pohárka pálinkát, aztán szólt:

- Pompás ez a hal, kitünő szaga van.

- A városból való! Itt nem fognak halat! - válaszolta az anyja s aztán ismét elhallgattak.

Kirill is hallgatott és evett. A vidám hangulatot, a melylyel Uszimjevka határát átlépte, láthatólag lehangoltság váltotta föl. Ilyen hideg fogadtatásra nem számított. Hogy ez nyilatkozata miatt történik, azzal tisztában volt. Ha azt mondja, a mit mindnyájan vártak, hogy tanár vagy főpap lesz, akkor barátságos arczokat látott volna maga körül s mindnyájan meg lettek volna elégedve. Megértette azt is, hogy anyja mélyen érezte azt a sértést, a melylyel egész családját illette. Csak az illendőség kedvéért, meg az első fogadtatás miatt hallgatott. Holnap azonban a szemrehányások és könyvek egész özönével fog kitörni. Egész életében sokat dolgozott és betegeskedett s ezért könnyen izgatható és ideges természetű volt. Kirill

nem is merte megtenni a kísérletet, hogy vele szándékát megértesse, eszméit előtte fölfejtse. Műveltségnek még a nyomaival sem birt, alig tudott írni, olvasni s azért képtelen volt ilyen elvont dolgokat, mint a felebaráti szeretet, megérteni.

A néni annyira sirt, hogy szünetlenül az orrát kellett törölnie; azután kiment, hogy megnézzé, vajjon bejön-e nemsokára a diakonus. Az anya Motjához ment. Kirill megette a halat, mintha semmi sem történt volna, nyugodtan darabolta föl a friss ugorkát s rendkívüli nyugalommal falatozott. Minden kéjelmetlen hangulatra mutatott.

Methodius új cigarettát sodort, meggyújtotta a régin és kiállhatatlanul füstölt. Szemében cselszövő kérdés lappangott. Fölállott, közelebb lépett az asztalhoz s aztán az ablakhoz ült.

- Mondd csak, Kirill - kezdé bizalmasan és óvatosan az ajtó felé pillantott, a melyen anyja kiment volt - bizonyosan nem igaz?

- Micsoda? - kérde Kirill.

- Nos... Bizonyosan nem végezted el az akadémiát? Talán megbuktál?

Kirill mosolygott.

- Azt hiszed, mert nem akarok püspök lenni? Nem, öcsém, tévedsz... Különben, ha nem hiszed, nézz ide!

Elővett egy vastag, összehajtott papirost a zsebéből és odanyújtotta öcscsének. Methodius szétnyitotta, megnézte s hevesen az asztalra dobta.

- No, ezt nem értem; nem tudom megérteni! Ez valami különös! Első magisztere az akadémiának... Ugyan nézze anyám, Motja... Csakugyan magiszter, még pedig az első! Nekünk volt egy fölügyelőnk, a ki csak mint elsőrendű végzett. Nem! Istenemre! ez érthetetlen!

- Később majd megmagyarázom - mondá Kirill s kedvencz ételét, a fahéjas, cukros rizskását vette elő. Anyja és Motja közelebb léptek és az oklevelet nézték.

- Be kell rámáztatni! - mondá Motja. - Eszébe jutott, hogy Agathon atyának, a főpapnak minden diplomája a falon függ.

- Persze, egyébre úgy sem való! - jegyzé meg sohajtva az anyja.

Methodius képéből kikelve járt föl és alá a szobában s állandóan ismételte, hogy nem érti a dolgot.

A néni ismét megjelent kisirt szemeivel és elérzékenykedve nézte az oklevelet.

- Nos, hogy vagyunk? Jóllaktál és kipihented magad? - kérde a belépő diakonus. Mint olyan ember, a ki szokva volt minden lépését megfontolni s a viszonyokhoz alkalmazkodni, előbb körültekintett a jelenlevők között és meggyőződött arról, hogy a magyarázat már megtörtént.

- Pompás halatok van! - mondá Kirill és örömmel tekintett atyjára, az egyetlentre, a ki megértette s szándékába beleegyezett.

- A városból való - mondá a diakonus - nálunk a kutakban nincsen hal.

Most, gondolta a diakonus, eljött a kedvező pillanat, hogy a jelenlevőket kellemes ujsággal örvendeztesse meg.

- Tudod-e már, Arisa - fordult egyenesen feleségéhez, - hogy Kirill a püspöknél volt? A méltóságos úr megcsókolta és azt mondta neki: Neked bátyád is van, Nasar diakonus, szeretne plébános lenni, mondd meg neki...

A mint látta, hogy valamennyien kíváncsian hallgatnak, habozott egy pillanatig, hogy kötődjék velük.

- Vagy inkább ne is mondjam, mi?
- Már hogy ne mondaná... Mit mondott a püspök?
- Ahá! Szeretnétek tudni, ugy-e?! Hátha nem mondom meg?
- Még csak az kellene... Akkor miért is kezdted el?

Tudta mindenki, hogy a diakonus végre is mindent el fog mesélni, hiszen őt érdekelte legjobban.

- Mondd meg tehát neki - mondá a püspök - hogy jöjjön el hozzám, kinevezem plébánossá.
- Ezt mondta!?

Az édes anya kemény és szigorú arcvonásai földelültek. Naszar plébánossága szívének rég sovárgott ohajtása volt. Még Kirill akadémiai pályája is háttérbe szorult e mellett. Mi volt neki Kirill? Szabad madár, a ki talán kétezer versztnyire építi meg a fészket s a kire alig lehet számítani. De Naszar hozzánőtt a göröngyhöz, gyökeret vert, sok gyermek atyja volt! Egész életében a közelben kell maradnia. Hogy ifjabb fia, a magiszter, falusi pap lesz, az nagyon fájt, de mi volt ehhez képest az a nagy szerencse, hogy a legidősbiket, a diakonust, mint plébánost, ha csak falusi plébánost is, láthatja! Methodius vidáman dörzsölte a kezeit; Motja a mellékszobában ugrált örömeiben (Kirilltől szégyelte magát) s a néni zokogott a boldogságtól.

- Aztán igazat mondasz-e? - tudakoló az anya.
- Ilyen fontos dologban csak nem fogok hazudni! Mit gondolsz? Ha nem hiszed, kérdezd meg Kirillt.
- Persze, hogy igaz - erősíté Kirill - a püspök mondta nekem.
- Istenem, milyen nagyszerű.

Valamennyien nagy izgalomban voltak; örömeikben össze-vissza beszéltek mindent és mondogatták: hogy örülnek majd Naszar és a felesége, Lunja, hogy fognak berendezkedni, beadják legidősebb leányukat a városi iskolába, a mit eddig szegénységük miatt nem tehettek.

- Tudod mit, öreg? Akkor aztán megpihenek én is! - kiáltá a diakonus örömmel. Eleget dolgoztam úgy is; látod, milyen görbe vagyok már.
- Hogy érted ezt?
- Egészen egyszerűen! Benyujtom a lemondásomat s a fiamhoz költözöm. Mi kell még nekem? Methodius bevégzi nemsokára a szemináriumot, Motját meg beadjuk államköltségen valamelyik intézetbe, bizonyosan beveszik.

A diakonus feleségének az arcza egyszerre ismét komor és szigorú lett. Az öreg összerezett.

- Ez sohasem fog megtörténni! - mondá határozottan.
- No, mi van abban!? Nasar jó ember.
- Mindnyájan jók, a míg várhatnak valamit; de mikor nekik kellene adni, akkor valóságos farkasok... Nagyon tudom. Nem, inkább elszegődöm cselédnek, semhogy terhére legyek valakinek.

Kirill anyja halvány arczára nézett. Milyen nyomoruságos élete lehetett ennek az asszonynak, hogy ennyire elkeseredett. Ezelőtt nem vette észre.

- Persze így vagyunk! - szólt a diakonus szeliden s tagadólag intett a kezével - így megy ez mindig. Haragszik az egész világra, nem bízik senkiben, még a saját gyermekeiben sem.
- Nem is teszem! - erősítette az asszony.

- Hiszen ez a baj. Én bízom mindenki; Isten minden teremtményében, mint a hogy Krisztus tanítja.

- Azért is csal meg mindenki.

- Bánom is én. Hadd csaljanak, azért mégis megállom a helyem, mint a százéves tölgy; ezt is megkerülik ezerféleképen, de azért rendíthetetlenül áll. Úgy bizony...

Ezt a kis czivódást hamar elfelejtették. A diakonus nem maradt meg a lemondás mellett. Hogy is ne engedett volna a feleségének? Hiszen egész életében azt tette! Nemsokára ismét a püspök jószágáról beszéltek s mindnyájan vidámak voltak. Estére megegyeztek abban is, hogy miképen adják Naszarnak tudtára a jó hirt.

Naszar diakonus volt Csakmari faluban, körülbelül harmincz versztnyire Usztimjevkatól. Másnap reggel a lovakat befogták, Kirill és Methodius a Csakmari felé vezető széles dűlőuton haladtak előre.

A nap még alig kelt föl, a mezőn hűvös volt. Kirill rendkívül frissnek és vidámnak érezte magát. Azt mondta öcscsének, hogy a falusi élet különös jóleső hatással van reá és semmi esetre sem cserélné el a városi élettel.

- Mi tetszik tulajdonképen olyan nagyon rajta? Itt sem embereket, sem szórakozást nem találsz, hanem csak unalmat! - válaszolt Methodius - egyáltalán nem tudlak megérteni.

- Ha a te korodban nekem mondták volna, én sem értettem volna meg; - válaszolt Kirill - akkor, a mint te most, én is vonzódtam a nagy városhoz; azt hittem, csak az a valódi élet, ez pedig csak tengődés. Most másképen gondolkozom. Csak itt a vidéken van a tulajdonképeni, emberhez méltó élet, ott tartalomnélküli formák uralkodnak. Ott minden konvencionális: az illendőség, köszönés, udvariasság, ész és érzés. Ott mindennek megvan a maga codexe s az ember rabszolgája annak. Ott az ember magának él, itt felebarátjáért is tehet valamit. Gondold csak meg: a városban drága az élet; a ki tisztességesen meg akar élni, minden erejét feszítse meg, hogy a legszükségesebbeket megszerezze. Sem ideje, sem ereje nincs ahhoz, hogy emberi voltához méltóan éljen. Itt olcsó minden; ideje van az embernek elég, az ember dolgozik, a mennyit kedve tartja. Itt, csak itt ura az ember teljesen az idejének, erejének és tehetségeinek. Csak itt élhet az ember teljesen felebarátjának.

- Mondd csak, Kirill, ezt tanulják az akadémiában? - kérdé Methodius, a ki nem értette meg bátyja szavait.

- Mit?

- Nos, a mit éppen mondtál.

- Nem - válaszolt Kirill mosolyogva - ezt nem tanulják az akadémián.

Dél felé Csakmariba értek. Nasar vidáman köszöntötte őket, megölelte Kirillt és megcsókolta. De részvétellel jegyezte meg, hogy nagyon megsóványodott.

- Annál kövérebb vagy te. Ideje volna végre elejét venni a hizásnak.

Naszar reménytelenül intett. Balsorsa volt ez a kolosszális termet; néha önmagának is terhére vált. Mindent megkísérelt már, nagyokat sétált, lemondott a délutáni alvásról, fürdőket használt, röviden: mindent megpróbált, a mit tanácsoltak neki. Azt mondták erős téa lesóványítja az embert. Éjjel nappal erős téát ivott; aztán azt tanácsolták, igyék eczetet - abba hagyta a téázást és eczetet ivott, de eredmény nélkül. Csak egyetlen szert nem tudott fölhasználni: az evésben való mérsékletet. Félelmes étvágya volt és telhetetlen gyomra borzasztó mennyiségű élelmiszert meg tudott emészteni. Öt ember helyett evett s természetesen több pálinkát is ivott egy pohárnál. Naszar már negyven éven fölül volt; hét gyermekkel áldotta meg az ég és úgy

látszott, hogy felesége, Grigorjevna Lukerja, a kit a rokonság csak Lunjának szólított, még ugyanannyit fog a világra hozni. Ez a kicsiny, sovány, rendkívül élénk és mindig vidám asszonyka egyenes ellentéte volt Naszarnak, a kinek a lábai állandóan meg voltak dagadva s a ki legszívesebben a divánon ült vagy feküdt. Egészen joggal állíthatta mindenki, hogy itt az asszony a ház feje. Nasar csak hivatalos dolgait végezte és ezeket is csak azért ő, mert felesége nem végezhetett. Termete megakadályozta abban, hogy más dolgokkal is törődjék s Lunjának meg volt az a képessége, hogy mindent elvégezzen. Gondoskodott a háztartásról, nevelte a gyermekeket és még arra is volt ideje, hogy szentelt kalácsot süssön. Mindent elvégzett és sohasem panaszkodott fáradtság vagy tulterhelés miatt. A munka volt az élete. Nasar nemcsak szerette a feleségét, hanem valósággal imádta és kiváló szépségnek tartotta, bár barna arca már egy kissé ránczos is volt s hajában ősz szálak is látszottak.

Methodius a cserényhez szaladt, a hol Lunja éppen a borjuval volt elfoglalva és közölte vele az örömdetes hírt.

Az asszony ott hagyta a borjut s egyenesen férjéhez szaladt. Szomorúnak tetette magát, meg akarta tréfálni.

- Tudod-e már Nasar, hogy Kirill a püspöknél volt és ez azt mondta neki, hogy le kell mondanod az állásodról.

- Uram irgalmazz! - kiáltott Nasar ijedten és keresztet vetett. - Hogyan történhetett ez?

- Azért, mert olyan kövér vagy s nem tudod a szolgálatodat végezni.

A mint azonban a nagy kétségbeesést látta, a melyet könnyenhívő férjénél előidézett, egyszerre fölkaczagott és elmondta az igazat. Kirill megerősítette azt. Nasar azt sem tudta, mit csináljon az öröm miatt és bizonyára nagyot ugrik örömeiben, ha súlya megengedi. Azonnal elkezdett tervelgetni, miképen fog élni: nagyobb lakásra van szükség, leányát megfelelőbben taníttathatja, a növekvő gyermekeknek szükséges a gondosabb nevelés. A fődolog pedig leghőbb ohajtása volt, hogy szabadságot kaphat és Kievbe vagy Karkovba utazik, a hol tanácsot kér majd a legjobb orvosoktól óriási testterjedelmét illetőleg. Ezt mind egyszerre akarta megcsinálni s az egész dolognak a püspök egyetlen szava volt az oka.

A három fivér aztán megebédelt s a fiatalabbak visszatértek Usztimjevskára. Motja eléjük ment a templomig, fölült a szekérre és elmesélte, hogy azalatt otthon heves jelenetek játszódtak le. Jevsztafjevna Arina egész éjjel nem tudott aludni. Két érzés küzdött lelkében egymással, a Nasar előléptetése miatti öröm s a Kirill érthetetlen önkéntes lealázása miatti szomorúság. A feje fáj és ideges lehangoltság vett rajta erőt. A diakonus mindjárt észrevette a dolgot s mondta, hogy a plébánoshoz kell mennie. Felesége azonban nem vett tudomást róla és elkezdett sohajtozni s szabad folyást engedett a lehangoltságából folyó szemrehányásoknak.

- Más embereknél minden rendesen megy - kezdé - a gyermekek felnőnek és kívánságuk szerint megy minden. Némelyik fiú csak nagy nehezen végzi el a szemináriumot s mielőtt észrevenné az ember, már jó állást is kap a városban.

Most következtek a példák: A püspöki subdiakonus fia nagyon középszerűen végezte el a szemináriumot, mégis a városi temetői templomban kapott alkalmazást. A csakmari papnak két fia volt, mindkettőnek ki kellett lépni a szemináriumból, mégis pappá szentelték mind a kettőt. De nálunk Obnovlenszkiaknál minden fordítva megy: fiunk, a ki előmenetelével mindenkit bámulatba ejtett, a ki mint első magiszter végezte az akadémiát, a falun akar megsavanyodni. Ujjal fognak ránk mutatni s azt mondják majd: Nézzétek, milyen nyomoruságos népség ez, még az akadémia sem használt nekik semmit, s első magiszterük ugyancsak hoppon maradt. De a helyett, hogy a fiát észére térítené, az apja megdicséri s egészen el van

érzékenyedve és ragadtatva határozata miatt. Bizonyosan súlyos bűneim miatt büntet az Uristen!

Könyvekben tört ki s végre alig tudott szólni a zokogástól. A néni természetesen szintén sirt, de csak csendesen, visszavonulva sötét szobácskájába. A dal vége az volt, hogy Jevsztafjevna Arina ágyba feküdt. A mint Kirill szobájába lépett és kezét csókolt neki, szemrehányásokkal fogadta.

- Ennyire visznek a gyermekeim, hogy beteggé tesznek - és ismét elkezdődött a zokogás.

Kirill leült az ágyára, megfogta a kezét s lassú, behizelgő hangon kezdett szólni:

- Ön beteg, anyuskám, s ezért nem tud nyugodtan meghallgatni, különben megmagyaráz-nám...

- Mit akarsz megmagyarázni? Mit tudsz megmagyarázni? - kiáltott Jevsztafjevna Arina panaszosan.

- Elhatározásomat akarom megmagyarázni, anyuskám. Haragszik, mert előnyös állásokat visszautasítok és falusi pap akarok lenni. Gondolja meg csak, anyuskám! Mi valamennyien egész életünkben szegények voltunk. Folytonosan kinlódnia kellett s a nehéz munka egészen megviselte. Szegénység és munka a mi életünk sora. A ki szegény és dolgoznia kell, az hozzánk hasonló. Én is a szegényeknek, a mi szegényeinknek, nyomorultjainknak akarok szolgálni. Nem a gazdagságnak, a szegénységnek akarok szolgálatába állani. Úgy akarok élni, a mint szüleim éltek. Fáradságos életük tisztelettel töltötte el a lelkemet és utánzásra méltónak tűnik föl előttem. Ilyen becsülést akarok én is magamnak szerezni. Szüleimtől tanultam, az önök példája hintette el keblemben a magot s ebben a kebelben érett meg.

Nehéz volna megmondani, mi hathatott az öreg asszonyra megnyugtatólag. Ezeket az érveket keserőséggel telt lelke alig érthette meg. De fiának kedves hangja, résztvevő pillantása, talán kezének meleg szorítása, mindez megnyugtató hatással volt reá. A harag merev kifejezése és a kétségbeesés eltűntek arcából, kebléhez szorította fiát és megcsókolta a homlokát.

- Oh Kirill! - mondá halkán - te benned reméltünk, tőled vártunk mindent! Azt hittük, te fölemeled fajunkat - és ime, ilyesmire szántad magad.

Szomoruan szólt ugyan, de mégis nyugodt, békülékeny hangon.

- Az emelkedés is jönni fog; várjon csak anyuskám. Csak találja meg a szívem a meglege-dést, akkor minden egyéb jönni fog.

Kirill egy fél óráig maradt nála. A diakonus a mellékszobából hallgatta beszélgetésüket s csodálkozott, hogyan sikerült fiának a vihart lecsendesíteni. Ezt a művészetet egész életén keresztül sem volt képes megtanulni, bár feleségének mindig és mindenben akarata szerint cselekedett. Az asszony nemsokára föl is kelt s minden a régi kerékvágásba jutott. Sohasem beszélt többé erről a tárgyról.

Mikor Nasar a városba ment, meglátogatta a szüleit. Itt ünnepélyesen megáldották és anyja, mint valami gyermeknek, még részletes utasításokat is adott az útra. A jó fiú alázatosan hallgatta és megígérte, hogy követni fogja. Ilyen fontos alkalmakkor csakugyan valóságos gyermek volt és érezte, hogy ha Lunja nincs vele, inog a föld a lábai alatt. A dolog tudniillik így állott: Ha a püspök megmarad határozatánál, akkor Naszarnak legalább egy hétig valamelyik városi vendéglőben kell maradni és ez neki igen nehéz föladat.

Az elutazását követő két napon aggódoó várakozással telt el az idő az usztimjevcai diakonus házában. Csak Kirill volt teljesen nyugodt, tudta, hogy a püspök komolyan ígérte és meg fogja tartani a szavát. A bátortalan diakonus alig mert ilyen szerencsére gondolni, míg be nem teljesedik. Jevsztafjevna Arina, a kinek szívében gyökeret vert a pesszimizmus, állandóan azt

hajtotta, hogy csak a rosszat kell várni, a jóban mindig kételkedni kell. Sokszor azt gondolja az ember, hogy minden jól fog menni s végre az ellenkező, a legrosszabb történik. A két első nap letelte után már ilyen következtetésre jutottak: Ha Nasar sikertelenül járt volna, már itthon lenne, de mert oda maradt, a pappászentelésre készül.

- Talán egyházi bűnbánatra ítélték és most ott ül - jegyzé meg Jevsztafjevna Arina, bár belsőleg a többiek véleményében osztozott.

A vasárnap elérkezett. A diakonus föl húzta ünnepi ruháját, megolajozta és lesimította a haját s azon fáradozott, hogy minél ünnepélyesebben és ihletettebben jelenjék meg.

- Bizonyosan ma kapja meg az egyházi rendet! - ismételte áhítattal és ez alkalommal sokkal kenetteljesebb hangulatban végezte a templomi szolgálatot.

A mit az isteni tisztelet alkalmával mondania kellett, kifejezésteljesen s éneklő hangon mondta el. Izgatottsága óráról órára nőtt. A mint a templomból haza jött, szokása ellenére nem nyult a pohárka pálinkához és a hagymával szárított halhoz. Még délben sem evett, mert az izgatottság miatt nem esett jól az étel. Ez az örökös diakonus a plébánosságot utolérhetetlen ideálnak tartotta és most Nasar, a kinek valószínűleg szintén az örökös diakonusság volt volna a sorsa, olyan szerencsés, hogy ma életpályájának létráján nagyon magas fokra emelkedik. Jevsztafjevna Arina is nagyon izgatott volt, eltitkolta azonban s mindig azt mondogatta, még pedig saját meggyőződése ellenére, hogy nem lesz belőle semmi.

Végre estére megérkezett Nasar. Sugárzó arczczal lépett a szobába, a küszöbön kifejezésteljesen és ájtatosan keresztet vetett magára, meghajlott a szentképek előtt, aztán a téasztalnál összegyültek felé fordult és némán megáldotta őket. Most már tudta mindenki, hogy az örvendetes hír ténynyé vált; mindnyájan fölállottak és áhitatosan keresztet vetettek.

Örömük oly rendkívül nagy volt, hogy az első pillanatban egyetlen szót sem tudtak szólani. Csak mikor egy kissé összeszedték magukat, léptek egyenként és tiszteletteljesen az ujonan fölszentelt pap elé és fogadták az áldását. Azután el kellett mondania, hogy történt az egész. Sorrend szerint és részleteivel együtt mondta el élményeit és a mikor a püspöknél való első látogatásáról szólt, Kirillhez fordult:

- Rólad különös magasztalással beszélt. Azt mondta, hogy példányképe vagy az egész egyházmegyének. A te keresztényi alázatosságod folytán nevezett ki engem plébánossá. Neked azt üzenteti, hogy föntartott a számodra egy jó állást; a milyen gyorsan lehet, házasodjál meg és aztán menj hozzá.

Tiszteletteljesen és csodálkozva tekintett az egész család Kirillre.

Nasar Usztimjevskában halt meg. Másnap Kirill a városba utazott.

IV.

Az a két hét, melyet Kirill a városban töltött, nagyon kínos volt reá nézve.

Kérte Gábor atyát, az anyuskát és Murát, hogy a lakodalmat minél egyszerűbben csinálják, de ezek hallani sem akartak róla.

- Nagyon sokat kívánsz! - mondá az anyuska - a nélkül is mindenben engedünk, de ebben megmaradok az akaratom mellett!

Ha reá gondolt, hogy mennyi mindenben kellett Kirillnek engednie, sóhajtozott. Mura kijelentette, hogy a lakodalmi estét vidám társaságban és fényben akarja megünnepelni. Őszintén megvallotta, hogy ez rég sovárgott kívánsága. Gábor atya biztosította, hogy társadalmi állása is megköveteli. Ilyen argumentumok ellen harcolni képtelenség volt.

A plébánia második emelete fényesen ki volt világítva, a székesegyházban is meggyújtották a nagy csillárt, a püspöki énekkar énekelt s hatalmas basszus hangon olvasta az episztolákat a székesegyházban alkalmazott extraordinárius, a ki a protodiakonusi hivatalra készült. A városi papi ifjuság színe-java, valamennyi leány, a kik a papi akadémiáról reméltek kővet, kövér mamáikkal, a szemináriumi tanárok, az egész papság s még a felsőbb osztályok szemináriumi növendékei is összegyűltek a templomban, hogy aztán egész hajnalig vidáman mulassanak. Mura élénk és vidám volt: fehér ruhájában, virágokkal díszített hajával igen kedves látványt nyújtott. Kirill a szokatlan frakkban gyámoltalannak és esetlennek látszott, de ilyen tudós és tiszteletreméltó akadémikusnak ez illett. Az usztimjevskai rokonságból csak Methodius és Motja jöttek el az ünnepélyre; az öregek nem szerették a fényt s azt gondolták:

- Mit csináljunk ott? Nem nekünk való az!

Lunja nem hagyhatta el kicsinyeit, Nasar pedig természetességével mentette ki elmaradását. Azonfelül ez időben Garjevo faluba kellett áthurczolkodnia, a hová plébánossá nevezték ki.

A menyegző után két nap múlva Kirill tisztelgett a püspöknél.

- Oh! - üdvözölte a püspök kegyesen - tudom, tudom. Gábor atya volt nálam. Jó leányt kerestél ki magadnak. No, gondoskodtam jó állásról, nem messze otthonodtól, Lugovojében, ismered?

- Lugovojében?

- Nos, nem vagy vele megelégedve?

- Ott két pap van, méltóságos uram.

- S te leszel a főpap.

- Félek tőle. Vajjon megférünk-e egymással?

- Te? - A galamb-epéddel?! Nem, nem, semmi ellenmondás. Így határoztam s ennél maradtunk. A falunak piacza, iskolája, posta-állomása van, így tehát nem egészen civilizálatlan. Készülj el; pénteken ünnep van, akkor diakonussá s vasárnap pappá szentelünk. Isten veled!

Kirill nem mondott ellen, bár helyével nem nagyon volt megelégedve. Lugovoje nagy és népes falu, de nem ettől félt, hanem, hogy nem egyedül volt. Tervei hivataltársánál ellenkezésre fognak találni. Hogy hasonló gondolkozása társra találjon benne, nem remélhette. Ezért tartott a viszálykodástól és ellenségeskedéstől, a mi épen a legkevésbé volt inyére. De a püspök parancsának nem állhatott ellen, olyan sokat tett érte és terveit helyeselte. Ezért így gondolkozott:

- Jöjjön, a minek jönni kell; akármi áll is előttem - én haladok az egyenes úton, a melyet választottam magamnak s arról nem térít le semmi; abban nem akadályozhat meg senki, hogy úgy éljek, cselekedjem, a mint elhatároztam. Ki tudja, nem úgy van-e a legjobban.

E naptól kezdve állandó izgatottságban élt. A mit elméletileg tervelgetett, most meg kell valósítania. A gyakorlat megkezdődött s arra el kellett készülnie.

Egyszer felesége mellé ült, megfogta a kezét és mondá:

- Oh, Mura, úgy félek! Feladatod olyan nehéz, vajjon lesz-e elég erőm hozzá?

Mura fogalmat sem volt képest magának alkotni erről a feladatról. Ennek daczára maga is félt, a mint így beszélni hallotta. Kétségei azonban csakhamar eloszlottak; elűzte a komor gondolatokat s pillanatnyi hangulatváltozásnak tudta be; hogy erejében bizalmatlankodjék, arra nem volt oka.

- Még fiatalok vagyunk, Mura! Ha megöregszünk, lesz még elég időnk a kételkedésre...

Mura ebbe is beleegyezett: valóságos visszhangja volt. Hiszen nagyon szerette fiatal, okos, rokonszenves férjét, műveltnak és tudósnak tartotta; eszméi olyan fenségesnek látszottak, hogy lehetetlennek tartotta azok elsajátíthatását.

Pénteken papi ruhában jött haza Kirill a templomból. A mint Mura ebben a ruhában meglátta, majdnem elájult és elkezdett sírni.

- De hát miért sírsz? - kérde Kirill s hízogó szavakkal vigasztalni akarta, de nem sikerült neki. Kirill új öltözetében olyan különösnek tetszett. Hozzá volt szokva, hogy polgári ruhában szeresse, és most a megszokott, kedves jelenség eltűnt a hosszú, bő papi ruhában, és ez a ruha elűzte a romantikus szerelem minden gondolatát. Hogy Kirill felveszi a papi ruhát, azt tudta; de mikor mint felszentelt pap állott előtte s meg kellett győződnie arról, hogy a fiatal ember, a kit szeretett, mintha már nem is élne, hogy soha sem fogja letenni a papi ruhát s ifjúságának álmai mind odavannak, szíve megreszketett és nem fojthatta vissza többé könnyeit.

- Oh! Mura, Mura! Hiszen azért az vagyok, a ki azelőtt! A papi ruha nem tett mássá...

- Milyen különös, csunya, nevetséges vagy! - kiáltá végre könnyei között mosolyogva.

Kirill megnézte magát a tükörben és neki is mosolyognia kellett.

Valóban igen különösnek látta magát: haját tegnap utoljára nyirták rövidre, arcát és állát szintén utoljára borotválták simára, kicsiny, alig látható bajusza, fiatalos arca és karcsú termete volt.

Mindez nem illett egymáshoz s úgy tűnt fel, mintha tréfából álruhába öltözött volna.

A papi ruha csak tisztos embereknek áll jól s nagy szakáll, hosszú haj és megfelelő szelid külső illik hozzá. De mivel Mura tudta, hogy itt tréfáról szó sem lehet, azért sírt.

Az anyuska gratulált a vejének s egy oldalpillantást vetett a ruhájára. Legkedvesebb érzelmeiben sértette ez az öltözék. A legtöbb papnénak az a titkos kívánsága, hogy gyermekeikből világiak legyenek. Ő is arra számított, hogy veje, a ki akadémiai tanulmányait olyan kitűnően végezte, vagy szemináriumi felügyelő vagy akadémiai tanár lesz s majd úgy negyven éves korában veszi fel a papi ruhát s akkor mindjárt valamelyik székesegyházban kap állomást. Mivel azonban beleegyezett, a megváltozhatatlanban meg kellett nyugodni. Ezért a formális üdvözlésre szorítkozott s nem tett szemrehányást.

Gábor atya részt vett a felszentelésben; kibékült a beteljesült tényekkel és tudta, hogy Kirill szándékai tetszettek a püspöknek. Ebben reménykedett.

Arra számított, hogy Kirill nemsokára beleun a falusi életbe s szeszélye elmulik. Remélte a püspök jóakarátát s ez által jó javadalmat a városban.

Vasárnap Kirillt pappá szentelték. Sokféle gondolat kavargott agyában s mennyi érzelem vonult át szívéen a rövid idő alatt, míg templomi szertartások szerint a rendet reá adták. Elérkezett az a pillanat, a mikor nyilvánosan is lebilincseltek a kötelességhez, melynek teljesítése nélkül az élet józannak és czéltalannak tetszett. Ebben a pillanatban saját következetesége önbecsüléssel és önérzettel töltötte el. Ismert sokakat, a kik mindig a magukra vállalt kötelességekről beszéltek, de nem volt erejük arra, hogy a szót tett is kövesse. Egész életükben kötelességekről beszéltek, de mindig csak a szónál maradtak.

Megelőzte ezeket az embereket; czélt tüzött maga elé s ma szilárd léptekkel lépett arra az ösvényre, a mely czéljához vezetett. Nem volt büszke reá, nem is ítél el senkit, - de ebben az ünnepélyes pillanatban nem maradhatott közönyös, nem állhatta meg, hogy jellemzilárd-ságáért gondolatban meg ne dicsérje magát.

Gavrilovna Marja ott volt a templomban. Szive dobogott, mikor Kirillt felszentelték. Úgy tetszett neki, mintha a felavatás neki is szólna. Mikor férjére reáadták a papi ruhát, azt gondolta magában:

- Most már én is papné, anyuska vagyok!

Három nap alatt hozzászokott Kirill ruházatához és uj helyzetéhez.

A mise után ünnepélyes, jelentőségteljes hangon szólott hozzá Kirill:

- Mura, most kezdődik az igazi élet; az eddigi csak előkészület volt!

Egész nap emelkedett hangulatban volt; szemei az ihlettség fényében égtek, mintha a templomi felavatással valósággal ujjászületett volna. Mura megijedt ettől a változástól, mely férjét megfoghatatlan módon elválasztani látszott tőle. Néha úgy tünt fel neki, mintha idegen volna, különösen mikor szigoru papi arczával reá nézett s prédikáló hangon szólott hozzá. Vajjon ugyanaz a kedves, édes, szerető Kirill volt-e még, a kit ő annyira megszeretett? Ilyen pillanatokban aggódott; a jövő izgalmasnak, titokzatosnak és ridegnek tünt fel előtte. De ezek csak pillanatnyi hangulatok voltak, a melyek gyorsan el is multak.

Azután a próbahét kezdődött; Kirill naponkint a püspöki templomban végezte a szertartásokat. Ha ilyenkor haza jött, idegesen izgatott és boszus volt.

- Csak végre már elmehetnék innen, működési körömbé! - ismétlé gyakran - milyen hosszura nyulnak ezek az előkészületek.

- Ez megfoghatatlan! Csakugyan érthetetlen! - mondá az anyuska. - Miért sietsz annyira? Még elég korán érsz abba a vadonba, hogy ott megsavanyodjál. Istenem, milyen unalmas is lehet ott...

- Szeretnék már hivatalomba lépni, hogy fülig belemerüljek, hogy osztatlanul, testtel-lélekkal annak éljek! - kiáltá Kirill elragadtatással s czéltalanul tekintett a távolba.

Az anyuska mereven nézett rá, vállat vont és elhagyta a szobát.

- Meggondolatlanul cselekedtünk, - gondolá magában - mikor beleegyedtünk a dologba. Semmi jó sincs benne; ostobaságokat beszél össze-vissza... Mintha hiányzanék szekeréből a negyedik kerék...

Leánya előtt azonban titkolta ezeket a gondolatokat.

Alig mult el a próbahét, Kirill utolsó vasárnap, a mise után, utazásra készült. Mura készen volt; egész héten mindig nógatta s így holmijának becsomagolásával elkészült. Ma érkezett

meg a diakonus is Usztimjevskából. Gondoskodott teherszállító kocsiról s el is szándékozott kíséni Lugovojébe; Kirill és Mura másnap, mikor ott már minden rendben lesz, postakocsival követik. Hétfőn reggel, ájtatos imádság után, utnak indult a diakonus; Kirill pedig elment a püspökhöz, hogy, a mint illik, áldását kérje az útra.

A püspök sötétzöld selyembe öltözve, föltett kalappal jött elébe. Kezében olvasót tartott. Éppen ki akart kocsizni. Kirill egy kissé csodálkozott a szigorú arczon, a melylyel fogadta. Nem mosolygott, nem tréfált, mint máskor, úgy bánt vele, mint alantasával.

Kirill azt hitte, azért teszi, mert most már az egyházfő áll szemben papjával. Már azelőtt észrevette, hogy a püspökök világiakkal nagyobb figyelemmel és fesztelenebbül közlekednek. Nem ültette le, mint máskor s maga is állva maradt.

- Tehát elfoglalod most már a helyedet? - kérdé olvasójával babrálva.

- Igen, holnap akarok elutazni - viszonzá Kirill.

- Időközben nem gondoltad-e meg a dolgot? Megmaradtál régi elhatározásod mellett?

- Igen, méltóságos uram, megmaradtam.

- Mert jó állást adhatnék itt a városban neked.

- Köszönöm... szivesebben megyek a falura.

A püspök összeráncolta szemöldökét s mereven nézett a szeme közé.

- Tehát szilárdan el vagy határozva? - kérdé nyomatékosan.

Kirill csodálkozott a kérdésen és a hangon.

- Igen, a falura akarok menni, méltóságos uram.

- Jusson eszedbe, - mondá a püspök szigorú, oktató hangon - hogy új hivatásod nem türi az okoskodást. Légy pásztora nyájadnak és egyéb semmi.

- Jó pásztora, méltóságos uram.

- Magától értetődik, hogy jó - vágott közbe a püspök, miközben hangja egy kissé emelkedett - csak nem gondold, hogy a többi papok mind rossz pásztorok? Szolgálatodat ilyen fenhéjázó gondolatokkal megkezdeni nem volna jó.

Mindez nagyon különös volt s Kirill elbámult, a püspök minden egyes szaván.

Honnan van ez? Ki csepegtetett belé ilyen gyanut?

- Látod, fiam - tette hozzá szelidebb hangon a püspök - te valóságos talány vagy. Mit gondoljak rólad? Vajjon jó, jámbor lélek vagy-e - vagy a lázadás démona lakik benned?

- A lázadásé!?! - kiáltá Kirill. - Ezelőtt nem tett fel rólam ilyet méltóságod.

A püspök arczkifejezésében egy kis zavar volt észlelhető. Mintha szégyelte volna magát, hogy ezt az ártatlan embert ilyen vizsgálatnak vetette alá. Most már mosolygott, megveregette a Kirill vállát s szelid, barátságos hangon így szólott:

- Nem, nem! Tudom, hogy ártatlan lélek vagy! De légy óvatos és vigyázz. Az akadémián racionalistákkal állottál ismeretségben, tudom. Becsülöm a felvilágosult embereket, a világiakat is, de a papi állással a világi eszmék nem férnek össze. Szolgálj szegény felebarátainknak, ez nagyon szép, de óvakodjál minden egyoldaluságtól. Légy óvatos, mert jó szándékaidat kevesen értik meg és a műveletlenek rosszra magyaráznak minden jót. Légy óvatos! Ez az én atyai tanácsom, melyet neked adok.

Szívéből megáldotta Kirillt, sőt meg is csókolta s miközben elbocsátotta, hozzátette:

- Ám indulj el utadon!

Kirill nagyon izgatottan hagyta el a püspököt. Hogy valaki gyanúsította, az kétségtelen. Ez a valaki bizonyosan jól ismerte egész akadémiai életét. Vajjon ki lehetett?

Béerkocsit fogadott és a plébániára hajtatott. A mint a kapunál épen ki akart szállani a kocsiból, a fiatal Meszov jött ki vele szembe, hozzá rohant és így kiáltott:

- Kineveztek, pajtás, tényleg kineveztek! Természetesen egyelőre csak helyettesnek, de aztán később majd elkövetkezik az állandó alkalmazás is.

Kirill azonnal tudta, hogy a felügyelői állásról van szó.

Meszov szemügre vette, aztán folytató:

- Te pedig már papi ruhában vagy!? Gyorsan ment. Tudod, őszintén megvallva, nem értelek!

- Mit tehetek róla, hogy meg nem értesz!? - sietett Kirill válaszolni.

- Azaz... hogy úgy mondjam... Értelek én jól - a falu, a néppel való testvériesülés és ilyen-félek... De, bocsáss meg, ez mind ostobaság!

- Viszontlátásra! Sietek! - szakította meg Kirill, intett a fejével s eltűnt a kapuban. Sohasem törődött ezzel az emberrel. Akármiről beszéltek, mindenben eltértek nézeteik. Mintha egymás ellenfeleiül születtek volna. Azonfelül Meszov szószátyár ember is volt és nézeteinek hosszulelegzetű tirádákban szeretett kifejezést adni.

- Ez pletykált valamit a rektor bátyjának, az meg kommentárt fűzve hozzá, előadta a püspöknek; így történt a dolog - gondolta Kirill s ezzel mindennel tisztában volt.

V.

Szerdán délután két óra felé sűrű porfelhőbe takarva, a melyből a csengetyűk hangja olyan titokzatosan hangzott, a postakocsi berobogott Lugovoje határára. A falu jó két verszt hosszú s egy verszt széles, ész és értelem nélkül volt össze-vissza hányva; még a jómódú birtokosok lakóházai, az ócskaságtól fekete, náddal fedett kunyhók is, alacsonyok voltak; a főutcán épültek, keskeny, kákával benőtt és sással körülvett folyócska közelében. Ezen az utcán állott a kis, alacsony, egy-kupolás, toronytalan templom is. A harangok két gerendából álló haranglábon lógtak. A főutca mindkét oldaláról mellékutcák nyíltak, a melyek agyag-kunyhókból állottak, tetejük földdel volt borítva s belőle fű és bojtortján nőtt ki; itt-ott még hagymát vagy ugorkát is ültettek belé a lakosok. Ebből könnyen következtethetjük, hogy a fiatalabb nemzedék nagyon szegény volt, hiszen ilyen nyomorult viskóval megelégedett.

A falu bejáratától jobbra meglehetősen terjedelmes, de elhanyagolt, kiszáradt fákkal telt kertet látunk; egészen tele van gazzal s közepén az urasági ház áll, egyszerű rossz karban tartott, szekrényalakú, megrongált-tetejű épület.

A postakocsi a templomhoz hajtott s egy tiszta, zöld-fedelű kőház előtt, mely a templomhoz volt építve, megállott.

A lépcsőn az usztimvjekai diakonus állott és barátságos mosolylyal fogadta az érkezőket. Megelégedett s jókedvű volt, mert a lakást tisztességesnek, tágasnak és kényelmesnek találta.

- De a nép hanyag és korhely! Hogy itt valami jó jövedelem lenne, abban kételkedem! - tette hozzá, a mint a fiatal házaspár a küszöböt átlépte s a sűrű porral takart felsőruhát levette.

De vigasztalót is mondott. Meglátogatta a papot. Manuszkriptov atya tizenöt éve volt Lugovojében és tudta, hogy milyen a jövedelem. A diakonust barátságatlanul fogadta.

- Ki ön? Nem ismerem! A fia még sokkal fiatalabb, semhogy főpapi állásra igényt tarthatna; én már tizenöt éve vagyok itt.

A diakonus megmagyarázta neki, hogy fia nem tartott igényt a főpapi állásra és csak azért nevezték ki annak, mert az akadémiát mint első magiszter végezte.

- Magiszter?! Úgy, úgy! No persze... Az egész más.

Ez a szó »magiszter« varázshang volt Manuszkriptov Rodion fülében. A kit így neveztek, annak minden joga és előnye megvolt. Ő maga csak lassan, sok kérés után emelkedett a papi méltóságra, mert a szemináriumot sem végezte el egészen. Ez a kielégítő magyarázat megnyitotta az usztimvjekai diakonus előtt a pap szívét, és közölte vele, hogy a jövedelmek nem megvetendők, csak bánni kell tudni az emberekkel.

A nép persze szegény, de van vagy tiz gazdag udvarház s vasárnaponként a vidékről jómódú birtokosok is jönnek. Ha ezeket az embereket teával és pálinkával jól tartják, a következő vasárnap megtöltik az egész kamrát gabonával.

- Tulajdonképen ezektől a gazdáktól élünk. Lugovojéről azt mondhatni: nagy ugyan, de nem sokat ér. Itt ugyan kevés aprítani való van a tejbe. A népnek nincs semmije s azonkívül durva is. Három pálinkamérés van a faluban, az mindig tele, a templom pedig nap nap után üresebb lesz. Egy birtokosnő is lakik itt, de az valami különös személy. A templomba sohasem jön s a papokat sem szereti... Különben meg lehet itt élni.

Mindezt közölte a diakonus fiával s aztán hozzátette:

- Rodion atyával jó lábon élj s látogasd meg az urasszonyt is. Talán imponál majd a tudományod s mindenestre jó támasz volna.

Kirill az utazásba belefáradva, elhatározta, hogy ezen a napon még nem kezd el semmit. Segített feleségének a butorok elrendezésében, kipakolta a ruhát és fehérneműt a ládából s berakta a szekrényekbe. Forró augusztusi nap volt. Kinyitották a kert felé nyíló ablakot, a kertben zsálya, árvácska és georgina nyílt, a melyeket valószínűleg Kirill elődje ültetgetett. Az ablakból látszott a kunyhók keskeny szérűje, a hol a parasztok dolgoztak; a cséplők ugyancsak munkában voltak s egyhangú zörgésük áthallatszott. Az asszonyok a szalmát gereblyélték össze s a magot egy csomóba hordták. Mura gyermekes kíváncsisággal nézte mindezt. Először látta, hogy csépelik a buzát. A kelepelés érthetetlen izgalomba hozta és sehogysen találta bele magát abba a gondolatba, hogy itt, ezen a teljesen idegen helyen, ismeretlen emberektől és szokásoktól körülvéve, ő a ház urnöje. Úgy tetszett neki, mintha csak rövid időre volna itt s az egész nem volna egyéb uti kalandnál.

Az est beállott. A hálószobában a nyitott ablaknál ültek s kipihenték a csomagolás és berendezés fáradalmait. Egyszerre valami zaj hallatszott az előszobában, az ajtó nyikorgott. Gavrilovna Marja összerezzen, felállott és kinézett.

- Jó estét, anyuska!

Egy paraszt asszony lépett be és mélyen meghajtotta magát.

Kis, zömök, potrohos asszonyka volt. Arcza olyan piros, mintha egész nap az izzó tüzhelynél állott volna; minden vonása esetlen durvaságra mutatott. Sűrű fekete szemöldöke egyenes vonalban össze volt nőve, orra vastag és fitos, szája széles, vastag piros ajakkal, álla erős, szögletes; nyaka rövid és vastag. Fején és nyakán kétszer is keresztül kötve sötétszürke gyapjukendőt viselt, bár az időjárás tikkasztóan forró volt. Fehér inge piszkos, kartonszoknyája több helyen fel volt tűzve, a mi az egész komikus figurának valami háziasságot kölcsönzött.

- Mit akar? - kérde Gavrilovna Marja csodálkozva.

Különösnek tartotta, hogy hivatlanul s bejelentés nélkül lép be valaki egy idegen házba. Ezt véleménye szerint csak koldusok és gyanus emberek tehetik.

- Szerencsét kívánok a megérkezéshez! - mondá az asszony s ismét mélyen meghajolt. Hangja férfias, kemény volt.

Aztán folytatta:

- Talán segíthetnék valamit?

Mura gyanakodva nézett reá és nem felelt. Ekkor megjelent Kirill.

- Ki vagy tulajdonképen? - kérde.

Az asszony meghajlott előtte is és mondá:

- Jó estét kívánok önnek is, atyuska. Ide való vagyok. Föklának hívnak, vezetéknevem Csipuraha. Özvegy vagyok, gyermektelen, itt egészen közel van a kunyhóm s még minden atyuskánál én szolgáltam; a megboldogult Perfeati atyánál s Manuelnél is, a ki ön előtt volt itt. És most, ha használhatnak, önnél is szolgálni szeretnék.

- Nos - szólt Kirill és feleségéhez fordult - hadd segítsen; úgy sincs senkink.

Mura behívta az urát a hálószobába s halkán kérdezte:

- Nem veszedelmes? Ki tudja, mit akar?

Kirill nevetett.

- Vajjon mi lehet benne veszedelmes! Nézz csak a szemébe, nem tud ez gondolkodni sem, se jól, se rosszul.

- Jól van, Fökla! Szolgálhatsz nekünk is; nem fogunk megcsalni!

- Oh! Istenem, miért is tennék!?! Mire van nekem, szegény özvegynek, szükségem!

Fökla tehát beállott. Ez volt az első kötelék, melylyel az ifjú pár Lugovoje lakosságával összekötésbe lépett. Fökla, legalább egyelőre, pontosan teljesítette kötelességét. Dolgos volt, csörömpölt a konyhában az edénnyel, mindent helyre rakott, felmosta a padlót, letörülte a port, egy szóval őszinte hálára kötelezte Gavrilovna Marját. Mikor besötétedett, azt mondta, hogy haza megy, s otthon hál; Mura fél rubelt adott neki, a mi leirhatatlan örömet okozott. Megfogta a fiatal asszony kezét, czuppanós csókot nyomott reá s nagy zavarba hozta vele Murát. A mint Fökla kilépett az utcára, telve uj benyomásokkal, egy pillanatig megállott s azon gondolkozott, hová menjen. Konyhójába menni most nem akart, ott nem volt senki, a kinek szívét kitérthette volna. Azért olyan helyet akart keresni, a hol sok az asszony, a hová elmennek a szomszédok, a kik már tudták, hogy az uj papnál volt. Szóval nagy közönséget várt s elhatározta, hogy a kurátorhoz megy; ott rendesen össze szokott gyűlni egy csomó asszony.

Távozása után a paplak külső ajtaja ismét nyikorgott s idomtalan csizmák kattogása hallatszott. Az egyházi volt. Be akarta magát mutatni az uj papnak s elmondta, hogy Kirillnek hívják.

- De hogy hívják magát, atyuska?

- Engem is Kirillnek hívnak! - mondá az uj pap.

- Ez szép; könnyen megjegyezheti magának az ember. A saját nevünket csak nem felejtjük el!
- jegyzé meg az egyházi elgondolkozva; aztán még hozzá tette:

- Veszélyt illetőleg nem kell semmitől sem tartania. Egész éjjel a templom lépcsőjén alszom és ha felébredek, megkondítom a nagy harangot. Vagy talán parancsolja, hogy ne tegyem? A harangozással talán nyugtalanítanám a fiatal anyuskát?

Kirill azt mondta neki, hogy csak harangozzon tovább is, mint eddig.

Az éj beállott. Mura az úttól, a rakosgatástól s az uj benyomásoktól elfáradva, a mint lefeküdt, azonnal elaludt. Kirill azonban nem tudott nyugodni. Ma még maga ura volt, holnap azonban meg kell kezdenie szolgálatát. Még nem tudta, mit hoz neki az élet, milyen hatással lesz reá. Nem állott előtte példa, mert az eddigiek egészen más fajták voltak.

A papi hivatás hagyományai, a mennyire tudta, a jövedelem miatti harcokból állottak. Azok arra törekedtek, hogy minél kevesebbet adjanak, a papok pedig néha alig tudnak tengődni s arra vannak utalva, hogy minél többet préseljenek ki. Feladatuk állásukat javítani, családjukról gondoskodni s minél több pénzt keresni.

Kirill lelke fellázadt, a mint erre gondolt. Vajjon sikerülni fog-e szándékát megvalósítani? Biznak-e benne majd a hitközségi tagok? Nem teszi-e magát csupán nevetségessé? A hagyományok évszázadok leforgása folyamán jönnek létre s az emberek épen olyan könnyen szoknak hozzá a jóhoz, mint a rosszhoz. A szokás sok nemzedék közös erőfeszítésének gyümölcse s e nemzedékek különböző időben, de mindig hasonló irányban működnek. És most ő egyedül akar ellenállani ennek a nagy hadseregnek és százados törekvéseinek!

A nyitott ablakon besütött a hold halavány sugara, a faluból a kutyák ugatása hallatszott; az egyházi felébredt s meghúzta a harangot. Mura félálomban kérdezte Kirilltől, miért nem fekszik le.

- Az éjszaka pompás, nem tudok még aludni! - felelé s gondolatai fiatal feleségére tértek. Itt alszik gondtalanul - fiatal, egészséges és életvidám. Szereti őszintén, a szive jó. Vajjon e lény közelében szabad-e azt mondania, hogy egyedül van? Vajjon osztozik-e nézeteiben, segít-e neki? Mindezekre a kérdésekre, melyek most először merültek fel lelkében, nem tudott

felelni. Bizonyosan helytelen volt, hogy már korábban meg nem beszélték a dolgot. Isten tudja, Mura mire vár s mi lesz belőle.

- Feküdj le már Kirill - suttogá a fiatal asszony félig lehunytt szemekkel.

Mintha felelet lett volna kétségeire. Nem, erről az oldalról nem volt mitől tartania. Hiszen szereti; minden öröme benne összpontosul. Nem jelenti-e azt, hogy bármi jöjjön is, Mura, kéz a kézben, együtt megy veled?

Másnap már kilencz órakor megjelent az egyházfi, hogy a djak (énekes, kántor) és a diakonus várják a főpapot a templomban.

- A kurátor is eljött; csak Rodion atya hiányzik. Parancsolja, hogy előhívjam?

Kirill kötelességének tartotta, hogy Rodion atyát maga keresse föl. Fölvette reverendáját s az egyházfival paptársához vezettette magát.

Ez saját házában lakott, maga építtette, hogy - a mint mondta - halála után özvegyének és leányainak (féltuczat volt) legyen hová lehajtani a fejüket.

- Mert ha az ember a paplakban lakik, jön egy másik s kikergeti őket az utcára.

Azért a paplaknak reá eső részét átengedte paptársának. Háza a folyócska közelében feküdt, elkülönítve a paraszt-házaktól; nagysága, cserépteteje és sárga ablakfái által különbözött tőlük.

Rodion atya kínos lelki-harczban állott önmagával. A megérkezés után neki kellett volna az első lelkészhez menni s magát bemutatni; mivel azonban ez az első lelkész igen fiatal volt, ő, Rodion atya, pedig már tizenöt éve volt lelkész s majdnem, annyi ideig szolgált alsóbb papi hivatalokban, harciban állott önszeretetével. Habár tudta, hogy végre is, ha az első lelkész utána küld, el kell mennie, nem mozdult otthonról.

Kirill megérkezése megszabadította a nehéz helyzetből.

- Eljöttem, hogy bemutassam magam, Rodion atya; nevem Kirill, vezeték-nevem Obnovlenszki.

- Illett volna, hogy én mutassam be magam, Kirill atya, hiszen ön az első lelkész...

- Ugyan mi értelme van annak a faluban - felelt Kirill egyszerűen és őszintén - tekintsen hivatalársának és semmi egyébnek.

- Bizonyára így kellene lenni!

- És úgy is lesz! - erősíté Kirill. Ugyan miféle első lelkész vagyok én? Hiszen még szolgálataimat sem tudom végezni rendesen.

Rodion atya még tartózkodó volt, lassan és szaggatottan beszélt, minden szót hangsúlyozva.

- Ki tudja, milyen madár; szavai szépen hangzanak ugyan, de ha tette kerül a dolog, nem tudja az ember, mi lesz belőle.

Óvatosságból ez alkalomra régi, viselt reverendáját vette föl, bár volt más jó, új is.

- Nehogy azt higgye, hogy sok pénzt kerestem, s eszébe jusson bevételeimet csökkenteni.

Közönyös dolgokról beszélgettek körülbelül egy negyed óráig. Rodion atya megkérdezte, vajjon igaz-e, hogy Kirill mint első magiszter végezte az akadémiát? Kirill válaszolt a kérdésre.

- De bocsánatot kérek, mi birhatta rá hát, hogy a faluba jöjjön? Ez csodálatos!

- Az egészség! - viszonzá Kirill. - Gyöngye testalkatom van s a városi élet árt nekem.

- Miért magyarázzam meg neki az indítóokokat? Hátha meg sem érti - gondolta Kirill, miközben Rodion atya pufók arcát s annak meglehetősen együgyű kifejezését látta.

- Értem! A falusi levegő csakugyan egészséges - erősíté Rodion atya, de melleleg azt gondolta: »Nem látszik rajta, hogy beteges volna.«

E rövid beszélgetés folyamán új paptársa iránt való bizalmatlansága csökkent.

- No, bánom is én, talán különöz, de jószívű. Legalább nem valami gögös szájhős.

De még egy kérdés feküdt a szívéen, a mely próbaköül szolgált. A mint fölállottak, hogy a templomba menjenek, ismét elkezdé:

- Bocsánat, Kirill atya; nem volna jobb, félreértések elkerülése végett, ha a jövedelem tekintetében mindjárt most megegyeznénk?

- Hogy érti ezt, Rodion atya?

- Tudni szeretném, hogyan osztozunk. Eddig úgy volt, hogy két rész a papoké volt és a harmadik a többi alkalmazottaké.

- No, ha itt így szokás, nem változtatok rajta.

- Nagyon szép! De hogy leszünk a két résszel, a mely a papoké.

- Természetesen, megfelezzük.

- Csakugyan jó ember, igazán jó! - gondolta Rodion atya. - Manuel atya a nagyobb részt megtartotta magának... Istenemre, mégis csak jó ember!

Most vidult föl egészen Rodion atya arcza, mozdulatai nem voltak már feszesek, beszédje élénkült.

- Bocsásson meg, Kirill atya, de családomat más alkalommal mutatom be; jelenleg nincsenek egész rendben - mondá s aztán elmentek együtt a templomba.

A lugovojei templom régi épület volt. Az alacsony boltívek a nedvességtől s a tömjénfüsttől feketék voltak, a szentképek olyan sápadtak, hogy arcukra már csak a legöregebb emberek emlékeztek. Az egésznek alapos javításra lett volna szüksége. A lyukas padlót busz éve nem festették, az oltárok gyertyatartói egészen megzöldültek. A templom maga is igen kicsiny volt, alig fért belé háromszáz ember.

- És mégis többnyire üres! - mondta Rodion atya sajnálkozva.

Mindjárt a bejáratától jobbra, egy magaslaton, zömök, szélesvállu, rövidre nyirt, szürkeszakállu paraszt állott a viaszgyertyás asztal előtt.³ Haja gondosan be volt olajozva és lesimítva. Szines, virágos mellényt, karton inget, bő nadrágot viselt, de kabátot nem.

- Kulik Mihailovics Karpo, kurátorunk - mutatta be Rodion atya - egyike a legtiszteletreméltóbb lakosoknak. Jómódú, háromszáz juha van és a többi.

Kulik lehajtotta a fejét s előre nyujtotta tenyerét, hogy a papi áldást fogadja. Kirill szótlantul áldotta meg.

- Har... m... m... madzor... - kezdé Kulik, de nem tudta a mondatot befejezni.

- Azt akarja mondani, hogy már harmadszor választották meg kurátorrá - magyarázta Rodion atya - dadog - tette hozzá.

³ Az orosz templomokban viaszgyertyákkal kereskednek.

Kulik most elhúzta az áruasztalról a selyemkendőt s Kirill szeme előtt egy csomó, nagyság szerint rendezett viasz-gyertya állott, a két kopekes legvékonyabbtól kezdve, a legvastagabb félrubeles lakodalmi gyertyáig. Látszott, hogy Kulikot nem hiába választották meg harmadszor kurátorrá, tudta hogyan kell ellátni gyertyával a vásárasztalt.

A mint Kirill a templom közepére ért, a kórus két oldaláról jöve, két alak lépett elébe, a kik épen nem hasonlítottak egymáshoz és mégis volt bennük valami közös vonás. A balról jövő kis alak volt, sűrű, fekete bongyor fejjel, szürke papi öltönyben. Beesett arcza, hegyes orra, arcának sárga színe, ritka szakálla, mely terméketlen talaj növényzetéhez hasonlított, arra mutattak, hogy ezt az embert nagy fájdalom emésztette. A másik alak, a kórus jobb oldaláról jövő, magas termetű volt, valóságos atléta. Szűk ruha simult esetlen, erős tagjaihoz; nehézkes járása alatt meghajlott a redves padlat.

Hasonlóságuk abban állott, hogy mind a kettő méltóságteljesen lépkedett és hogy a beteg arcza ép olyan alázatosnak látszott, mint a másiknak piros, egészségtől duzzadó képe. Hasonló alázatossággal hajlott meg a sovány bongyor feje és az atléta fényes, kopasz koponyája az első lelkész előtt s mind a kettő egyszerre nyujtá ki tenyerét, hogy az áldást elfogadja.

- Strjucok Simon diakonus! - mondá a kis, beteges, a papi ruhát viselő.

- Gluscenko Dementin kántor! - mutatta be magát mély basszus hangon az atléta.

Miután az áldást elfogadták, két oldalt megállották, mint két oszlop, a melyek között Kirill és Rodion atya ellépkedtek. Kirill megjegyezte, hogy a templom javításra szorul s a templomi eszközöket is meg kell újítani.

- Nincs pénzünk... különben már régen... - viszonzá Rodion atya. Tulajdonképen eszébe sem jutottak ilyes gondolatok. Abból az álláspontból indult ki, hogy az Úristennek egészen mindegy, hol és mivel szolgálnak neki.

A templom megtekintése után Kirill valamennyit meghívta magához. Fökla már készen tartotta a számovárt, bár Mura még nem kelt volt föl s Kirill teával vendégelte meg az egész lugovojei papságot.

VI.

Rodion atya csodálkozott, mikor vasárnap a lugovojeiek megtöltötték az egész templomot. A körülfekvő birtokokról is jöttek be ugyan, de az ájtatoskodók főtömege a falu lakosságából telt ki. De Rodion atya csodálkozása még fokozódott, a mint a földbirtokosnő, Krupejev Alekszejevna Nadesda, az evangélium olvasásakor a templomba lépett és balról a kórus mögött megállott.

Tulajdonképpen pedig nem volt ezen semmi csodálatraméltó, hiszen az alsó papság, a kurátor, az egyházi és Fökla egész vasárnap buzdították a népet a templombamenetelre. Ez utóbbi minden este maga köré gyűjtötte a falusi asszonyokat s mesélt nekik az új papról, a fiatal anyuskáról, hogyan élnek egymással s miről beszélnek. Kirillről azt mondta, hogy jó lélek, de Murát nehéz megismerni; nagyon tartózkodó és a gazdálkodáshoz semmit sem ért. Más forrásból megtudták, hogy Kirill hihetetlenül nagy tudós. Kulik, a kurátor azt mondta, hogy az egész országban nincs tizenkét ilyen tudós ember s valószínűleg Kirill tudománya tette kíváncsivá a földbirtokosnőt is. Mindnyájan azt várták, hogy az új pap szónoklattal foglalja el a székét s ezzel bemutatja a hitközség tagjainak rendkívüli tudományát. Azt is remélték, hogy a tudós pap az első isteni tiszteletet egész rendkívüli ünnepélyességgel fogja végezni. De nem sokára csalódnok kellett.

- Igazi penészvirág! Sovány, kopaszállu! - mondák azok, a kik abban a nézetben voltak, hogy a papnak erőteljesnek, nagy-szakállunak és erőshangunak kell lenni. Az isteni tisztelet sem tetszett.

- Ugy mormol, hogy nem is érti meg az ember. Rodion atya, nem olyan tudós ugyan, mégis jobban betölti hivatalát; neki minden szavát meg lehet érteni. Hol van hát az a nagy tudomány? De mit is össze nem beszélnek ezek az asszonyok!... Na hiszen jóra való népség ez!

Mikor a mise után az új pap még prédikációt sem tartott, a csalódás általános volt.

- Mit, ez az a nagy tudós?! Ostoba s ezért is küldték hozzánk. Csak tizenkét ilyen volna Oroszországban? - talán tizenkétezer; azt sem tudják, hová tegyék őket.

Rodion atya az egész isteni tisztelet alatt az ikonosztasz⁴ mögött állott. A mise vége felé Kirillhez lépett és suttogta:

- Kirill atya, az urasszony a templomban van; ez ritkaság. Szentelt kenyérral kellene megkínálni.

Kirill nagyon jól ismerte ezt a szokást. Már gyermekkorában sem tetszett neki.

- Nem, Rodion atya, nem szükséges! - mondá. - Egyelőre nem ismerem az érdemeit... Ön talán ismeri, Rodion atya?

- Megengedem, hogy különös ok nincs reá... de mégis az urasszony... én rendesen megkínálom a szentelt kenyérral.

- Bocsásson meg, Rodion atya, de én nem teszem! - válaszolt Kirill szelid hangon.

A figyelmesebb hitközségi tagok is észrevették, hogy az új pap nem adott szentelt kenyeret az urasszonynak. És egyebet is észrevettek. Mise után a vidéki birtokosok befogták lovaikat és haza mentek. A falu gazdag emberei is otthonukat keresték fel. Kirill senkit sem hitt meg teára vagy reggelire. Ezt kétféleképpen magyarázták: egyik rész azt mondta, hogy büszke, másik, hogy egyenlőn akar bánni mindenkivel.

⁴ Ikonosztasz = képfal, mely a templom hajóját a szentélytől elválasztja.

Megfigyelték az úrasszony arczkifejezését, vajjon a mellőzés sérti-e, de nem vehettek észre semmit. Kiment a templomból, egyik-másik parasztasszonnyal szólt egynéhány szót, felült a kocsijára és hazahajtatott.

Természetes, hogy ezen a napon az egész faluban az új papról beszéltek s meg kell vallani, hogy a rosszalás volt az uralkodó.

De még egyéb is történt, a mi a lugovojeieket megzavarta. Bondarenko Antal, a kinek a viskója a falu végén állott, férjhez akarta adni a lányát. Prazjuk Márkó, egy fiatal, csinos legény, a ki szerette a leányt, egy nap csak letette a cséplőt, kapát s elküldte a vőfélyeket Antalhoz. Mivel pedig a mai vasárnap az új pap heti szolgálata kezdődött, Antal hozzáment. Körülbelül esti hét óra volt. Kirill éppen elvégezte a délutáni isteni tiszteletet s hazajöve, feleségével teánál ült.

- Itthon van az atyuska? - kérde Antal Föklától, a ki már egészen otthonosan ült a konyhában.

- Teáznak; várj!

- Tudod, hogy messzi lakom; körülbelül két versztnyire.

- Csak nem húzhatom ki az asztaltól! - Éppen most jött haza a templomból!

Ez a beszélgetés a folyosón történt. Kirill minden szót hallott. Kinyitotta az ajtót és Antalhoz fordult:

- Mit akarsz?

Antal levette a kalapját és meghajlott.

- Bizonyos ügyben jöttem tisztelendőséghez.

- Lépj be! - mondá Kirill.

Antal belépett a szobába s köszöntötte Gavrilovna Marját.

- Mi a kívánságod?

- Leányomat meg kell esketni... s ezért jöttem...

- No jó, majd megeskettjük! Mikor legyen?

- Holnap, ha úgy tetszik!

- Jó, holnap is megtörténhetik! Jertek tíz órakor a templomba!

Antal ismét meghajolt és hallgatott.

- No, Isten áldjon meg! - mondá Kirill. De Antal nem mozdult a helyéről. Még nem tartotta befejezettnek az ügyet, inkább azt gondolta, hogy még el sem kezdte. Hogy az atyuska Gorpinát meg fogja esketni, az magától értetődött, hiszen azért volt atyuska.

- De mibe kerül az esketés? - kérde Antal végre.

- No, egy százrubelest⁵ csak kiszorítasz? - mondá Kirill s komolyan és mereven nézett a szeme közé.

Antal gúnyosan mosolygott és a fejét rázta.

- Hm... ennyi pénzt nem láttam, mióta élek.

- Kevesebbet nem fogadok el!

⁵ Egy rubel = 10 grivua = 100 kopek = körülbelül 2 forint.

Antal ránézett, szeretne volna megtudni, vajjon az új atyuska tréfál-e vagy pedig bárgyú.
»Valószínűleg tréfál!« - gondolta magában.

- Nem, atyuska, mondja meg az igazi árát!...

- Hogy hívnak? - kérde Kirill.

- Bondarenko Antal...

- Hallod Antal: Valaminek az árát kérdezheted a piacon. Ha malaczt veszel, ott megmondják az igazi árát. Hozzám templomi szolgálat ügyében jössz, ez szent cselekedet. A templom nem piac, itt nem alkuszunk.

Antal bután nézett rá.

- Ezt nem értem - gondold magában - kapzsiság ez, vagy Isten tudja, micsoda?

- Menj Isten hírével! - tette hozzá Kirill.

Antal azonban nem mozdult.

- De hát, hogy állunk, atyuska? - kérde.

Kirill leült az asztalhoz és elővette a teáját.

- Mennyi földed van? - kérde tőle.

- Mennyi földem? Négy és fél dessjatine és egy fél dessjatine rét?

- S hogy ütött be az aratás?

- Mit mondjak? Jól is, rosszul is, a mint veszszük. A gabona, Istennek hála, elég jó; két deszjatinéről⁶ majdnem tizenhat csetvertj-t kaptam, árpakásából egy fél deszjatinéről öt csetvertj-t. Egy fél deszjatine zöldségem van; az ugorka sikerült, de a görögdinnye kiszáradt. A fél deszjatine kásából alig kaptam vissza a magot s egy deszjatine búzám ki sem kelt. A mi a szénát illeti, az nálunk mindig jó, nagy és sűrű. Adná az isten, hogy az egész világon ilyen jó széna teremjen. Higyje el, atyuska, ez nem is széna, hanem, mit is mondjak, tiszta selyem.

- Tehát gazdag vagy, Bondarenko Antal; miért ne vegyek hát tőled száz rubelt?

Antal ismét reá meredt. Nem vette észre a szelid gúnyt, mely Kirill szavaiban rejlett. A mint ez a paraszt zavarát látta, röviden és érthetően így szólt:

- Na, Antal, menj Isten hírével; az esketésért annyit adsz, a mennyit tudsz; és ha nem adhatsz semmit, az esketés ingyen is megtörténik. Mondd meg a földieidnek, hogy nálam nincs alku.

Antal köszönt és a legnagyobb zavarban távozott. Nem tudta, vajjon a pappal való beszélgetést elmondja-e földieinek. Útközben kiszámította, hogy a gyertyán kívül, melyet külön kell vásárolnia, egy rubelt adhat az esketésért. Ha Rodion atyához fordult volna, akkor az esketés öt, gyertyával együtt hét rubelbe került volna. A dolog tetszett neki, de félt, hogy rászedik s az új papot más gondolatra bírják. Hogy az új pap nem ért semmit az üzlethez, az napnál világosabb. De ha Rodion atya megtudja és felnyitja a szeméit, akkor más fordulatot vesz a dolog.

Antal azért elhatározta, hogy a dolgot titokban tartja s csak akkor beszéli el a földieinek, mikor az egész már megtörtént. A mikor kérdezték, hogy mennyit kér az új atyuska az esketésért; azt felelte gondolkodás nélkül, hogy hat rubelt kért.

- Ohó! Ez nagyon érti a dolgot!

⁶ Egy deszjatine = 1.0925 hektár; egy csetvertj = 2.099 liter.

- Meghiszem azt! - hazudott Antal. - Nem hiába mondják, hogy tanult; még nagyon is ki-tanult.

A mint Antal elment és betette maga után az ajtót, fölállott Kirill s izgatottan járt alá s föl a szobában.

- Mégis csak gyalázat, mennyire beljünk gyökerezett ez a betegség! - kezdé feleségéhez fordulva. - Ugy alkusznak velem, mint valami kalmárral: önnél az árú, nálam a pénz. Meg vagyok győződve, hogy nincs velem meglegedve, még talán haragszik is... Gondold csak meg, azért jött hozzám, a paphoz, hogy leányát összeadjam a jegyesével. És azt mondja: »Megveszem öt rubelért az Isten áldását!« Nekem azt kellett volna mondanom: »Nem, az nem megy, tíz rubel az ára«, akkor aztán alkudtunk volna s megegyeznénk hét rubelben... Vajjon mit gondol ez rólam!

- De Kirill, hiszen a papnak is élni kell! - viszonzá Gavrilovna Marja.

- Persze, Mura, persze! De azt valahogy másképp kellene elintézni. Ez a formája rám nézve sértő, határozottan sértő.

Mura nem válaszolt, de azért Kirill nem győzte meg. Gyermekkorától hozzá volt szokva, hogy a különféle egyházi dolgokon ide-oda alkudoznak s ezt az üzletet egészen rendén valónak tartotta, mintha nem is lehetne másképen.

Másnap megeskették Gorpinát Prazjuk Márkóval. Az új házások az esketés után szériüjükhöz siettek, este lesz a lakodalmi vacsora. Antal a paphoz ment és nagy zavarban így szólt:

- A mint meghatározta, atyuska, - egy rubelt adhatok, itt van...

Kirill elfogadta a rubelt s a diakonusnak adta. Ez, a mint a pénzt meglátta, önkéntelenül elfintorította az orrát, úgy hogy Dementij, a kántor, a ki éppen a koronákat⁷ készült eltenni, mindjárt észrevette, hogy valami szokatlan történt. Néhány perc múlva már ott suttogtak a kóruson; aztán Dementij a templom hosszában nagy léptekkel sietett Antal után, utólérte s megragadta kabátja ujjánál fogva:

- Te, barom, talán megbolondultál? - kérdé visszafojtott, halk hangon.

- Miért? - kérdé Antal, bár nagyon jól tudta, hogy mit akar a kántor.

- Miért? Még kérdezed! Az esketésért egy rubelt adsz?

- Istenemre, Dementij Jermilics, nincs több pénzem.

- Azt nem kérdezem, van-e, nincs-e; azt mondd meg, mennyit kért tőled az atyuska?

- Az atyuska? Azt mondta: annyit adsz, a mennyit tudsz... Én pedig...

A kántor egészen magán kívül volt, olyan különösnek tetszett ez neki. Antal fölhasználta az alkalmat s elsietett, félve, hogy többet fognak kérni tőle. Dementij lassan visszatért s közölte a diakonussal, a mit Antal mondott. Ezalatt Kirill letette a papi ruhát, előlépett az ikonosztasz mögül és a kijárat felé ment. A mint megpillantották, elhallgattak, de arcukon látszott a csodálkozás és boszuság, bár titkolni igyekeztek. Kirill jól tudta, hogy mi történik lelkükben, de úgy tett, mintha nem venne észre semmit s eltávozott.

- No, Simon atya, azt kérdem, mit jelentsen ez? - kiáltá most a kántor tele torokkal. - Hiszen akkor éhen halhatunk, ha egy esketésért semmit sem kapunk; miért kap akkor az ember valamit?

⁷ Az orosz esketésnél két koronát tartanak a jegyes pár feje fölé s egy-egy korty bort is adnak nekik.

- Ezek új intézkedések, Dementij Jermilics! - viszonzá a beteges diakonus vékony hangon és hozzátette: Tegye helyre a boros edényt, Dementij Jermilics!

A kántor a templom közepén levő, alacsony asztalhoz rohant, megragadta az edényt s az ikonosztasz mögé szaladt vele. Mindezt nagy fölindulással végezte. A diakonus lehajtott fővel állott, mint olyan ember, a ki hozzá van szokva a sors bármily méltatlanságát megadással tűrni.

- Tudja mit? - mondá a visszatérő kántor - menjünk Rodion atyához s mondjuk el neki.

- Igen, igen, tegyük meg - egyezett bele a diakonus. És lépteiket Rodion atya lakása felé irányították.

VII.

Rodion minden teketória nélkül fogadta őket. Rövid ujjast és gyapjunadrágot viselt, a mely utóbbi alacsonyszárú csizmába volt húzva. A mint úgynevezett vendégszobájába beléptek, az ablak mellett a kalitkánál állott és a kanári madaraknak adott enni.

- Aha! Itt jön a hadsereg! - köszöntötte a belépőket, a nélkül, hogy zavartatta volna magát foglalkozásában. - No, mi ujság?

- Baj van, Rodion atya! - panaszkodott Dementij kántor, a kinek keblében még mindig forrt a boszúság.

- No, no, mi a baj?

- Éppen most eskettük meg Bondarenko Antal lányát s az esketésért egy rubelt kaptunk.

- Hogy történhetett ez?

Rodion atya még egészen nyugodtan maradt s folytatta idilli foglalkozását.

- Igen egyszerűen. A mint az esketést bevégeztük, Antal Kirill atyához lépett...

A kántor elbeszélte mindent körülményesen. A mint Antal válaszát ismételte: »Az atyuska azt mondta, annyit adsz, a mennyit tudsz...« Rodion atya megfordult s a kalitka, mint az óra ingája lengett ide-oda.

- Hát így vagyunk! No, meg kell vallanom, hogy ez sehogy sincs jól!

- Bizony nincs! - erősíté a diakonus panaszos hangon.

- Ilyen csak egyszer forduljon elő, aztán a végtelenségig így megy. Azoknak ez nagyon tetszenék...

»Azok« alatt Rodion atya a hitközségi tagokat értette. Megkinálta székkal a panaszolókat s aztán kezdték alaposan megbeszélni az esetet.

- Meg kell vallanom - mondá Rodion atya - hogy mindjárt valami gyanusat sejtettem; ha ez így tart tovább, akkor méltán panaszolkozhatunk.

A tanácskozás egy jó óráig tartott. Végre elhatározták, hogy nem sietik el a dolgot, hanem megvárják, hogy mi fog majd történni. Talán csak tapasztalatlanság; bizonyosan még nem tudja a szokást.

Kirill első szolgálati hetében nagyon sok egyházi szertartás történt. Pachom kovácsnak, a ki a falut patkóval látta el, meghalt az anyja. A kovács nem nagyon szomorkodott, mert az öreg már régen betegen feküdt s nem volt hasznára; a hét szájhoz, melyből családja állott, csak fölösleges nyolczadik volt. Pachom egyenesen a kántorhoz ment.

- No, mi baj? Mavra lelkét magához vette az Isten? - kérdé Dementij.

A faluban tudták, hogy Mavra állapota reménytelen. Különben a kovács sem sétált volna fontos ok nélkül ilyen nagy dologidőben a kántorhoz.

- Eltalálta, Dementij Jermilics; úgy van! Adjon az Isten örök boldogságot neki!

- Nos aztán?

- El kellene temetni.

- Tudod mit? Menj és temesd el magad; vasárnap aztán kimegyünk a temetőbe és megtartjuk a szertartást. Talán addig magához vesz valakit az Isten, aztán egyszerre elcsináljuk.

- Mégis jobb szeretném, a mint illik... Dementij Jermilics.

- Én is szeretnék érsek lenni; sokfélét kívánhat az ember. Mavra különben sem volt valami előkelő személyiség! Bizonyosan azt akarnád, hogy az egész papság részvételével temessék el négy grivnáért.⁸

- No, no, Dementij Jermilics, majd adok, a mennyit lehet. Talán előfordul az is, hogy meg kell patkolnom a lovát.

- Azt úgy is megteszed. Nem, Pachom, hagyd abba!... Még a buzámat sem csépeltem ki!

- Nos, akkor elmegyek magam az atyuskához.

Pachom elment tehát Kirill atyához.

- No lám, már ez is megszagolta, hogy milyen atyuska ez. Rodion atyához bizonyosan nem ment volna el - gondolta Dementij és elhatározta, hogy bevárja Kirill válaszát.

Pachom bejelentette Kirill atyának, hogy anyja tegnap meghalt. A mint a temetés iránt való kérelmét elő akarta adni, kérde Kirill:

- Készen van minden?

- Minden, a mint kell.

- Akkor hívd el a kántort vagy a diakonust!

Pachom zavarban volt.

- A kántor azt mondja: »Temesd el magad; majd vasárnap megtartjuk a szertartást! - Még csépelni valóm van s négy grivnáért nem hagyhatom abba a munkát!«

Kirill nem felelt; felvette papi ruháját, feltette kalapját és kiment. A lépcsőről látszott a Dementij szérüje.

A kántor karton-ingben volt, kabát nélkül; szalmakalapja mélyen ült a nyakán. Szorgalmasan dolgozott a cséplővel; az izzadság csak úgy csurgott róla. A mint az atyuskát a lépcsőn megpillantotta, megkettőztette buzgalmát. Kirill megállott egy darabig és gondolta: »Nagy családja van!« Aztán megkerülte a templomot, kiment a kapun s Dementij szérüjéhez közeledett. A kántor megállott és tiszteletteljesen levette a kalapját.

- Adjon Isten! - mondá Kirill.

- Parancsolja, hogy a temetésre készüljek? - kérde Dementij.

- Nem szükséges; majd elvégzem magam a szertartást. A diakonus is bizonyára el van foglalva?

- Zöldséges kertjében van.

- Jó, jó, gondoskodom magam mindenről! - mondá Kirill.

Az egyházi ezalatt kendőbe kötve elhozta az ornátust. Kirill elvette és követte a kovácsot.

Dementij utána nézett és gondolta: »Miféle különös ember! Igazán szívében van-e az Isten vagy álszent-e? Ki tudná azt?«

Kirill elvégezte a szertartást a halottnál s elkísérte a koporsót a temetőbe. Mikor a kovács a czeremónia befejezése után egy marok rézpénzt nyujtott felé, azt mondta neki, nem szükséges. Éppen az imént látta a nyomoruságos viskót, melyben a kovács soktagú családjával lakott.

⁸ Negyven kopek.

- Hogy vehetnék el valamit ettől a koldustól? - gondolta és mondá:

- Téltre szánkót veszek; ha esetleg valamelyik vasa eltörik, elhivatlak, aztán összekovácsolod nekem!...

- Jóságáért mindent megteszek, atyuska, a mit kíván - mondá Pachom elérzékenyedve.

Az új pap részvéte csakugyan elérzékenyítette. Lugovojében régi szokás volt, hogy külön csak a gazdagabb halottakat temetik el.

- Két rubelen alul nem mozdulok egy tapodtat sem - szokta volt Kirill elődje mondogatni.

Úgy gondolták, hogy a szegényeknek elég, ha a háziak kiviszik a temetőbe; ha aztán egy fél-tuczat halott együtt volt, akkor megtartották a temetési szertartást. Különösen nyáron tettek így, mikor a papság s az egyházi alkalmazottak a gazdálkodással voltak elfoglalva. A hitközség régen hozzátörődött ehhez a szokáshoz s nem szólalt fel ellene. Tettek ugyan egyes kísérleteket, ha valamelyik szegényebb családnál, mint most is Pachom kovácsnál, valamelyik tiszteletreméltóbb személy halt meg, hogy az egyház szolgálai engedékenységre bírják s néha sikerült is egy-egy rubel lefizetésével s azzal az ígérettel, hogy cséplés után még egy véka gabonát is hoznak, hajlandóvá tenni, de általában az egyházi szertartások kérdése nyílt kérdés maradt s ezentúl is csak üzletszerűen kezelték.

Pénteken kétlovas csinos kocsi állott meg Dementij háza előtt. Elül fehér vászoningben, széles karimájú szalmakalappal a kocsis ült. A kocsi hátulsó része ruganyos volt, barna arcú, erős paraszt ült rajta, sűrű szürke szemöldöke és erős szakállja volt. Kék kozák-zekét viselt, a mely övvel volt körülkötve, fején kék posztó sapkát hordott; egy szóval meglátszott rajta a városi. A mint leszállott, észrevette az ember, hogy kis termetű, de fellépése öntudatos. Dementij a magot lapátolta össze a szérűben, a mint meglátta, azonnal letette a lapátot és elébe ment.

- Andrejevics Márkó! Mi hozta önt ide? Mi ujság önöknél a majorok közt? Ugyan kérem, lépjen közelébb!...

Dementij rendkívül udvarias és barátságos volt. Sibenko Andrejevics Márkó bizonyosan gazdag ember és szívesen látott vendég volt. Hosszú bajuszát úgy mozgatta, mintha mosolyogni akarna s odanyújtotta a kántornak napbarnította, himlőhelyes kezét.

- Köszönöm kérdését, még élünk, Dementij Jermilics - mormolá egy kissé akadozva. - Bemenjek, no jó, nem bánom! Hallod, Mitko, egyik zsákot vidd be a folyosóra.

- Milyen szép, hogy nem felejtkezik meg rólunk!...

Mitko lassan leászott magas üléséről; a gazda és vendége beléptek a konyhába. A folyosón találkoztak Dementij feleségével. Jegorovna Antonina még fiatal asszony volt, a ki nemcsak magasságra, de terjedelemre is illett férjéhez. A konyhában volt elfoglalva, tüzet rakott az üst alá, melyben élő rákok mozogtak. Sötéthajú, nagyhasú, meztlábás, piszkosorrú gyerekek vették körül. Csak hosszú inget viseltek, öv és nadrág nélkül.

Jegorovna Antonina bocsánatot kért, hogy nem nyujthatja vendégének a kezét, mert egészen kormos.

- Ne vegye rossz néven! - tette hozzá Dementij. - Itthon mindig ilyen gondatlan.

A mint a szobába léptek, Antonina a kamrába lopózott, megmosta kezeit és tiszta ruhát vett magára.

Azután egy üveg pálinkát és egy tányér szárított halat hozott s nemsokára megjelent a reggelivel a szobában.

- Melyik pap a soros ezen a héten? - kezdé Andrejevics Márkó.
 - Kirill atya, az uj! - mondá Dementij s olyan kézmozdulatot tett, a mely reménytelenséget akart jelenteni.
 - No, akkor megpróbáljuk. Uj magtárt építettem. Holnap behordatnám a gabonát, de előbb fölszenteltetem. Szeretném, ha még ma megtörténhetnék.
 - Nagyon szivesen, Andrejevics Márkó. Önnél úgy sem húzzuk a rövidebbet.
 - Attól nem kell félni. Kész vagyok előre is megfizetni, mindjárt most... Itt van, Dementij Jermilics, adja át maga az atyuskának.
- Márkó kivette hímezett erszényét a belső zsebéből, leolvasott tíz rubelt és átadta Dementijnek. Ez elfogadta.
- Csak minden hitközségi tag ilyen volna, mint ön, akkor gazdagok lehetnénk! - mondá, tenyerébe szorítva a papírpénzt. - Csak ilyen jóltevők tartják bennünk még a lelket.
- Egyszerre azonban eszébe jutott valami, a mi elbúsította.
- Hátha az uj pap ismét megteszi azt a tréfát, hogy a pénz egy részét visszaadja neki? Ettől kitelik - gondolta magában.
 - Miért nem vár inkább vasárnapig, Andrejevics Márkó? - kérdé tőle. - Vasárnap Rodion atya hete kezdődik, akkor minden megtörténik, a mint kell.
 - De hiszen mondom, hogy holnap be kell hordani a gabonát. Azzal nem lehet várni!
 - Úgy, úgy!... Hallod, Antonina, mulattasd Andrejevics Márkót, én elmegyek az atyuskához és bejelentem.
 - Talán én is elmehetnék, hogy megismerkedjem vele. Hoztam neki két zsák búzát, hogy barátságosan fogadjon.
 - Nem, nem, várjon egy kissé... előbb én, azután maga...
 - Csak a pokolba ne küldje a búzájával... De furcsa is ez az atyuska! - gondolta Dementij.
- Elment tehát Kirillhez. Az íróasztalnál találta. Gavrilovna Marja a divánon ült és olvasott.
- Kérem, üljön le, mindjárt készen vagyok! - mondá Kirill és folytatta az írást. - Mura, ez a kántorunk, Gluszcsenko Dementij Jermilics.
- Mura kezét nyújtott neki. Dementij megfogta óriási markával, megszorította s szokatlan buzgalommal rázta meg. De nem ült le, hanem a divántól két lépésnyire megállott.
- Mura kérdezte, hogy nagy családja van-e. Azt felelte, hogy hál' Istennek, nem kicsiny; aztán hozzátette, hogy legidősebb fiát már beadta a szemináriumi előkészítő iskolába.
- No, mi hozta ide? - kérdé Kirill, miközben megfordult a széken.
 - Egy paraszt van itt a majorokból, Sibenko Márkó. Azt kéri, hogy még ma menjünk el hozzá és uj magtárát szenteljük be.
 - Jól van, menjünk!
 - Gazdag paraszt, talán a leggazdagabb!... Magától adott tíz rubelt... én nem is kértem semmit! Parancsolja, hogy elfogadjam? - kérdé Dementij bűnbánó arcczal.
 - Maga adta? - kérdé Kirill, a kántort élesen szemügyre véve.
 - Istenemre, Kirill atya, semmit sem kértem, még csak czélzást sem tettem.

- Ha gazdag és a pénzt maga ajánlotta, miért ne vennők el?
- Természetes, hogy miért ne? Itt a pénz!
- Tegye a közös perselybe!... Aztán készüljön föl, mert megyünk!

- Most már értse meg az ember! - gondolta Dementij, a mint hazafelé ment. - Ha gazdag és magától ajánlja! Mintha nekem nem mindegy volna, akár gazdag, akár nem! Ugyan hány gazdag van itt? Maga ajánlotta! Azért Andrejevics Márkó, a majoros; ezek másfajta emberek! Ilyet hiába várunk a lugovojeiektől. Ezek ugyan meg nem ajánlanak semmit! Arra sokáig várhatsz.

A mint a folyosóra lépett, látta a tele búzászsákokat a szögletben.

- Erről ismer rá az ember a majorosra! Senki sem kényszeríti rá, hanem magától teszi. És milyen zsák! Telt, kerek, van vagy hat pud!⁹ Ha csak hatvan kopekjével számítjuk is, kitesz három rubelt és hatvan kopeket; ez már pénz!

Andrejevics Márkó ezalatt megitta a maga öt pohár pálinkáját. A hatodikat az alatt az ürügy alatt utasította vissza, hogy az atyuskához kell mennie.

- Tudja, kellemetlen, ha az emberen érzik a pálinka-szag!

Mástól nem kellett félnie; lerészegedni csak akkor részegedett le, ha a harmadik fél litert itta.

A mint Kirillhez ért, ez már fölvette a reverendáját. Gavrilovna Marja a mellékszobában, a szekrényben keresgélt, hogy tiszta zsebkendő adjon neki. Andrejevics Márkó a folyosóra lépett s hogy jól neveltségét kimutassa, gondosan hozzádörzsölte csizmája talpát a küszöbhez, bár nem volt reá semmi szükség. A mint balra a nagy kétszárnyu és jobbra egy kis, közönséges ajtót megpillantott, azt következtette, hogy jobbra a konyhának kell lenni. Kinyitotta tehát a baloldali ajtót és belépett. A küszöbön megállott, szemeit nyugodt tekintettel a sarok felé fordította¹⁰ s háromszor keresztet vetett; azután meghajtotta magát a háziur előtt.

- Sibenko Márk vagyok, atyuska, a majorokból - mondá, szemeivel pislogva.
- Igen, önhöz kell mennünk, már készen vagyok - viszonzá Kirill, abban a hiedelemben, hogy Sibenko siettetni akarja.
- Nem, az el van intézve; én más ügyben jöttem.
- Más ügyben? Nos, üljön le és beszéljen!
- Köszönöm alázatosan, de előbb áldását kérem.

Kirillnek ez csak most jutott eszébe. Alig tudta megszokni, hogy mindenkit megáldjon, a ki hozzá jön. Szokása szerint kezét nyújtott, míg itt mindenki áldásosztást kívánt. Márkó hozzá lépett, megáldatta magát, aztán megcsókolta a pap kezét.

- És most az ügy van soron! - mondá fesztelen hangon. - Nagyon tiszteljük a papjainkat és szeretünk a kedvükben járni.
- De miért áll? Tessék leülni!
- Köszönöm szépen! - szóló Márkó, s fölhasználta az alkalmat, leült egy székre, lábait egymáshoz szorította s mereven kiegyenesedett.

⁹ Egy pud = 16.3805 kilogr.

¹⁰ Orosz házaknál itt függenek a szent képek.

- A mit Isten kegyelméből kapunk, szívesen megosztjuk a lelkészekkel. És azért ismeretsé-
günk bevezetéséül, engedelmével két zsák búzát hoztam ajándékba.

- Nekem? De miért? Mit tettem, hogy ezt megérdemeljem?

- Imádkozik értünk; mi meg egyebet sem teszünk, csak vétkezünk. Imádsága eloszlatja
bűneink következményeit. Azért adom. Meg tiszteletből a papi állás méltósága iránt. Ne
utasítsa vissza a két zsákocskát.

- Igazán nem tudom... Nincs kifogásom ellene, de mégis különös. Ha kívánja, elfogadom!...
Köszönöm.

Kirill nagy zavarban volt. Ilyen ajánlatot nem várt. Tudta jól, hogy a parasztok nem ismernek
nagyobb sértést, mintha ajándékaikat visszautasítják.

- Nagyon le vagyok kötelezve; nekünk a jó barátság a fődolog; ha nem vetik meg a velünk
való közlekedést, mindig készen vagyunk az ajándékozásra. - Nem láthatnám az anyuskát is?

- Miért ne? - Mura! Van itt valaki, a ki megismerni szeretne.

Glavrilovna Marja, kezében a zsebkendővel, belépett s csodálkozva nézte a széken ülő
Andrejevics Márkót. Egyáltalán nem értette, miért kíván vele megismerkedni. Mara belép-
tekor Márkó fölállott s lábával olyan mozdulatot tett, a mely meghajlást akart jelenteni.

- Tehát itt az anyuska? Istenem uram, milyen fiatal még!

Odament hozzá, megfogta a kezét és megcsókolta. Mura nem akadályozhatta meg a gyön-
géség-nyilvánítást.

- A majorokból való vagyok, anyuska! Szerencsétlenség bennünket, kérjük szépen! Nagyon
szívesen fogadjuk, nagyon... Mert tiszteljük a papságot. Meghívjuk az egész környéket... Öt
kocsi gabonát hozunk ajándékba... Csak jöjjön!

Murának nagyon különösnek tetszett ez a beszéd. Nem értette, miért hívja olyan buzga-
lommal, miért menjen a majorokba, mi célból hívná meg az egész lakosságot és hozna neki
öt kocsi gabonát.

- Nagyon szépen köszönöm! - válaszolt Kirill a felesége helyett. - De most már ideje, hogy
menjünk.

Márkó ismételte még egyszer a meghívást és Kirillt követve elhagyta a szobát. A folyosón
megállott és Dementij háza felé fordulva, elkiáltotta magát:

- Hé, Mitko! Hajts ide és vidd be a két zsákot az atyuska magtárába.

Mitko megmozdult, fölkontározta a lovat s egy percz múlva a kocsi minden része recsegett.
Mitko megkerülte a templomot és megállott az ajtónál. Körülbelül öt perczig kinlódott a
zsákokkal, aztán eligazította a szénát a kocsiban és rendbe hozta az ülést.

Ezalatt megérkezett Dementij is szürke kaftánban, hóna alatt az egyházi ruhás batyuval.
Mondta, hogy a diakonus rosszul van. Fölültek és elhajtattak.

A majorokat régen Csubatovinak hívták, mert az ott letelepedett szabad parasztok most azokat
a földeket művelték, melyek régen Csubatov földbirtokosói voltak. Körülbelül tíz versztnyi
távolságra feküdtek Lugovojétől. A kik itt laktak, majdnem mind földbirtokosok; az egyiknek
tizenkét deszjatine földje volt, a másíknak húsz; kettőnek pedig, az öreg Grubarj Jeriomának
és Sibenko Márknak, egyenként harmincz deszjatinejük volt s azonkívül még husz deszjatinét
béreltek a lugovojei földbirtokosnótól. Ennek daczára a tulajdonosok házaikkal nem nagyon
törődtek; az egyik fele beérte sárkunyhókkal és csak a másik fél épített nádfödeles házakat, a

melyek két szűk szobából és az aprómarhának, borjaknak és malaczoknak épített kamrákból állottak. Ha kérdezte tőlük valaki, miért nem építenek rendes házakat, azt felelték:

- Nincs időnk még azzal is kinlódni; de minek is! Hozzászoktunk kunyhóinkhoz. A nagy házban elszóródik a család minden sarokba, a kis házban együtt vannak kedélyesen és vidáman.

De azután a kis kunyhók mellett magas görék, tágas szérűk, istállók, juh-aklok, ketreczek stb. állottak. Azt hihette volna az ember, hogy itt tulajdonképen az állatok uralkodnak, az emberek pedig alázatos, igénytelen szolgálói az állatoknak, a kik csak rosszul berendezett viskókban és bódékban tengődnek.

Alig ért a szekér egy magaslatra, a melyen át széles út vezetett, már látszottak a mérhetlen szántóföldek közt fekvő majorok. Körülbelül negyven, zöldséges kertekkel körülvett udvar volt, a melyeken szénaboglyák, szalmakazalok és díszesen fölrakott keresztek állottak. Minden udvaron egy gémeskút állott, a hosszú gémek mintha némán örködnének a környék fölött s a majorokat külső ellenség ellen védelmeznék.

Egy fél óra múlva elérték az első kunyhókat s megérkeztek Andrejevics Márkó háza elé.

Ez egy cseppet sem különbözött a szomszédházaktól; csak az istállók voltak nagyobbak és az új, sárgaszínű magtár tűnt föl. Az udvaron húsz-harmincz paraszt ember és asszony szorongott közönséges munkaruhában. Látszott, hogy egyenesen a szérüről jönnek, hogy egy kicsit ők is ünnepeljenek. Alig lépett Kirill az udvarra, az egész tömeg hozzá lépett, hogy áldását fogadja.

- Az új atyuska - mondták egymásnak. - Milyen fiatal! - tették hozzá az asszonyok és hangosan sóhajtottak, maguk sem tudva miért.

Márkó felszólította Kirillt, hogy lépjen a kunyhóba. A szűk, alacsony szobában, hosszú, négyszögletes asztalnál tíz, többnyire ősz paraszt ült. A majorok családfői voltak. Felállottak s előkerültek az asztal mögül. Kirill keresztet vetett a szent képek előtt s meghajlott a belépéskor.

- Jó napot! - monda feléjük fordulva.

Válaszul valami meghatározhatatlan mormogás hallatszott. Aztán ismét elkezdődött az áldásosztogatás. Majd csinos, piros-pozsgás asszony jött elő a kályha mögül. Selyem kendőt és cifra szines szoknyát viselt.

- Itt a feleségem - monda Márkó.

Az asszony is megáldatta magát.

- No de kezdjük el! - monda Kirill.

Dementij kioldozta a batyut s kiadta a miseruhát. A parasztok kíváncsian nézték és csodálkoztak, hogy most ilyen fiatal papjuk van. A mint Kirill magára vette az ornátust, kimentek mind az udvarra és itt a déli nap izzó sugarainál szentelték be Sibenko Márk magtárát.

- Most pedig jöjjön be és harapjon valamit, a mit Isten adott - monda Márkó felesége.

Kirill elfogadta a meghívást és belépett a kunyhóba. Ez időközben egészen megváltozott. Az asztal fehér kendővel volt borítva és mindenütt sült hallal és süteménnyel telt tálak és tányérok állottak. Két nagy üveg pálinka emelkedett az ételek fölé.

- Oda tessék, atyuska! - monda a háziasszony s a szent képek alatt álló székre mutatott. - Ez a fő hely, a hová a tiszteletre legméltóbb embereket szokták ültetni. Kirill leült s Dementij mellé telepedett; köröskörül tizenöt ember foglalt helyet, csak két asszony volt köztük.

- Kezdjük el egy kis itókával! - szólt Márkó (ő és felesége nem vettek részt a lakomán) öntött Kirillnek és a többi vendégnek egy jó pohárral. Valamennyi kiitta, csak Kirill elégedett meg a negyedrésszel s a poharat ismét letette.

- Ej, atyuska, mi ez!? Ki kell inni! - mondá a gazda meggyőző hangon.

- Egészen fölösleges! - viszonzá Kirill. - A pohár nagyon is nagy.

- De ez sértés rám nézve! Hiszen tudja az egész világ, hogy akkor a magtáram sem lesz tele!

- Mire kértük az Istent, gazduram? Nem arra, hogy a magtárt megtöltse? - kérdé Kirill komoly hangon.

- Mindenesetre! De ez más dolog!...

A parasztek hallgatva meredtek rá tányérjukra, csak Márkó ismételte állandóan: »Mindenesetre!«

Egy percz mulva leküzdötte zavarát és szólt:

- De most egy másik pohárral, hogy az Isten jövőre is megtöltse gabonával a magtáramat!

E szavakkal megtöltötte a poharakat. Dementij már kinyújtotta a kezét, hogy a magáét felemelje, de Kirill szólt:

- Nézetem szerint elég volna egy pohárral.

A parasztek csodálkozva tekintettek egymásra. Dementij gyorsan visszarántotta a kezét és hatalmas szakállát simogatta. A háziasszony tréfára vette a dolgot és mondá:

- Ej mit, atyuska, igyék még egy pohárkával, különben a többi sem iszik.

- Miért igyam, ha nekem kellemetlen és ártalmas az egészségemnek? Különben sem illik a papnak ilyesmit inni.

- Nálunk pedig az atyuskák ugyancsak isznak! - szólt közbe valamelyik vendég.

Néhányan tetszésüknek adtak kifejezést; mások azonban, a kik homályosan sejtették, hogy ez a nyilatkozat illetlen, zavarba jöttek.

- De miféle atyuska az ilyen, a ki velünk inni nem akar! - tört ki egy másik.

Általános, mély hallgatás állott be.

- Hogy hívják és hol lakik? - kérdé Kirill, az utolsó nyilatkozóhoz fordulva.

- Tovkacs Szidornak hívnak s ha főtisztelendő úr meglátogatni akarna, a kunyhóm a harmadik innen! - viszonzá a paraszt.

- No, ezt megjegyzem magamnak és Tovkacs Szidor kunyhójába sohasem teszem be a lábam! A pálinkát nem tudom inni, tehát nem is vagyok neki atyuskája.

Tovkacs fülig pirult s annyira elámult, hogy nem tudott válaszolni. Kirill folytatta:

- A többieknek pedig, a kik pálinka nélkül is papjuknak tartanak, elmesélem, hogy miért nem iszom én pálinkát. Azért, mert szeretem az egészségemet; szeretnék még sokáig élni s a mellett értelmes ember maradni. A pálinka pedig, ha mértéktelenül iszszák, árt az egészségnek és megrövidíti az életet. Életkorunk átlag hetven év; de ha sok pálinkát iszunk, csak ötven évig élünk. Ma értelmes ember vagy, mindenki tisztel; a pálinkától tompaelmējű, zavart leszél és íme - értelmes emberből tökfilkó lettél s mindenki gúnyol, csúfol. Itéljetek tehát magatok: »Miféle előnyöm van a pálinkaivásból?«

- Tökéletesen igaz; előnyről általában nem lehet szó! - erősíté egyik.

Az elámult gazda nem kínálta többé a pálinkát s elhatározták, hogy az ivást csak az atyuska távozása után kezdik meg.

Aztán édes szilvás lepényt ettek, mire Kirill felállott. A többiek is mind felemelkedtek. A mint elhagyta a kunyhót, elkezdődött a suttogás:

- Ez aztán okos ember! Igazi tudós, bár még fiatal! És milyen komoly! Tovkacs ugyancsak szégyent vallott! A tökfilkó!

A mint Kirill Dementij kíséretében a kocsiba akart ülni, Tovkacs Szidor hozzálépett és tiszteletteljesen levette a kalapját.

- Bocsánatot kérek, atyuska! - mondá zavartan - meggondolatlanul, ostobaságból beszéltem. De Istenemre! igazán nem úgy gondoltam.

Áldását kérte.

- Jőjjön a földieivel hozzám, Szidor, majd beszélgetünk egymással! Kevesen vannak közülök, a kik olvasni tudnak; nincsen iskolájuk, de pálinkára nagyon sok pénzt költenek! - Csupa jó módú ember!

Szidor tiszteletteljes hallgatással fogadta a meghívást.

Visszafelé Márkó nem ment velük, csak egyik fiatal legénye.

- Valóságos gyermekek - mondá Kirill, Dementijhez fordulva, a ki mellette ült. - Mindent elhisznek, a jót, a rosszat, egészen mint a gyermekek. Azért nem szabad egy alkalmat sem elmulasztani, ha jót mondhat nekik az ember. Nem gondolja, Dementij Jermilics?

- Magától értetődik! - viszonzá Dementij, a kinek egyrésztől nagyon hízelgett, hogy a tudós pap beszélgetésére méltatta, a ki azonban másrésztől nagyon sajnálta, hogy nem maradt Márkó kunyhójában.

- Hogy dicsérik ezek majd az új atyuskát és a mellett egyik liter pálinkát a másik után öntik le - gondolta őszinte sajnálkozással.

VIII.

- De most már pótoljuk ki az elmulasztottakat! Ma kezdődik Rodion atya hete! - mondá szombat este, az isteni tisztelet alkalmával Dementij kántor Sztrjucsk Simon diakonusnak.

- Igazán, Dementij Jermilics, most már erősen szorítani kell! Ilyen gazdag hét! Ha Rodion atya hete volt volna, rosszul számítva legalább negyven rubelt keresünk. Mi nem történt ezen a héten: esketés, három temetés, a magtár felszentelése; azonkívül az öreg Mirosznicsihának is feladtuk az utolsó kenetet, csupa fontos szertartás!... És csak tizennégy és fél rubel! - Valóságos szégyen! Igen, valóságos szégyen!

Egyszóval a lugovojei alsó papság az új pap első szolgálati hetével éppen nem volt megelégedve. Vajjon Rodion atya meg volt-e, azt egyelőre senki sem tudta. A diakonusnak a persely tartalmára vonatkozó tudósítását némán hallgatta és még Dementij kérdésére: »Mit tart a dologról, Rodion atya?« sem válaszolt. Valószínűleg, mint alapos embernek, nem volt még ideje határozott véleményt alkotni a dolog felől.

A faluban ellenben nagyon élénken beszéltek meg a történeteket. Antal, a ki a lánya esketéseért csak egy rubelt fizetett, most már elbeszélte, miként történt a dolog.

- Látod, te miattad vétkeztünk és kárhoztattuk az atyuskát! - mondták a parasztok. - Látjátok, milyen ember ez!

Vasárnap egy pár ember eljött a majorokból a misére és elbeszéltek ismerőseiknek, hogy mint történt a Márk új magtárának beszentelése. Ezzel még élénkebb lett az új papról való beszéd.

Különbén meg kell jegyezni, hogy határozott következtetéseket nem vontak. A beszéd majdnem kizárólag a tények körül forgolódott.

Az öreg Mirosznicsihának azt mondta: »Öreg, csak gyógyulj meg, s ha majd felkelsz, s valamit keresel, akkor majd megfizeted a tartozásodat; ha pedig meghalsz, majd leszámolunk a másvilágon!« Így mesélte el valaki.

- Ne mondja! A másvilágon! Hm!... jegyzék meg a hallgatók.

- A mikor Proszkát, Avdeiha gyereket, eltemették és ez négy darab rézpénzt nyomott a kezébe, elfogadta a pénzt és a mint a konyhában másfél fazekat és egy fél piszkafát látott, azt mondta neki: Jól van, köszönöm; de várj, még vissza kell adnom belőle. Zsebében keresgélt és egy fél rubelt adott neki; itt van - mondá - végy a fiadnak csukamájolajat és itasd meg vele, mert nagyon beteges.

- De furcsa ember!... Okos ember nem tenne így!

- Az sok mindentől függ! Az a kérdés, hogy a mellett mit gondol.

- Sibenko Márkónál azt mondta, hogy csak két pohár pálinkát kell inni. Többre nincs szükség.

- A parasztnak kevés két pohár; azzal elkezdni sem érdemes.

- Nagyon kevés! Egy keresztelőnél például elégedjék meg az ember két pohárral. Vagy egy lakodalomnál! - Nem, ez igazán lehetetlen!

Beállott az ősz, az ég beborult, esőre állott az idő.

Kirill a templomban volt. Gavrilovna Marja éppen most kelt fel s még csak néhány ruhadarabot kapott magára, mikor Fökla a szobába lépett és mondá:

- Egy kocsi hajt erre felé; úgy látszik a városból való.

Gravrilovna Marja szive dobogott; kiszaladt.

- Mamácskám!

Néhány pillanat múlva Fortifikantov Nikolajevna Anna karjaiban volt.

- Hogy határozhatta el magát egyedül ilyen nagy útra?

- Először is nem olyan nagy út ez, legfeljebb ötven verszt, másodszor a kocsis is jött s így nem vagyok egyedül.

Kisült, hogy a mama nagyon vágyott látni a leányát. Mura nagyon örült; nevetett, ugrált, odaszaladt hozzá, megölelte s végre még sírt is.

- Az örömtől, mamácskám, az örömtől!

Nikolajevna Anna a lakással meg volt elégedve; de Fökla viselkedése nagyon bizalmasnak látszott s azért nem tetszett neki. Azonnal elkezdett beszélni és elmesélte, hogy szegény özvegy asszony, hogy mindegyik papnál szolgált. Mikor Mura kiment, még bizalmasabbá lett s a mamának titokteljesen mondá:

- Anyuska, vigyázzon! Hiszen ezek nem tudnak gazdálkodni. Más atyuskának már azóta volna egy pár tehene, egy csomó juha és mindenféle apró jószága; de ezeknek semmijük sincs. Valóságos szégyen; még a lisztet is veszszük! Atyuska, a kinek még a lisztet is venni kell! Ilyen még nem esett meg! Három főpapnál szolgáltam, még mindegyik eladott a lisztből! Észre kell őket téríteni!

Bár Nikolajevna Annát ez a beszéd szerfölött boszantotta, mégis tudomásul vette. Két hónap óta laknak ilyen gazdag községben és még semmit sem szereztek, ez igazán különös.

- Nos, meséld el, hogy éltek - kérde Nikolajevna Anna leányától.

- Nagyon jól élek és meg vagyok elégedve - viszonzá Mura.

- Ez nem elég; azt is beszéld el, hogy töltöd az időt és ilyesfélét.

- Rendesen olvasok valamit. Kirill vagy a templomban vagy az iskolában, van, vagy a faluban járkal.

- És te ilyenkor egyedül vagy?

- Nos igen, hát mi van abban?

- Nincs egyetlen ismerősöd sem? Van itt egy földbirtokosnő. Nem látogatta meg a férjed?

- Ki, Kirill? - Nem is gondol rá. Azt mondja: »Ha valami ügyem lesz vele, elmegyek, különben nem. Tudom is én, miféle asszony?« - A másik pap családjával megismerkedtünk; hat felnőtt leánya van... nem valami érdekes család.

- Hiszen így meghalsz az unalomtól?!

- Kirill mindig azt mondja, ismerkedjem meg a paraszttal. Lépten-nyomon érdekes típusokat lehet találni köztük.

Nikolajevna Anna nevetett. Azt gondolta:

- Ez csakugyan nincs ki egészen!

A mint Kirill hazajött, nagyon örült anyósa megérkezésének.

- Meglátja, milyen jó itt a faluban s még maguk is kedvet kapnak ide költözködni - mondá.

- Köszönöm szépen, ilyesmi ugyan nem fog megtörténni! - válaszolta Nikolajevna Anna méltóságteljesen.

Fölfogása szerint a lakóhely megválasztása szoros összefüggésben állott az emberek magasabb vagy alacsonyabb társadalmi állásával. A ki a városban él, magasabb rangú és nagyobb a jövedelme, a falu: az szegénynyé teszi és lealacsonyítja az embert. Kirill föltevése tehát személyes sértésnek tetszett.

A nap folyamán meggyőződött arról, hogy csakugyan mindent vásárolnak. Föklának minden kicsiségért: olajért, hagymáért, burgonyáért stb. a boltba kellett szaladni; a tejfel majd olyan drága volt, mint a városban.

- Hallod, lelkem, ha minden kicsiséget venni kell, akkor nagyon drága az élet. Olyan nagy jövedelmek van?

- Kirill minden jövedelmét az utolsó kopekig ide adja nekem.

- No s körülbelül mennyi az havonként?

- Húsz-huszonöt rubel.

- Ez az egész bevétel? Pompás község, igazán! Ezt ugyan szépen ellátták akadémiai tanulmányai s magiszteri méltósága fejében!... No, és mennyit költötök el?

- Körülbelül ötven rubelt.

- De hát honnan veszitek?

Gavrilovna Marja zavarban volt és elpirult.

- Ej, mamácskám, hiszen nem tesz az semmit! Bevételeink később majd szaporodni fognak s akkor aztán kipótoljuk.

Nikolajevna Anna gyanakodólag nézett leányára, egyszerre világosság derengett agyában.

- Tudom már! - mondta hangtalanul. - Hozzá nyultál a tőkéhez?!

- De mamácskám, nem baj az! Hiszen csak kezdetben történik; később, ha a jövedelem növekszik, ismét helyre pótolom. De ne szóljon neki róla semmit, mamácskám, hiszen ő nem tudja s gondtalanul él, mint a gyermek.

Nikolajevna Anna nem szólt semmit, de szemöldökét harcziasan ránczolta össze és elhatározta, hogy majd annak rendje és módja szerint beszél a vejevel.

Másnap, mikor Kirill hivatalos ügyekben elment hazulról, Nikolajevna Anna néhány látogatást fogadott. Legelőször Rodion atya felesége jött. Tekintélyes külsejű asszony volt, szélesvállú és meglehetősen termetes. Ötven éve daczára világos-rózsaszínű felöltőt viselt s hajába, mely különben még nyomát sem mutatta az ősülésnek, világoskék szalag volt fonva. De mindez nem kaczérságból történt, hanem egyszerűen azt gondolta, hogy egy székesegyházi pap felesége iránt való tiszteletét nem fejezheti ki előnyösebben, mint élénk, világos ruházatával.

- Bocsánatot kérek, hogy vejeire panaszkodnom kell - kezdte el azonnal. - Könyörüljön rajtunk! Alig jött ide, máris új szokásokat kezd meghonosítani. Az emberektől nem kér semmit; azt mondja: adj annyit, a mennyit tudsz. No persze, ezek ravasz rókák, aztán csak néhány garast adnak! Higyje el, az uramnak ezelőtt ritkán volt csak hatvan rubel havi jövedelme, legtöbbször nyolczvan, száz, még százhusz is. Most pedig húsz-huszonöt rubel! Miből élünk? Féltucat leányom van!... No persze, még tapasztalatlan, fiatal - hiszen érthető! De miért nem jön el a férjemhez? Miért nem kér tőle tanácsot? Igaz, hogy veje az első lelkész, de a férjem tapasztaltabb.

Ez után a látogatás után eljött a diakonus meg a kántor felesége. Nem mertek a kínálás daczára sem leülni. A székesegyházi pap felesége nagy tiszteletet gerjesztett bennük. Ennek daczára egyhangulag biztosították, hogy az új pap megérkezése óta a mostani bevételekből nem tudnak megélni.

- Magam is belátom és értem! - válaszolt Nikolajevna Anna, felbőszülve a panaszokon. - Higgyék el, hogy ez másképp lesz; majd beszélök vele. Már a leányom kedvéért is megteszem.

Az asszonyok, a kiket természetesen alázatos férjeik bíztak meg, reménnyel teljesen távoztak.

- Szeretnék veled beszélni, kedves vőm! - mondá Nikolajevna Anna Kirillnek s összeráncolta szemöldökét. Már sötétedni kezdett. Mura az erkélyen a tea-asztalnál ült és egy regény utolsó fejezetét olvasta. Nikolajevna Anna fölhasználta távollétét, hogy a meggyőződése szerint kellemetlen beszélgetést megkezdje és befejezze.

- Szolgálatára állok, kedves Nikolajevna Anna! - mondá Kirill szeliden. Körülbelül tudta, hogy mi körül forog majd a beszélgetés és milyen hangon fog folyni.

- Nem foghatom föl az eljárásodat, általában nem értelek! Csak két hónapja vagy még itt s már mindenki elégedetlen miattad.

- Nem mindenki, Nikolajevna Anna, nem mindenki!

- Mindenki! Rodion atya nagyon elégedetlen; a diakonus és a kántor panaszkodnak, hogy nem tudnak megélni, - tehát mindenki.

- De a hitközségi tagok? Alig hiszem, hogy ők is panaszkodtak volna?

- Még az kellene, hogy azokkal töltsöm az időt! Különben is nem azon fordul meg a dolog, hogy azok elégedettek-e vagy nem! Gondold meg, kedvesem, hogy tönkre tetted az egész papi tekintélyt. Azt fizetik a szertartásokért, a mi nekik tetszik; a bevételek harmadrésznnyire szállottak le. Nem tudom magamnak megmagyarázni. Hiszen ez valóságos örütség.

- Nekünk mégis elég! Hála Istennek, egészen jól eszünk, iszunk, még állatbőrbe se kell öltözködnünk!

Nikolajevna Anna élesen tekintett reá, mintha azt akarná megtudni, vajjon valódi gyermekkel van-e dolga vagy csak teszi magát.

- Hallod, Kirill - mondá elfojtott hangon - ha az ember ezen a világon él s azt sem tudja, a mi közvetlenül az orra előtt történik, akkor másnap koldulni mehet. Bevételed havonként huszonöt rubel s ötvenet használtok el... Érted ezt?

Kirill csodálkozva nézett reá, elpirult, zavarba jött s kabátja sarkát morzsolgatta.

- Ez a Mura hibája... Ezt nem tudtam! - mormolta s felállva, még hozzá tette:

- Köszönöm a felvilágosítást, Nikolajevna Anna, ezen majd változtatunk.

- Remélem. Változtatni is kell rajta. Nem mintha a pénzt sajnálnám, Kirill, vagy ilyesmi, de a jövőre is gondolni kell!

Kirill kinézett az ablakon és hallgatott.

Mikor Nikolajevna Anna meggyőződött róla, hogy szavai erős hatást tettek, kiment az erkélyre teázni.

- Mít csinált olyan sokáig, mama? - kérde Gavrilovna Marja.

- Semmit. Tudod, hogy szorít a cipőm és nagyon sok időbe telik, míg fölhúzom.

Kirill sokáig maradt egyedül a szobában. A mint végre kijött, már olyan sötét volt, hogy Nikolajevna Anna nem láthatta arczkifejezését.

Másnap anyósa visszautazott a városba, de leánya pénzét magával vitte, hogy a takarékpénztárba tegye.

- Ott biztosabb helyen van!

De minden eshetőségre számítva, négyszáz rubelt ott hagyott Murának. A mint elutazott, nem szólt Kirillnek egyetlen intő szót sem; meg volt győződve, hogy eleget mondott. De a leányának még odasúgta:

- Murka, szeretném, ha boldog lennél; reménylem is, hogy az leszel. De ha valami történék, rögtön jőjj haza. A mink van, a tied.

- Kincs semmire szükségem. Akármilyen történjék is, Kirillnél maradok! - gondolta Mura, s a mint anyja elment, odament Kirillhez, karon fogta s szólt:

- Tudod-e Kirill, hogy...

Félbeszakasztotta a mondatot s elpirult. Kirill gyöngéden megcsókolta a kezét és mondá:

- Szegény kis Murkám!

MÁSODIK KÖTET.

IX.

- Mura, szeretném összeszámolni, mennyibe kerül a háztartásunk. Nagyon érdekes volna ezzel tisztába jönni - mondá Kirill valamelyik nap.

Mura tudta, hogy ezt a kíváncsiságot a »mamácska« idézte elő; de mert látta, hogy férje nem az egyenes úton akarja célját érni, hanem diplomatizál, elhatározta, hogy ő is ravaszodik.

- Nem bánom! - szólt, irónt és papírt vett elő s elkezdett hangosan számolni. Kirill teljes tájékozatlanságát fölhasználva, mindennek csak fél árát írta föl s így az eredmény körülbelül huszonöt rubelt tett havonként, tehát körülbelül annyit, a mennyit eddig kerestek. Még néhány kopek fölösleg is maradt.

- He, he, ez tehát azt jelenti, hogy Nikolajevna Anna füllesztett s aggodalomba akart ejteni! - gondolta Kirill és elbeszélte feleségének, hogy mit mondott neki az anyja.

- Most már tisztában vagy vele magad is! - viszonzá Gavrilovna Marja tettetett őszinteséggel.

A számolásnak az volt az eredménye, hogy Fökla ezentúl is kikelt az első lelkész háztartása ellen, s maradt minden a régiben.

Kirill Lugovojébe érkezése óta négy hónap telt el. A hitközséggel és papsággal való viszonya annyiban tisztázódott, hogy Rodion atya, a ki még mindig remélt a fiatalember észretérésében, így szólt Simonhoz és Dementijhez:

- Nem, kedveseim, ennek nem a fiatalság, hanem valami megrögzött idea az oka. Ez az!

- Igen helyes, Rodion atya, megrögzött idea! - erősíték a templomszolgák - még pedig raffinirozott idea.

- Ez nem megy így tovább - jelentette ki Rodion atya.

- De nem ám! - erősíték a templomszolgák.

Ezt csakugyan meg kellett alaposan fontolni. A lugovojéiek nemcsak fölhasználták az új pap jóságát, hanem vissza is éltek vele. Jómódu emberek az egyházi szertartásokért nevetségesen csekély összeget fizettek. Némelyek egy temetésért tíz kopeket nyomtak a markába. Eleinte kiegyenlítették a hiányt azzal, hogy Rodion atya hetében kétszeres díjat szorítottak ki; az utóbbi időben a hitközségi tagok igen ravaszul jártak el: igyekeztek úgy berendezni lelki szükségleteiket, hogy az első lelkész hetébe estek és Rodion atyával csak az elodázhatatlan dolgokat végeztették. Az ősz folyamán volt vagy húsz esküvő, de ebből Rodion atyára alig esett öt-hat. Az a gyakorlat, hogy kiki annyit fizet, a mennyit tud, rendkívül tetszett a lugovojéieknek.

A mint Rodion atya meggyőződött, hogy itt nem fiatal tapasztalatlanságról, hanem megrögzött ideáról van szó, föl húzta új reverendáját, föltette viola-bársony kamilavkáját¹¹ és ebben az ünnepi ruhában elment tisztársához. A mint elment, azt mondta feleségének, hogy majd beszél ő vele »tisztelesen«.

Fökla látta meg legelőször. Ünnepi külseje és maga a látogatás is, olyan szokatlannak tetszettek neki, hogy a szobába szaladt s bekiáltott Kirillnek:

- Rodion atya jön hozzánk, paradés ruháját vette magára!

- Az Isten hozta!

¹¹ Papi süveg.

Fontos léptekkel, reverendája bő ujjait ide-oda lobogtatva, lépegetett Rodion atya fölfelé a lépcsőn.

Kirill elébe ment és bevezette a szobába. Miután a jelenlevő Murát üdvözölte, nehézkesen leült és mondá:

- Régen nem voltam önnél, Kirill atya.

- Régen nem, Rodion atya. Általában még csak egyszer volt nálam.

- Hiszen ön sem volt többször nálam. Tudja, Kirill atya, hogy olyan közel lakunk és gyakran látjuk egymást, észre sem veszi az ember.

Eleinte úgy látszott, mintha Rodion atya csak látogatást akarna tenni. Miután azonban egy pár köszönlést megeresztett, a torkát köszörülte s mondá:

- Tulajdonképpen hivatalos ügyben jöttem önhöz, Kirill atya.

- És mi legyen az, Rodion atya?

- Igen fontos hivatalos ügy.

E szavakkal balkezével fölemelte a szakállát s aztán ismét eleresztette; ezt a mozdulatot még egyszer ismételte. Mura fölállott s átment a másik szobába. Látta, hogy alkalmatlan.

- Kirill atya, így ez nem mehet tovább, ez lehetetlen! - e szavakkal nyitotta meg Rodion atya a tárgyalást. - Itéljen maga: hat felnőtt leányom van és egyiknek sincs kérője... Gondoskodnom kell róluk, táplálni és ruházni kell őket!... A kiházásítás is nagy gondot ad... Hiszen hatan vannak, hat felnőtt leány!

- Rodion atya...

- Aztán csak vegye Dementijt. Neki is egész csomó gyermeke van, a kiket taníttatni kell. De még ha arról nem volna is szó, otthon is enni kell adni nekik. S még ez is lehetetlen, Kirill atya!

- Rodion atya...

- Nem, engedjen meg, Kirill atya, hadd beszéljem ki magamat. Tudja, nem vagyok beszédes, nehezemre esik, de ha egyszer elkezdem, akkor - nagyon kérem! Négy hónapja várok már, hogy maga is belátja talán, de hiába. Ne haragudjék, Kirill atya, de igazán, így nem tarthat tovább, ez lehetetlen, Kirill atya!

- Tulajdonképpen miről beszél, Rodion atya? Úgy látszik, mintha panaszkodnék valakire...

- Úgy van... panaszkodom. Kire? Önre, önre Kirill atya! Úgy látszik, elhatározta, hogy koldusokká tesz bennünket... Megérkezéséig nemcsak a mindennapit kerestük meg, hanem rosszabb időkre még meg is takaríthattunk valamit. Most azonban - ez rettenetes - még az ennivalóra sem elég a kereset. Alig négy hónap alatt - bocsásson meg, Kirill atya - kivetkőztette eddigi formájukból a lakosokat; a hitközséget egészen tönkretette.

- Én tettem tönkre?

- Igen, ön tette tönkre. Messze vidéken Lugovojét tartották a legjobb községnek, és most, most koldus-község!...

Rodion atya föltette magában, hogy lehetőleg tartózkodik a szenvedélyességtől, de mikor a hitközségre került a szó, nem tarthatta meg tovább lelkének egyensúlyát.

Tizenöt év óta irigység tárgya volt az egész járásban ez a község, és ime, idejön ez a tejfeleszájú gyerek, a ki alig vette magára a papi ruhát, elkezd okoskodni s olyan állapotot teremt itt, hogy az ember szeretne megszökni. Rodion atya most már fölemelte a hangját:

- Nem, Kirill atya, ennek végének kell lenni. Persze ön fiatal, tapasztalatlan; ha azonban tapasztalatlansága folytán mások szenvednek, hallgatnia kell az okos szóra.

- Azt veti a szememre, hogy a szertartásoknak nem szabok árat; az embereknek megengedem, hogy annyit fizessenek, a mennyit tudnak? - kérde Kirill, a mint Rodion atya végre szünetet tartott.

- Úgy van, ez az! - sietett Rodion atya a válaszszal. - Ez minden bajnak az oka.

- De nem tehetek másképen, Rodion atya, nem tehetem! Ellenkezik a természetemmel, az elveimmel!... Nem tehetem...

- Engedjen meg, Kirill atya, ez igazságtalanság. Ön egyedül van, de mi hárman vagyunk s mindegyikünknek családja van. Eddig éltünk is, dicsértük is az Istent és senkinek sem volt kára belőle. Egyszerre idejön ön s azt mondja: »Ezek rossz emberek, el kell őket pusztítani!« Mi itt már meggyökereztünk, Kirill atya, ön azonban - bocsásson meg - csak véletlenül van itt. Mi úgy élünk, mint mások élnek, ön azonban nemcsak maga él a maga módja szerint, de azt is kívánja, hogy mi is önhöz tartsuk magunkat. Hát igazság ez?

Kirill gondolkodóba esett. Föltűnt neki, hogy az ő és Rodion atya nézetei annyira ellenkeztek egymással.

Nem tartotta szükségesnek, hogy eljárásáról számot adjon az öreg papnak. Hadd gondolja, hogy tapasztalatlanság, szeszély vagy a mit éppen akar és a mit meg tud érteni. Azt még csak sejtetnie sem volt szabad, hogy ez rendszer, mely a papi hivatásról és a papi állás lényegéről való egészen elütő nézeteiből származott. Ez egyenes hadüzenet lett volna.

- Talán igazságtalan vagyok, Rodion atya, de nem tehetek másképen! - mondá végre késlelkedve és elgondolkodva.

- Hogyan?! Még ha igazságtalan is, akkor is így akar cselekedni?

- Igen!... Úgy fogok tenni, mint eddig, Rodion atya, mert nem tehetek másképen.

- De hiszen ön nem egyedül van. Egész jóléte is ettől függ.

Kirill fölállott és izgatottan járt föl s alá a szobában.

- Hallgasson ide, tisztelt Rodion atya! Én ezt előre láttam és kértem a püspököt, hogy valami elhagyott faluba küldjön, hogy ott egyedül legyek; de ide küldött. Én tehát ártatlan vagyok; nem akartam. - Olyan maradok, mint vagyok. Egészen őszintén beszélek, Rodion atya, és ön meg fogja érteni. Nem a jövedelemért jöttem én ide; sokkal több jövedelem lehetett volna nekem a városban, mint Lugovojében, ha akarom. Gondolja meg csak, Rodion atya, ha valaki, a ki az akadémiát jól végezte, a városban akármelyik állást megkaphatta volna, inkább a falura megy! Meggondolatlanul tette volna azt? És még ez után is reményli, hogy érveivel meggyőz?

- Ez tehát annyit jelent, hogy le kell tennem minden reményről - úgy van?

- Nem, ezt nem kell tennie. Menjen el a püspökhöz és kérje meg, hogy valami más kis községbe tegyen át. Még azt is hozzáteheti, hogy én nagyon örülnék neki.

Rodion atya fölállott, vette a kalapját és botját és zordonan így szólt:

- A viszontlátásig!

A mint eltávozott, gondolta magában:

- Úgy látszik, ez a tudós akadémikus - egyszerűen bolond.

A kántor és diakonus otthon várták. Az előszobában ültek, annyira izgatottan, hogy nem voltak képesek még egymással beszélgetni sem; némán ültek ott és a falra mereszték szemüket. A mint Rodion atya belépett, föllálltak és azonnal eltalálták, hogy a tárgyalásnak nem volt kedvező lefolyása. Ha kedvezően ütött volna ki, Rodion atya azonnal megszólítja őket. Így azonban hallgatva ment el mellettük, mintha a szája vízzel lett volna tele. Két perczel később visszatért és mondá:

- Dementij, édesem, menj csak ki és fogd be a fakót a kocsiba. A kocsis nincs itthon. Az úrasszonyhoz megyek!

- Ahá! - gondolta a kántor és diakonus egyszerre - nem sikerült!

Dementij ment befogni, Simon pedig követte. Öt perczel később Rodion atya kocsija elhajtattott; maga ült benne ünnepi ruhában, szentelt kenyérrel a kezében; a kocsis Dementij volt. A kocsi az urasági birtok felé tartott.

A diakonus haza ment. De alig mult el egy óra, ismét Rodion atya lakásán volt. A kocsi már visszatért.

Éppen keddi nap volt s nem fordult elő semmi hivatalos dolog sem. Hat órakor lovas érkezett az első lelkész lakására; valami lovász vagy gazdatisztféle lehetett. Kirill az erkélyen ült; a lovas köszöntötte és egy kis lepecsételt borítékot adott át neki ezzel a fölirattal: »Tisztelendő és tudós Obnovlenszki Kirill atyának.«

Kirill fölnyitotta a borítékot és kivett egy névjegyet belőle, a melyre e litografált sor alatt: »Krupejev Alekszejevna Nadesda« kicsiny, de férfias betűkkel ez volt írva: »nagyon kéri Kirill atyát, hogy igen fontos ügyben hozzá fáradjon. Ha kívánja, kocsit azonnal küldök.«

- Nincsenek lovaim! - szólt Kirill önkéntelenül.

- Parancsolja, atyuska, hogy azonnal küldjünk?

- Ha az úrasszonynak fontos dolga van, bizony szükség lesz rá.

- Azonnal gondoskodni fogok.

A lovas megfordult és elvágatott.

- Igen fontos ügyben? - kutató Kirill. - Ugyan mi lehet? Talán valami szertartás? De hiszen akkor megüzente volna! Az esetben az egyházi ruhákat és valamelyik templomszolgát is magammal kellett volna vinnem.

- Mit gondolsz, Mura, mit akarhat?

- Azt hiszem, Rodion atya panaszkodott rád és most magához hívat, hogy megintsen.

Kirill fölkaczagott.

- Mit, megintsen? Hát előljárom ő nekem? Tudod mit, Mura, talán jobb volna, ha el sem mennék.

- El kell menned. Elküldi a kocsit és már megígérted. Azt hihetné, hogy tartasz tőle. Különben is csak sejtelem az egész. Talán mégis fontos dologról van szó. A fődolog pedig... már régen meg akartam mondani neked, Kirill...

- Nos mit?

- Megismerkedel vele s megismertetsz engem is. Legalább lesz valaki, a kivel néhány szót beszélhetek. Különben úgy is mindig egyedül vagyok.

Nem sokáig kellett a hintóra várni. Kirill fölvette reverendáját, megfésülte már meglehetősen hosszú haját és elhajtattott. Az urasági kastély oldalvást, körülbelül három versztnyire feküdt a

falutól. Egész épülettömeg volt, munkáslakásokkal, istállókkal, éléskamrákkal, kovácsműhelylyel s a többivel. A fekete tetejű ház, a fák lombjaitól alig látszott. A kert nagyon nagy volt, de nagyon elhanyagolt és elvadult.

A kocsi a kapun át a kertbe hajtott és az urasági lak lépcsőháza előtt állott meg. Tisztán öltözött nőszemély, a kit Kirill a templomban már gyakrabban látott, állott a lépcsőn, köszönt és mondá:

- Tessék belépni, atyuska, a nagyságos asszony várja!

A mint Kirill a lépcsőn fölment, az asszony megáldatta magát. Azután bevezette a szobákba. Miután néhány nagy és majdnem teljesen üres termen átment, az ebédlőbe lépett és a küszöbön megállott. A szoba közepén kerek terített asztal állott, rajta az edény és a szamovár. Egy magas széken fekete-szemű, körülbelül hat éves fiú ült, mellette Krupejev Alekszejevna Nadesda, a kit Kirill már az első isteni tisztelet alkalmával látott. Letette a tejeskannát, fölállott és elébe ment.

- Nagyon örülök, hogy elfogadta meghívásomat! - mondá csengő, vidám hangon.

Kissé barna arcza kellemet árult el; sötét szemeiből műveltség sugárzott, karcsu és meglehetősen magas termetű volt. Egészen fesztelenül, sőt, a mint Kirillnek látszott, egy kissé kihívóan is viselkedett. Általában kellemes benyomást tett. Körülbelül harmincz éves lehetett.

- Fontos ügy miatt hivatott?

- Igen, ha úgy tetszik! Kérem, foglaljon helyet. Megengedi, hogy teát töltsék?... Ez itt a fiam!

Kirill meghajlott és helyet foglalt. A fiú ott hagyta teáját és csodálkozva nézett a hosszúhaju, reverendás vendégre.

- Ez az úr pap, kedvesem! - Most először lát lelkészt közelről! - világosította föl a háziasszony és aztán folytatta:

- Igen fontos ügyem van. Néhány órája itt volt nálam segédje, Rodion atya!

- És bepanaszolt! - vágott közbe Kirill mosolyogva.

- Bepanaszolta. Azt mondta, hogy elkényeztette a lakosságot, hogy megérkezése óta a papság elszegényedett.

- És azért hivatott, hogy kötelességszerű intelemben részesítsen?

- Isten őrizzen... éppen ellenkezőleg! - válaszolta Krupejev asszony, minden szót hangsúlyozva.

Kirill figyelmesen nézett rá.

- Ellenkezőleg? Ez tehát azt jelenti, hogy helyesli a módot, a mely szerint cselekszem?

- No, nem egészen... De arról később. Rodion atyának megígértem, hogy beszélek önnel. Nagyon, nagyon izgatott volt. Természetesen nem fog ennyivel megelégedni, hanem elmegy a püspökhöz. Erre el kell készülnie lennie.

- Nem tettem törvényteleniséget és nem félek senkitől.

- Ugyan mondja csak, igaz-e, hogy ön elvégezte az akadémiát és igen tudományos képzettségű?

- Hogy az akadémiát elvégeztem, az igaz; de hogy olyan rendkívüli képzettségű volnék, az természetesen nem igaz.

Az urasszony egy csésze teát tett elébe, rámutatott a tejre és kenyérre s mondá:

- Tessék, parancsoljon!
- Köszönöm! Hozzá vagyok szokva, hogy a feleségemmel teázzam.
- Ismertessen meg a feleségével! Megengedi, hogy meglátogassam?

Kirill meghajtotta magát és mondá:

- Nagyon fog örülni! Olyan egyedül van!
- No, ez pompás. Holnap már elmegyek... A mi tehát hivataltársait illeti - azt hiszi, hogy alaptalan kivánalmakat emelnek?
- Azt nem gondolom. Igazuk van, hogy most igen keveset keresnek. Talán bevételük sem elegendő nagy családjuknak. De én nem tudok megbarátkozni azzal az üzleti eljárással, a melyet itt gyakorolni szoktak.
- Tudja mit? A bajon lehetne segíteni... Például, ha a papságnak készpénz-fizetést adnának?
- De honnan?
- Nos, tegyük föl, hogy az én vagyonomból! Miért néz olyan csodálkozva reám?
- Hogyan? Ön saját vagyonából ilyen, öntől egészen idegen czélokért pénzt adna?! Hát nem csodálatos ez?
- No, itt vagyunk. Először van a házamban és már sérteget!

Félig tréfásan, félig komolyan beszélt, a mint csak jó ismerőssel szoktak. Kirill zavarban volt; általában nem volt jó véleménynyel magáról a nővel való bánásmódot illetőleg és könnyen elhitte, hogy mesterkéletlen szavaiban olyasmit találhattak, a mit mondani nem szándékozott.

- Bocsánatot kérek, talán ügyetlenül fejeztem ki magamat.
- Oh nem! Hiszen csak tréfáltam - sietett a háziasszony biztosítani, a mint zavarát észrevette. - Csak azt akarom mondani: miért nem akarja elhinni, hogy őszintén résztvenni óhajtok a jó ügyben? És ha csak unalomból történnék is!

Nevetett. Kirill komolyan válaszolt:

- Nem, csak azt hittem, hogy ezt a dolgot aligha tartja jónak.

Megállapodtak, hogy később pontos számítást tesznek. Egyelőre elvben elhatározták, hogy Krupejev Alekszejevna Nadesda a papoknak fizetést fog adni, azzal a föltétellel, hogy minden más jövedelemről lemondanak. A birtokosnő aztán megígérte, hogy másnap meglátogatja Murát.

Örömmel teljes hangulatban tért Kirill haza. Mivel egyetlen vágya az volt, hogy felebarátjain segítsen és csak azért jött ide, lelke szenvedett, a mikor látta, hogy működésének következménye munkatársainak elégedetlensége volt. Most már ennek az elégedetlenségnek az oka megszűnik.

- Mindig meg voltam győződve, hogy vannak még jó emberek - gondolá és hazatérve, rendkívül dicsérte Krupejev asszonyt. Mura pedig nagyon örült, hogy holnap valóságos élő emberi lélekkel ismerkedik meg.

X.

Krupejev Alekszejevna Nadesda körülbelül öt éve állandóan Lugovojében lakott. A terület, elvadult kert, a melyben a kőház állott, régiségtől fekete falaival és megrongált zsindelytetejével, régen mintakertnek tartották. Százados, lombos fáktól képezett sétányok, árnyékos ligetek, gondosan ápoltság, vadszőlővel és örökzölddel befutott lugasok váltották fel egymást. Spanyol cseresznyeje, a melyet a városban Krupejev-féle cseresznyének hívtak és nagy kelendőségnek örvendett, igen híres volt. Volt ott azonkívül körte- és almafa, málnabokor, szőlő.

Mindez úgy maradt a jobbágyfelszabadításig, mikor még Alekszejevna Nadesda atyja, az öreg Krupejev élt és Lugovoje birtokosa volt. Szenvedélyes gazda hírében állott, a ki értette, miként kell kihasználni a földet és embereket. Legnagyobb kedvtelése azonban a kertje volt, a miért is tanult, drága német kertészt tartott. A kert, mint valami élő embert, gondozták és ápolták. Kisebb részekre osztották, a melyek mindegyikének meg volt az öre, a kit minden fácskáért, rendért, tisztaságért, még a talaj termékenységéért is a saját bőrrel tett felelőssé.

Az öreg Krupejev a jobbágy-felszabadítás után öt évre meghaltak. A gond eltemette őket gyorsan egymásután. A birtok András fiukra szállott, a ki az ujonan alapított járási békebírói széket töltötte be.

A gazdaság évről-évre hanyatlott. Ez a beteges, ideges ember szerette ugyan a természetet, a rétet, a növekvő és érni kezdő kalászos szántóföldeket és az árnyékos kert, de úgy szerette, mint a művész, a ki órák hosszáig tud gyönyörködni a szép tájképekben, de képtelen azokkal gazdaként kínlódni. Az óriás vagyon természetesen sokat vesztett jövedelemben, nem egészen a felét annak, a mit jövedelmezhetett volna. András nem törődött vele, meg volt elégedve, ha a bevételek szükségleteit fedezték. A felét maga élte el, még pedig ész nélkül pazarolt, a nélkül, hogy magának vagy másnak vele élvezetet szerzett volna. A másik felét nővére, Nadesda kapta, a ki egy elszegényedett nényénél élt és jövedelméből nemcsak nényét, de nagyszámu családját is föntartotta.

Alekszejevna Nadesda huszonkét éves volt, a mint fivére haláláról értesült. Krupejev András harminczhat éves korában nőtlenül halt meg és így Nadesda volt a nagy birtoknak egyetlen örököse. Ez a változás nagyon kellemetlenül érintette. Eddig bátyjától mindig készpénzt kapott; most magának kellett gondoskodni a birtokról. Senkije sem volt, a kiből megbízhatott volna. A fiatal leány nem értett az ügyekhez semmit. Semmi sem vonzotta Lugovojéhez, mert nyolczadik évétől fogva a nagy, zajos városhoz szokott, a hová szülői a jobbágyfelszabadítása után költöztek. Itt nevelték fel, eleintén atyja szigorú felügyelete alatt, azután teljes szabadságban; a tőle függő nagynéni unokahuga jelenlétében megszólalni sem mert és minden szeszélyének engedett.

Szemlemlő fejlődése tele volt ellenmondással és teljesen különös, ideges természetével függött össze. A míg szülei éltek, szorgalmasan tanult, szelid és szerény volt s mint legjobb tanuló végezte az osztályokat. A mint szülei meghaltak, búskomor lőn, hozzá sem nyúlt a könyvhöz és meg kellett ismételnie az osztályt. Tizennégy éves korában, mintha újra született volna, nényje bámulatára élénk, sőt hóbortos leány lett. Képességei egyszerre kifejlődtek, majdnem természetellenes tudnivágyás fogta el; egyenlő kitarással tanulmányozta tankönyveit s olvasta azokat a könyveket, a melyek éppen kezébe kerültek. A nagynéni beiratkozott a kölcsönkönyvtárba s Nadesda ezentúl nyelte egymásután a könyveket, míg majdnem belebolondult. Nényje családjában, habár ennek minden korú gyermeke volt, egészen elhagyatottnak érezte magát; ez onnan származott, mert mint a család fentartóját mindig kiváltságokban részesítették s mindenféle előjogokat engedtek meg neki; ő kapta a legjobb falatokat, a legdrágább

ruhákat, a legszebb szobát, a legpuhább ágyat és a családtagok mindig arra törekedtek, hogy szeretetüket és odaadásukat iránta kimutassák. Az ideges leány észrevette ezt s lassan-lassan azt képzelte, hogy ő egészen különös, mindenestre magasabb lény, mint nénjének bármelyik utódja. Ennek következménye volt az a nyílt megvetés, melylyel rokonai iránt viseltetett. Szabad idejének legnagyobb részét szobájában egyedül töltötte, könyvei társaságában, a melyeket beteges szenvedéllyel szeretett. Nénje ismerősei iránt nem érdeklődött s alig nézett rájuk; más emberek megismerésére nem volt alkalma; így történt aztán, hogy tizenhét éves korában elhagyván a gimnáziumot, mint teljesen kifejlődött leány embergyűlölő természetével, kaotikus világnézetével teljesen egyedül állott az emberek között s került velük minden érintkezést.

A gimnázium elvégzése után kezdődött el csak a szenvedése. A tanítás a nap nagyobb részét felemésztette, most azonban nagyon sok szabad ideje volt. Véletlenül két-három családdal ismerkedett meg és véletlen volt az is, hogy felsőbb tanulmányoknak is szentelte magát, a melyeket akkor engedélyeztek s melyek sok vitára adtak alkalmat. Ismeretségi köre azonban még sem bővült. Azt a véleményt, melyet nénje házában alkotott magának az emberekről, átvitte azokra is, a kikkel most érintkezett; bizalmatlan volt és senkihez sem közeledett. A magasabb tanulmányok sem elégitették ki. Mivel hozzászokott könyvekből tanulni, melyeket egymásután elolvashatott, nagyon terhére volt az az alapos lassúság, a melylyel itt a tudományokat előadták. A rendszeres és fokozatos haladás fellázította. A szokásos frázis, a melylyel majdnem minden új előadás kezdődött: »A mult alkalommal itt és itt hagytuk el tárgyunkat« bosszantotta. Miért kell abban hagyni? Ezek a megszakítások kiállhatatlanok voltak. Ha az első felolvasás alkalmával valamely tárgy elejével megismerkedett, akkor azonnal, a nélkül, hogy helyéről mozdult volna, szerette volna az egész tárgyat kimeríteni. Végre is meghozatta magának az illető könyveket, beletemette magát s elhidegült a fölolvások iránt. Egyszóval ezeknek a tanulmányoknak, a melyek másoknak valóságos kinyilatkoztatások voltak s a melyek még ellentétes elemeket is egyesítettek, rá nézve nem volt jelentőségük és csak izgatták.

Fivére halálának híre a teljes elégedetlenség állapotában találta. Elégedetlen volt önmagával s mindazzal, a mi körülvette. Idegei összeroncsoltak, senkije sem volt, a kinek szívéet kitérthatta volna, mert nem volt bizalmasa, hiszen egyetlen emberhez sem közeledett. Egész lényé változásért sovárgott. Ez a halálhír magától hozta meg a változást. A birtokokkal kellett valaminek történni.

Nénjének legidősebb fia katonai szolgálatba lépett volt, de saját és az övéi akarata ellenére, mint alhadnagyot elbocsátották. Most egyszerre a gazdálkodást kedvelte meg és átvette Lugovoje kezelését.

A néni ivadékai elszéledtek a szélrózsa minden irányában; néhány férjhez ment, mások nevelőintézetben voltak s otthon napról-napra unalmasabbá vált az élet. Bár Nadesda a család életében nagyon kevésbé vett részt, a házban folytatott zajos élettől teljesen vissza nem vonulhatott. Most egyszerre eszébe jutott, hogy nagy világ is van, melyet még nem ismer és ez a világ talán jobban megfelel ízlésének, mint az, melyben eddig élt; és mivel megszokta, hogy nem kérdez meg senkit, nem kér tanácsot senkitől, minden ötletét végleges határozatnak tekintette. Azonnal intézkedett, hogy külföldre utazik és két hétre rá már Németországban volt, természetesen nénje kíséretében, a kire ráparancsolt, hogy vele utazzék. A néninek nem volt szabad ellentmondani, ha csak unokahugát s vele minden jövedelmét a sors játékanak átengedni nem akarta.

Körülbelül két évig czipelte Nadesda az öreg asszonyt egyik helyről a másikra. Legfeljebb két-három hónapig maradt egy helyen, Berlinben, Hamburgban, Bécsben; aztán egyszerre eszébe jutott, hogy Madridot látogatja meg s aztán Athénbe megy. Mindez az ujság ingerével

hatott ugyan rá, de e fiatal leány lelkében egyetlen benyomás sem térhetett gyökeret, nem hatalmasodhatott el rajta s nem bírhatta reá végleges határozatra. Senkije sem volt, életcél nélkül a magányba és elégedetlenségbe számúzve. Az öreg alig tudta megtenni ezeket az ugrásokat Európa egyik végétől a másikig, titokban nyögött, félt azonban, hogy ellentmondással teljes huga egyszerre csak azt mondja neki: »No, hát csak utazzék Moszkvába, én itt maradok!« Mikor Nadesda elhatározta, hogy egy fél évig Rómában marad, nagyon örült. Épp oly érthetetlen és önkéntes kitarással, mint eddigi kedvteléseit, üzte most a múzeumok és az örökváros környékének tanulmányozását. A tudós alaposágával nézett meg mindent tankönyvek és magyarázatok segítségével mintha az ókornak e reá nézve új világa egészen felemésztené; a kitarás azonban csak fél évig tartott, aztán visszatért az elégedetlenség és életuntság. Az öreg néninek ismét be kellett pakolni.

Párisba utaztak.

Itt Krupejev Alekszejevna Nadesda utazásának története véget ért. A mi Párisban és azután történt, azt néhány szóval el lehet mondani. Huszonnégy éves koráig nem is gondolt szerelemre; nem is jutott eszébe, hogy férjhez is mehetne. Ez a gondolat annyira nem jutott eszébe, mintha hideg vér folynék ereiben. Az esetleges udvarlókat, a kik Moszkvában vagy külföldön közeledtek hozzá, tolakodóknak tartotta; durván elutasította őket. A szerelem épp oly hirtelen támadt fel szívében, mint minden, a mit eddig átélt és annyira hatalmába kerítette, a mennyire az csak nagyon ideges és embergyűlölő egyéneknél szokott jelentkezni. Thénard úrral való ismeretsége volt a dolognak az oka. Két-három évvel fiatalabb volt, mint ő s olyan külsővel megáldva, hogy könnyen megnyerhette a huszonnégy éves leány szerelmét, a ki még sohasem szeretett. Magas termetű, elegáns megjelenésű ifjú. Nyílt, igen szép, sötét, halaványsárga arcza átszenvedett lelki harcra mutatott, de a mellett a fiatal mérnök vidám és nyílt-szívű is volt. Az öreg néninek örökké megfoghatatlan maradt, hogy Nadesda három heti ismeretség után Thénard asszonynya lett és Páris egyik félreeső utcájában saját házában lakott.

Thénard úrnak is meglehetősen érthetetlennek látszott ez az esemény. A csinos orosz leány feltűnt neki s udvarolni kezdett. A mint különös vonzalmát észrevette s megtudta, hogy gazdag, kezét ajánlotta neki. Rokonai beleegyeztek és helyeselték szándékát. Családja közepes társadalmi állású volt, jövedelmük évenként mintegy háromezer frankra rúgott. Egészen ízlésük szerinti volt a gazdag orosz földbirtokosnővel való rokonság. Alig rendezkedett be a fiatal házaspár, már valamennyi Thénard náluk lakott. A néni megijedt, összecsapta a kezét, de nem segíthetett a dolgon, mert huga hozzáférhetetlen volt. Nadesda nem vett tudomásul semmit. Új érzelmeivel teljesen elfoglalva, minden idejét férje társaságában töltötte s nem tárgított mellőle. Egész Páris, melyet együtt vettek szemügyre, szeretett férjében összpontosult. Lettek legyen akár színházban, akár kocsiiban, akár sétán, mindig úgy tetszett neki, mintha nem a külső világot látná, hanem annak csak a visszfényét férje szemeiben. Az új rokonságot alig vette észre s nem ügyelt rájuk. Ez az élet körülbelül egy évig tartott. Fia született s mikor betegágából felkelt, egészen más lény lett belőle.

Úgy tetszett, mintha a gyermek születésével szerelmének ciklusa be volna fejezve. Kijózanodott; hideg és zordon volt s kimondhatatlan megvetéssel bánt a Thénardokkal, a kik magukat házába befészkeltek. Tulajdonképen mit is keresnek itt? Mi köze neki ezekhez az idegen emberekhez, a kik a néni ijedségére egészen természetesnek találták, hogy vagyonában osztozkodjanak? De bárkinél is idegenebbnek tartotta férjét. Csak most, mikor szemei megnyíltak, ismerte meg, hogy közönséges, korlátolt és számító bourgeois, a ki szívének egyetlen húrját sem érinté! E felfedezésnek eredménye nagy botrány volt. Megkérte a Thénardokat, hogy hagyjanak neki békét, s a nélkül, hogy férjének csak egy szót is szólt volna, gyermekével együtt Oroszországba utazott. Ott néniével egyenesen Lugovojébe ment s öcscsét delirium

tremensben találta. Anyjával együtt Moszkvába küldte és megígérte, hogy segíteni fogja őket. Itt Lugovojében, az ősi házban, az elvadult kertben ütötte fel lakását. Fia nevelése volt egyetlen foglalkozása; nem kötött ismeretségeket és nem fogadott vendégeket. Fél évre Párisból való elutazása után a fiatal Thénard Lugovojébe érkezett; udvariasan fogadta, megengedte neki, hogy egy hétig a kastély egyik oldalszárnyában lakják, adott neki egy csomó pénzt s megkérte, hogy ne jöjjön oda többé. Azután összeköttetésbe lépett egy moszkvai ügyvéddel s mikor Kirillel megismerkedett, nap-nap után várta a hírt, hogy a válasz megtörtént.

Két hétre azután, hogy Kirill Krupejev asszonynál volt, Rodion atya meghívást kapott Alekszejevna Nadesdától. Az öreg pap azt hitte, hogy sikerült neki Kirillt más útra téríteni. A másik két templomszolga lakásán várt reá és ugyanazt a reményt táplálta. Alig telt bele egy óra, mikor Rodion atya az izgatottságtól kipirulva, dühösen visszatért. Dementij nem is merte megszólítani; segített a kocsinak a lovakat kifogni. A diakonus szintén visszahúzódott és sovány karjait beesett mellén keresztbe téve, nézte, hogy mit csinálnak Dementij és a kocsis. A pap leányainak egyike egy széket hozott neki az ajtóba s a küszöb elé tette. Aztán megjelent Rodion atya házi ruhájában, tudniillik az ujjasban és a tarka nadrágban. Leült s olyan tekintettel nézett két segédjére, hogy azok rögtön hozzá léptek.

- Örvendjetek, Krisztus harcosai, nagy győzelmet arattunk - kezdé Rodion atya, a nélkül hogy rájuk nézne s olyan hangon, hogy öröme még gondolni sem lehetett.

- Igen, igen... szép győzelem lehet!... jegyzé meg Dementij keserű gúnynyal.

- Miért ne? Még kételkedtek? No tehát, nesztek: A földbirtokosnő saját vagyonából készpénzfizetést ad nekünk. Nekem s az első lelkésznek ötvenötven rubelt havonként, a diakonusnak harminczat és neked Dementij huszonötöt. Meg vagytok elégedve, mi?

Az egyház szolgálói valószínűleg nem értették meg, mert némán és kérdőleg meredtek reá.

De mit is mondhattak volna? A község még a leggyöngébb hónapokban is kétszeresen fizetett és ha télen lakodalmak, kérő és hálaadó imák stb. fordultak elő, voltak olyan hónapok, a mikor Dementij kántor bevételei még hetven rubelre is rúgtak.

Ez lehetett tehát gúny, sértés és minden, a mit akarnak, de nem komolyan vehető indítvány. A bevételekről, a követelés és alkuvás jogáról lemondani annyit jelentett, mint magukat teljesen a hitközségi tagok önkényének kiszolgáltatni s minden szertartást ellentmondás nélkül teljesíteni.

Mivel tehát az egyház szolgálói gúnyos kérdésére nem feleltek, erre a kérdésre különben sem kellett válasz, Rodion atya nem is várt reá, hanem kereken kijelentette:

- Holnap a püspökhöz megyek... már holnap! Mit fog ez itt zavart csinálni? Talán koldusbotra akar juttatni mindnyájunkat? Egy kicsit megnyirbáljuk majd a szárnyait!

De a tervnek volt nehézsége is. Hogy a városba mehessen, nem kellett ugyan engedélyt kérni az első lelkésztől, de legalább jelenteni kellett. De Rodion atya annyira haragudott Kirillre, hogy hozzá menni vagy általában vele találkozni sem akart. Ezért elhatározta, hogy ír neki. Kihozták a tintát és tollat és itt, az egyház szolgálói és felesége jelenlétében, a ki a haragtól vörösen szintén kijött, írta a következőket:

Nagyon tisztelt és szeretetreméltó Kirill atya!

Saját családi ügyemben a székhelyre kell utaznom és azért kötelességemnek tartom főtisztelendőségedet erről értesíteni.

Tisztelettel
Manuskriptov Rodion,
lelkész.

A levelet borítékba tették, lepecsételték és a teljes címével ellátva, az egyházzfival elküldték Kirillnek. A mint ez a levelet megkapta, tudomásul vette, mint más közönséges értesítést; eszébe sem jutott, hogy az egyszerű szavak mögött titkos cél lappang. Nagyon örült, hogy a földbirtokosnő érdeklődött a papság iránt és szükségleteiket fedezte s neki magának havi ötven rubel szép jövedelemnek látszott. Mennyire örült tehát, a mikor arra gondolt, hogy az egyházi szertartásokkal az ő községében nem fognak kufárkodni és - a mi fő dolog - hogy a papságnak nem lesz továbbra is ürügye új követeléseket támasztani. Elhatározta tehát, hogy értekezni fog Rodion atyával és a legközelebbi vasárnap kihirdetik az új rendelkezést a lakosoknak.

Másnap napfelkelte előtt elutazott Rodion atya hazulról. Hűvös reggel volt, a szél észak felől fújt. Rodion atya meleg prémes kabátját húzta föl, gallérját fölhajtotta és nyaka köré sötétbarna, gyapju-sált kötött; magas prémes sapka, melegen bélelt felső csizmák egészíték ki téli öltözetét. Remélte, hogy kétfogatu kocsijával délre beér a városba, ott kipiheni magát, összeszedi gondolatait s másnap elmegy a püspökhöz. A magasan fölgyürt prémes gallér alól kikandikáltak a sűrű szemöldök alatt kerek szemei, de nem láthattak egyebet a kocsis hátánál. Miután Rodion atya elhatározta, hogy a püspökhöz megy, egész éjjel nem tudott aludni; nagyon izgatott volt s azon gondolkodott, hogyan fogja előterjeszteni alázatos kérelmét.

- Tudós nem vagyok, az igaz - gondolá - de öregnek öreg és jó hírem van, s ezért adni fog valamit a szavamra.

A városba érve, öreg barátjánál, a kereskedelmi templom diakonusánál, Lucskov Avkszentij-nél szállt meg. Iskolatársak voltak a gimnáziumban. Mikor még a bot virágjában volt, mindkettőt jól ellátták néha-néha tunyaságuk miatt és ugyanez okból csapták is ki egyszerre mind a kettőt, miután már két évet töltöttek a filozófiai osztályban és ismét megbuktak. Rodion atyának mégis sikerült pappá lenni, Lucskovnak azonban meghalt a felesége s azért élete végeig diakonusnak kellett maradnia. Nagyon sovány és hosszú ember volt, ritka, vörös szakállal. Bánatában, hogy örökös diakonusságra van kárhoytatva, az itálnak adta magát, de annyi belátása volt, hogy havonként csak két hétig ivott, mikor nem volt szolgálatban.

Manuskriptov éppen ilyen szabad hetében érkezett oda s ez is volt az oka, hogy barátja nem tudta megérteni, bármint fáradozott is azon, hogy bánatának okát megmagyarázza. Egyik pohár pálinkát a másik után öntötte magába és minduntalan kérdezgette:

- Tulajdonképen miért mégy, Rodja, a püspökhöz? - aztán hozzátette: Ezt nem értem!... Mióta diakonus vagyok, nem voltam nála... De minek is? Engem nem vesz észre senki, nyugton élek; ha pedig hozzá megyek és meglátnak, azonnal azt mondják: »Vörös bolond, add be a lemondásodat!« Az én véleményem az, nekünk úgy kell viselni magunkat, hogy észre ne vegyenek.

De Rodion atya más nézetben volt; másnap reggel nyolcz órakor, egy csomó kérelmező között, megjelent a püspöki fogadó-teremben ő is. Szürke, meglehetősen viseltes reverendájának a szegénységet kellett jelenteni, öreg csontjai reszkettek a csüggedéstől és szive hevesen dobogott. Minél inkább közeledett az idő, a mikor a püspöknek meg kell jelenni, annál sűrűbb lett a köd szemei előtt. Néha azt is elfelejtette, hogy tulajdonképen miért jött és úgy tetszett neki, hogy a püspök szokásos kérdésére: »Mít kívánsz?« nem tud majd válaszolni. A mikor azonban a fogadószobától sötétbarna selyemfüggönynyel elválasztott mellékszobában a püspöki czipők halk léptei hallatszottak, érezte Rodion atya, hogy elfogja a félelem; rosszul lett és szédelegni kezdett.

Végre széthúzták a függönyöket és a püspök világos selyem-kaftánban, fején sapkával s kezében a nélkülözhetetlen olvasóval belépett. Fehér szakállát simogatva, jobbról egy templomgondnoknál, a ki dicsérő oklevelet kért, kezdte meg az audienciát. Rodion atya a harmadik

helyen állott. Észrevette, hogy mióta a püspök a fogadó-szobába lépett, minden félelme elenyészett, mint az kritikus mozzanatokban elő szokott fordulni. Csak az átélt izgatottság folytán érzett egy kis fáradtságot s a korábbi köd helyébe annak tiszta tudata lépett, hogy mit akar mondani a püspöknek.

Rákerült a sor. A püspök figyelmesen megnézte és tréfásan mondá:

- Nem ismerlek, szent atya. Úgy látszik, nagyon jó életed van, hogy nem mutatod magadat nálam.

- Szükség nélkül nem alkalmatlankodnám méltóságodnál! - mondá Rodion atya szilárd hangon és hozzátette: Manuszkriptov Rodion lelkész vagyok.

- Honnan?

- Lugovoje faluból.

- Lugovoje - Lugovoje... nagyon ismerős a helység neve és nem jut eszembe, miért. Nos, mit kívánsz, Manuszkriptov Rodion atya? Jóhangzásu családneved van.

- Ugyanabból a faluból való vagyok, méltóságos uram, a hová Obnovlenszki akadémiust méltóztatott első lelkésznek küldeni.

- Obnovlenszki!... Kirill, Kirill? - kiáltá a püspök s arcát barátságos mosolygás élénkítette - ismerem, okos fő és jó keresztény.

Ez a kijelentés azonnal elbátortalanította Rodion atyát. Egyáltalán nem számított reá, hogy a püspök ilyen jó véleménynyel van Kirill felől. Ellenkezőleg azt hitte, hogy az első magisztert alapos oknál fogva küldték falura, hiszen más akadémikusok, a kik még nem is magiszterek, a legjobb állásokat kapják a városban. Miképen adja elő most már a panaszát? Mintha teljesen meg akarná zavarni, a kérelmezőkhöz fordulva, hozzátette még a püspök:

- Ezt a fiatal papot mintául állítom föl nektek. Az akadémia magisztere és saját akaratából ment falura, hogy a legszegényebbeknek szolgáljon!

A kérelmezők arcán az elérzékenyedés kifejezése látszott, bensőleg mindegyik meg volt győződve, hogy ez az elérzékenyülés kérelmük sikerét előmozdítja. De Rodion atya, a ki nem vette le szemét a püspökről, észrevette, hogy arcza hirtelen aggodalmas kifejezést öltött. Látható nyugtalansággal kérdé a püspök:

- Róla akarsz mondani valamit?

- Igen, méltóságos uram.

- Jer, jer, ez nagyon érdekel.

A püspök egy kézmozdulattal fölszólította, hogy kövesse.

Rodion atya nagyon szívesen vette ezt; kíváncsi hallgatóság nélkül hímezés-hámozás nélkül beszélhetett. Áthaladtak a bejáraton és egy keskeny szobán keresztül, a melyben csak székek voltak, balra fordultak és kényelmes párnás-butorokkal ellátott vendégszobába léptek. A szobában azonfölül elegáns faragott asztal s a falra függesztett képek tüntek föl Rodion atyának.

A püspök leült és vendégét is helylyel kínálta meg, ez nem mert szót nem fogadni; leült, de azon igyekezett, hogy minél kevesebb helyet foglaljon el.

- Nos tehát, beszélj, beszélj atyuskám! Ez iránt a fiatal pap iránt nagyon érdeklődöm! - mondá a püspök s jól ápolt kezei olvasójával játszadoztak.

- Nem közölhetek semmi vigasztalót méltóságoddal! - kezdé Rodion atya aggodalmasan, mintha szívből fájna neki, hogy a püspököt csalódás fogja érni.

Aztán elbeszélte sor szerint mindent a legkörülményesebben; lelkiismeretesen, a nélkül, hogy hozzátett vagy elvett volna belőle valamit. A püspök nagy figyelemmel hallgatta. De arcza sem helyeslést, sem boszankodást nem fejezett ki. De a mint Rodion atya az utolsó epizódot, a birtokosnő javadalmazását, festette le panaszosan s aztán megállott a beszédben, a püspök fölemelkedett s gondolatokba merülve járt föl s alá a szobában. Rodion atya is fölállott és nemcsak tekintetével, de testének mozdulataival is követte a püspököt. Ez egyszerre megállott.

- Igen, igen... - mondá elgondolkodva. - Most pedig mondd meg, de lelkiismeretesen, papi becsületedre... mondd, nem lázítja a lakosokat, nem tanítja olyasmire, hogy daczoljanak a felsőbb hatalommal?

- Nem, méltóságos uram, nem! - viszonzá Rodion atya buzgón, sőt melegséggel - ezt a bűnt nem veszem lelkiismeretemre. A mi nem úgy van, azt szabadon és őszintén bevallom - ez az eset nem fordult elő.

A püspök arcza ismét földerült. Közeledett Rodion atyához és kezét vállára téve, egyszerű, majdnem barátságos hangon mondá:

- Értelek, Manuszkriptov atya, teljesen értelek, hiszen magam is bűnös ember vagyok. De őt is meg kell érteni. Mi mind a ketten távolodtunk az apostoli élettől, ő azonban, ez a fiatal pap, közeledni akar ahhoz. No, ítélj magad, papi szempontból tekintve, rosszul cselekszik-e? Nem, ő nem rosszul, hanem jól cselekszik. A birtokosnő is nemeslelkű asszony, a ki hálára kötelez. Világi szempontból tekintve, természetesen meg vagy rövidítve, azt elismerem, ez igaz. Nagy a családod?

- Hat leányom van, méltóságos uram! - válaszolt Rodion atya.

- Hat leány! - kiáltott elámulva s egy kissé meg is ijedve a püspök - no, az Isten téged ugyancsak megáldott.

Le s föl sétált a szobában.

- Igen! - mondá végre, mintha magával beszélne - ez két alapelv küzdelme, a testi és a szellemi! Barátnak kellett volna lennie! De nem, ezt nem szeretné; tetterejével a világban, az emberekkel akar élni. Milyen kitűnő misszionárius lett volna belőle! Igen, igen! Hát tulajdonképen mi a kívánságod? - kérdé Rodion atya előtt megállva.

- A mi méltóságodnak tetszeni fog! - válaszold alázatosan.

- No lám, te kópé! A mi nekem tetszik! Én nem tudok kiokoskodni semmit. Csak nem írhatom neki elő: hadd abba jó szándékaidat és cselekedjél rosszul! Mert, hogy a papság a szent szertartásokkal üzérkedik, az igazán rossz; elnézzük, mert nincs elég hozzávalónk, mert a test gyöngö. De mit tegyek veled?

- Méltóságos úr! Kirill atya azt mondta, hogy kegyeskednék őt más községbe áthelyezni...

- Nem, ezt nem szabad! Ez büntetéshez hasonlítana és nincs okom őt megbüntetni. De talán azt megtehetném, hogy téged helyezlek át.

Ennél az ajánlatnál Rodion atya lehajtotta a fejét és megtört hangon felelte:

- Én nem írhatok elő méltóságodnak semmit.

A püspök megnézte az óráját s azt gondolta, hogy már eleget fecsegett.

Rodion atya azzal az utasítással távozott, hogy várja be otthon áthelyeztetését. Még valamit szeretett volna a diakonus és a kántor jóvoltáért szólni, de meggondolta, hogy nem fizeti ki magát idegen dolgokba avatkozni.

Manuskriptov Rodion atya komor gondolatokkal elfoglalva még aznap visszatért Lugovojébe. Azzal a reménnyel utazott el, hogy korábbi jólétét fogja kiküzdeni s most isten tudja, mi lesz belőle. Tizenöt évig jól érezte magát Lugovojében; békésen élt, szilárd, tágas házat építtetett magának s nagy háztartást rendezett be: most mindezt egyszerre el kell hagynia s fölcserélni a bizonytalannal, öreg napjaira új otthont keresni. És mindennek ez a bolond magiszter az oka, a ki csodálatos módon annyira megnyerte a püspök kegyét. Nem értette és nem helyeselhetette ezt a kegyet. Évek óta itt él már a földön, de ilyen újításról, a melyek nélkül egészen jól ellehet az ember, még sohasem hallott.

Az egyház szolgálói a házánál várták.

- Hogy engem, isten tudja hová, áthelyeznek, azt elértem! - mondá nekik röviden és komoran.
- És mi lesz velünk? - kérdé Dementij.
- Veletek? Mit tudom én!

Az egyház szolgálói elvonultak. Útközben azt a kérdést tárgyalták, hogy az emberhez mindig közelebb áll a saját bőre, mint az inge.

XI.

Hosszu, unalmas volt a tél Lugovojében. November vége óta esett a hó s az egész vidéket fehérre festette. Az alacsony parasztkunyhók mélyen elmerültek a hóban s majdnem tetejükig el voltak borítva. De deczemberben egyszerre melegebb lett, a hó olvadt és az utak, mezők sárrá változtak, a melyben emberek, állatok és szekerek mélyen elmerültek. Karácsonykor ismét beállott a hideg, kemény, száraz fagy. Most kezdődött az igazi, hó nélküli, viharos tél. Tulajdonképen nem volt nagyon szigorú, de a hosszú, forró nyárhoz szokott délvidékieknek mégis elég zord.

A plébánián, a hol az első lelkész lakott, meleg volt. A ház szilárdan volt építve és a fűtőanyag, a nád olcsó. Fökla asszony fáradhatatlan volt a csomók megszerzésében s a kályhák olyan hamar megemésztették, mint a hogyan hozták; a nád úgy olvadt, mint künn a hó.

Gravrilovna Marja egyhanguan töltötte napjait s rettenetesen unatkozott. Krupejev asszonnal megismerkedett ugyan, de nem voltak bizalmasan. Nadesának nagyon is egyszerű volt. Három-négy estén, melyet együtt töltöttek, mindent elmondtak egymásnak, a mit tudtak. Nadesda mindjárt első találkozásuktól fogva csak formális előzékenységgel bánt vele; Mura buzgalma pedig, hogy egy élő, művelt emberi lélekkel lehet bizalmasan, meglehetősen csökkent.

A székesegyházi pap naiv leánya két osztályba sorozta az embereket, a műveltek és az egyszerűek osztályába; meg volt győződve, hogy két személy közt, a kik a műveltekhez tartoznak, azonnal kölcsönös, szíves vonzalom keletkezik. De ennek a két asszonnak a műveltsége már alapjában olyan különböző volt, hogy alig értették meg egymást. Mura a gimnáziumba járt s olvasott egy csomó könyvet, a melyet jóknak és olvasásra méltóknak mondtak. Eddig szüleinek felügyelete alatt állott s első önálló lépése az életben férjhez menetele volt. Nadesda élete különös vala, telve ezerféle benyomással; a világ és a könyvek sokra megtanították, de különösen határozott nézeteket érleltek meg benne az emberekről és az életről. Ezért Murával csak kedves udvariassággal bánhatott, Mura ellenben vele szemben tele volt csodálkozással, sőt féltékenységgel.

Ennek daczára hetenkint legalább egyszer, rendszeren szombaton este, egy kocsit állott meg a plébánia előtt, melyben Alekszejevna Nadesda ült fiával. Kedvesen mosolyogva, a nélkül hogy kiszállott volna, felszólította Gavrilovna Marját, hogy jöjjön vele; maga mellé ültette s hazakocsizott vele. Együtt ebédeltek s az esti isteni tisztelet után megjelent Kirill is, a kivel éjfélig is elbeszélgetett. E közben Mura némán ült, hallgatta mit beszélnek és unatkozott.

Januáriustól kezdve a fiatal papné a jövő trónörökösnek a kelengyéjét csinálta. Ezzel töltötte az időt. Anyja varrógépet küldött neki s ő állandóan varrt.

Kirill éppen nem unatkozott; ő volt most az egyetlen pap a faluban, és ennek nagyon örült. Rodion atya egy hónapra a püspöki látogatás után más helyet kapott és a püspök nem sietett utódja kinevezésével. Kirill nem is panaszkodott a nagy elfoglaltság miatt, elvégezte minden hivatalos dolgát, a nélkül, hogy különösen megerőltette volna magát. A szertartások mindegyike módot nyújtott neki arra, hogy a paraszt-élet egy-egy részét jobban megismerje. Soha sem utasított vissza a halotti torra vagy lakodalomra való meghívást; felhasználta ezeket az alkalmakat, hogy a lakosságot elveivel megismertesse. A parasztok megszokták s figyelmebben hallgattak reá, mint ezelőtt, a mikor a fölületesen meghallgatott dolgokat nemsokára ismét elfelejtették. Prédikációkat nem akart tartani; a tanításnak ezt a módját nem tartotta czélszerűnek, csak kivételes körülmények között lehet vele hatni, s a hallgatók csak a mise lényegtelen részének tartják, a mit, mint minden mást, közönyösen hallgatnak meg. Kirill inkább arra törekedett, hogy mulattatva tanítsa parasztjait mindennapi alkalmakkor.

Munkája megtermé gyümölcsseit. Különösen örült, hogy a szertartásokkal való kufárkodást teljesen kiirtotta. Csak jelentést kellett tenni, hogy valakinek a házában halálozási vagy születési eset fordult elő vagy lakodalmat akartak tartani s a szertartást azonnal elvégezték. Kirill észrevette azt is, hogy a lakomákon, a melyeken részt vett, nem kínáltak két pohár pálinkánál többet s a vendégek néha vonakodtak a második pohárral is meginni.

Azért tudta jól, hogy távollétében éppen annyit ittak, mint előbb s hogy a lugovojei korcsmák ennek daczára még mindig jó üzleteket csináltak, de a jelenlétében való megtartóztatásnak is örült s bízott a szokás hatalmában.

Az állandó egyházi teendőkön kívül idejének nagy részét az iskolának szentelte. Majdnem mindennap meglátogatta s nagyon elszomorodott, mert a tanító hivatalát hanyagul töltötte be és foglalkozásával nagyon keveset törődött.

- De miért lett tanító, ha nem telik öröme hivatásában s ha nincs meg önben az arra való benső ösztön? - kérdé tőle Kirill, mikor ez már panaszkodott, hogy egzisztenciájával nincs megelégedve.

- Benső ösztön? - viszonzá. - Minden embernek egy benső ösztöne van, atyuska, hogy jól-lakjék!

Kirill megkísérelte a tanító anyagi gondolkozását leküzdeni. Bebizonyította neki, hogy így nem szabad gondolkozni, ilyen érvek illenek egy suszterhez, de nem egy tanítóhoz, a kinek a tudatlanokat kell tanítani, s hogy helytelen dolog, ha valaki hivatását kedvetlenül teljesíti.

- Ej, atyuska - viszonzá a tanító - nyolcz évvel ezelőtt épp úgy beszéltem, mint ön; most azonban tapasztalatokat szereztem és látom, hogy mindez hiábavalóság. Az élet nyomorúság, semmi egyéb, egyetlen gyógyító szere gazdag feleség kétszáz deszjatine földdel, azzal aztán lehet gazdálkodni.

A tanító, Kaljusznev Fjodorovics Andrej harmincz éves volt. Mint középállású tisztviselő fia, gimnáziumba is járt, de a hatodik osztályban megbukott s ott hagyta az iskolát. Három esztendeig hol egyik, hol másik pályára készült. Először katonává akart lenni, aztán az egyetemre beiratkozni, sőt gyári munkás is lett volna. Végre azonban a legegyszerűbb és legkönnyebb hivatásra határozta el magát és falusi tanító lett. A falusi életről egyáltalán nem volt fogalma, eleve megállapodott nézetekkel ment oda, mert hallott valamit a népről és mondták neki, milyen szép, ha valaki szegényebb embertársainak hasznára van. Mikor még fiatal volt, pompásaknak tetszettek ezek az eszmék és meg is feleltek hajlamainak. A valóság azonban kijózanította és a ráragadt eszmék csakhamar elröppentek. Kaljusznev közönséges napszámos lett, a ki hivatását félreismerte, a kinek állása kedve ellen volt s változásért sóvárgott.

Kirill szívesen közlekedett a birtokosnővel. Nadesda mindig vidáman, sőt örömmel fogadta. Egész életén keresztül a rendkívüliért rajongott és ez a falusi pap, a kivel elméleti problémákon vitatkozhatott, a ki ugyanazon vétkek ellen harczolt, a melyek őt a papságtól elidegenítették, a ki azon fáradozott, hogy eszméket valósítson meg, a melyek neki is a fáradságra méltóknak látszottak, valóságos kinyilatkoztatás volt előtte. Eleintén csak érdekes, megfigyelésre méltó tárgynak tekintette, de mindig gyanította és várta, hogy végre is kérni fog tőle valamit; vagy engedelmet arra, hogy teheneit az ő szénáján teleltethesse ki, vagy egy deszjatine rétet, hogy magának lekaszáltassa, vagy egyéb anyagi dolgot, a mint Rodion atyától és előbbi paptársától már megszokta volt.

Kirill azonban nem kért semmit.

Egyszer Nadesda kérdezte tőle, vajjon a gazdálkodáshoz nincs-e valamire szüksége, sőt szolgálatait is felajánlotta.

- Gazdálkodni egyáltalán nem gazdálkodom - viszonzá Kirill - és ha valamire szükségem volna, nem öntől kérném.

- No lám! És miért nem?

- Lássá, hála Istennek jó viszonyban állunk egymással; ha azonban csak a legcsekélyebb anyagi szolgálatot is elfogadnám, azonnal függenék öntől s ha csak egy kissé is, kevesebbre becsülne.

Alekszejvna Nadesdát egészen megnyerte ez a különös pap. Azokon az estéken, a melyeket hármascskán töltöttek, s a melyeken Mura csak mint beszélgetéseik néma hallgatója vett részt, felszólította Kirillt, hogy fejtse ki életnézeteit és önkéntelenül részletenként elbeszélte neki egész élettörténetét.

- Tudja-e - mondá neki Kirill, miután moszkvai és párisi életét elmesélte volt - hogy ön tulajdonképen még nem is élt, csak szeszélyei voltak.

Kifejtette saját elméletét. Csak a vidéken, a faluban, a hol a természet, az emberek és szükségleteik hamisítatlanok, élhet valóban az ember. Az olyan élet, mely senkinek sem használ - esztelen és igazolhatatlan. Ha akar, minden ember találhat egy zugot, a hol használhat. Nem szükséges nagy tetteket véghez vinni; a ki valami hasznosat cselekedett, többet tett, mint azok, a kik csak saját szükségleteiket elégítik ki.

- Mondja csak, Kirill atya, honnan van az, hogy az emberek között, a kikkel az életben találkoztam, ön az egyetlen teljesen őszinte? - kérdé tőle egyszer Nadesda.

- Bocsánat, az őszinte ember nem ritka; én is ismertem egynéhányat! - válaszolt Kirill buzgalommal. - Ön csak azért nem vette észre őket, mert az embereket a magasból csak felületesen látta meg. Talán én vagyok az első ember, a kit azzal tisztel meg, hogy pontosan megfigyel.

A tavasz közeledett. Áprilisban Mura megszüntette látogatásait Krupejev asszonynál; állapota egészen komolylyá lón. Irtak Nikolajevna Annának; eljött s hozott magával egy szülésznőt is. Alig lépte át az anya a plébánia küszöbét, tekintete elsötétült. Gyakorlott szeme azonnal észrevette, hogy egy fél év leforgása alatt a fiatal pár jóléte általában nem emelkedett. Itt-ott még a szegénység nyomai is látszottak. Tekintete, mely a kicsiségekre is figyelni szokott, az aszalterítőre esett, melyen meglehetősen nagyságú lyuk tátongott. Külsőleg nem volt valami nagy változás észrevehető, de hiszen nem is szereztek semmit. Minden épp úgy állott most is, mint az első berendezkedésnél; vagyis, mint valami rossz vendéglő szobájában, csak a föltétlenül szükséges volt meg: asztal, pamlag, ágyak, szekrények, egynéhány szék, tükör, fali-óra s a szent-képek a szögletben. Nikolajevna Anna körüljárta az udvart, benézett a magtárba, a csűrökbe... minden üres volt. A zöldséges kertben egy pár csomó nádat talált, a téli maradékot; a pajtában nem volt kocsi, de még egy nyomorúságos szekér sem, az istállóban még nyoma sem a lovaknak. A kamra is üres volt. Benézett a pinzébe és itt sem találta a jólétnek még a látszatát sem.

- Semmit sem szereztek, éppen semmit, a leányom koldus!

Ezek voltak a székesegyházi papné gondolatai. Most maga fordult Föklához és kikérdezte. Murával állapota miatt nem tudott és nem akart e dolgokról beszélni. Fökla értesítése egészen megtörte a szívét.

- Istenem, istenem! - kiáltott Fökla őszinte sajnálkozással - el se lehet mondani, hogy megy itt minden; mindent venni kell: a tejet poharanként vásárolják; savanyú tejfölt, vaját, mindent a szatócstól veszünk! Még egy tehenük sincs, mert nincs rávaló! Az úrasszony két tehenet akart ajándékba adni, - a szolgája mondta nekem, - de visszautasították. Azt mondta: »nem szabad

ajándékot elfogadnom«. Ha az atyuska el akar menni valahová, a postamesternél kell kikölcönözni a lovakat... Higyje el, a szegény anyuska nem ehetik meg egyetlen tojással sem többet! Az ő állapotában! Gondolja csak, hogy mit tesz az! Nincs bevételük! Az előbbi papnak annyi gabonája volt, hogy alig volt helye; aprójószág, malaczkok, borjúk - minden volt! Most még pénzt sem fogadnak el... Miféle rend ez! A diakonus és a kántor majd éhen halnak; - a tiszta igazságot mondom!

- De mi lehet ez, mi lehet? - gondolta Nikolajevna Anna s majdnem kétségbeesett. - Milyen sorsra juttattam leányomat!

Beszélni akart Kirillel, de abba hagyta, mert előre látta, hogy nem ér el vele semmit.

- Vagy magam megyek a püspökhöz, vagy Gábor atyának kell hozzá menni. Talán az eszére téríti. Vagy pedig hazaviszem Murkát magammal. Ez hallatlan! Ha szentté akar lenni, mért nem lett szerzetes; mért házasodott meg? Óh szegény, szegény Murkám!

Nikolajevna Anna alig beszélt Kirillel, azt sem szerette, ha rá kellett nézni. Murkát azonban szomorúsággal és részvétellel szemlélte.

A szülésen szerencsésen túl voltak; Nikolajevna Anna még kilencz napig volt ott. Alig kelt azonban Mura föl, elbúcsúzott s a bábával együtt hazament.

Még a gyermek keresztelőjét sem akarta megvárni, csak azt ígértette meg leányával, hogy a fiút, nagyatyja tiszteletére, Gábornak keresztelik.

Azzal az erős elhatározással, hogy cselekedni fog, elhagyta a lelkészlakot.

Gavrilovna Marja feltűnő gyorsan magához jött. A mint az ágyat elhagyta, majdnem egészen egészségesnek érezte magát és maga szoptatta gyermekét. A fiú is egészséges volt. Megkeresztelték s a Gábor nevet adták neki. Keresztszülők Alekszejevna Nadesda és Dementij kántor voltak, a ki birtokosnő komaasszonya mellett nagyon zavartnak látszott. De azért fölhasználta a szép alkalmat s a mikor senki észre nem vette, egy deszjatine földet kért komaasszonyától zöldséges kertnek. Természetesen meg is kapta s nagyon örült neki.

Nemsokára aztán olyan esemény történt, a melyet Lugovojében már rég vártak. Szombaton, az esti istentisztelet előtt volt, az egyházfi egy kibitkát pillantott meg, mely egyenesen a templomhoz hajtatott. Régi-divatu kocsi volt, magas kerekeken, viaszkosvászonnal bevonva; olyan volt, mintha húsz ember is belefért volna. Kétfogatos, rugónélküli s azért rettenetesen rázott.

Megállott az ajtónál, a lecsüngő viaszkosvászon oldalt fölemelődött s az így kinyílt ablakon kedves női fej tekintett ki. Kalapot viselt, mely alól szőke fürtök bújtak elő.

- Hol van itt Manuskriptov Rodion lelkész háza? - kérde a fiatal asszony.

- Rodion atya háza? - kérde az egyházfi. - Minek az a ház, hiszen üresen áll? Rodion atya már fél éve nincs itt.

Most eltűnt az asszonyi fej és helyén egy posztókalapos férfi feje jelent meg. Arcza napbarnított volt. Az egyházfi bajuszt és serkedező szakállt is látott. Haja rövidre nyírott.

- Jó napot, kedvesem - mondá a férfi kellemes tenor hangon - te bizonyosan az egyházfi vagy?

- Igen; az egyházfi vagyok.

- Én pedig a Rodion atya helyére kinevezett lelkész. Mutasd meg a házát; megvettük és ott fogunk lakni.

Az egyházi levette a sapkáját és mondá:

- Tessék jönni!

Elkísérte őket a házig s az országúton három szekeret pillantott meg tele butorral s mindenféle háztartási eszközökkel. Aztán Kirillhez ment és jelentette:

- Az új pap, Rodion atya helyére, megérkezett.

- Ah, itt van? Igen örülök! - mondá Kirill és gondolta - most már nem olyan nagy a veszély; rendeleteim már gyökeret vertek.

- Olyan fiatal, mint az atyuska! - tette hozzá az egyházi.

Kirill nem válaszolt, de gondolta, annál jobb; fiatal pap könnyebben meg fogja őt érteni, mint öreg.

Másnap, a vasárnapi misén, az ájtatoskodók csodálkozva adtak helyet az új papnak, a ki az ikonosztasz felé lépegetett. Kicsiny és zömök ember volt; arczából egészség és öntudat sugárzott. Jól állott neki a sötét-lilaszín reverenda. Nem sietett, kimért lassu léptekkel haladt előre. A mint az ikonosztaszhoz vezető lépcső tetejére ért, meghajtotta magát és megcsókolta a szent-képeket. Úgy látszott, mintha egyszerre a nép felé akarna fordulni, hogy prédikáljon vagy kihirdesse:

- Sziloamszki Makari lelkész vagyok, a kit Rodion atya helyére küldtek ide.

De nem tette, hanem az oldalajtón az ikonosztasz mögé ment. Itt háromszor a földre borult, meghajolt Kirill előtt, a ki ornátusban állt az oltár előtt, s aztán oldalt ájtatosan megállott. Az egész mise alatt ott állott, imádságokat mormolt, a mise egyes helyein pontosan végezte a különböző nagy és kis meghajlásokat s arcza a legigazibb ájtatosság összpontosulását fejezte ki. A mise után Kirillhez közeledett s megáldatta magát vele.

- Engedje meg, hogy bemutassam magam: Sziloamszki Makari lelkész.

Kirill is bemutatta magát és kérte, hogy a mise után látogassa meg.

- Igen, hiszen magától értetődik, értekeznünk kell - mondá Sziloamszki.

Együtt teáztak Kirillnél. Kitünt, hogy Sziloamszki vidám, beszédes ember, a ki nagyon sokat tud beszélni a szemináriumról, a tanárokról, a rektorról és inspektorról. Az elmúlt nyáron végezte a tanfolyamot és egész éven át templomi énekes és zsoltárolvasó volt. Kirill emlékezett rá, mint első osztályosra, mikor ő a szemináriumot bevégezte.

- Mikor elutazásom előtt a püspöknél voltam, hogy elbúcsúzzam, igen elismerőleg nyilatkozott önről. Azt mondta, igen okos ember s mindnyájan tanulhatnánk öntől! - tette hozzá Sziloamszki.

- Nagyon köszönöm Őméltóságának a jó véleményt.

- Reménylem, hogy békében és egyetértésben fogunk élni, - mondta az új pap, miközben fölállott és ajánlotta magát.

- Igen fogok örülni!

Kirill elkerült minden magyarázgatást. Azt gondolta, majd magától is tisztába jön mindennel.

Mielőtt beesteledett volna, Obnovlenszkiék elmentek Krupejev asszonyhoz. Mura betegsége óta most volt először Alekszejevna Nadesdánál. Az ebédlőben ültek a teaasztalnál. A kertre nyíló ablakok nyitva voltak, már virágzott az orgonafa s illata a szobába is beáradt. Kirill elmondta, hogy az új pappal megismerkedett, s nagyon örült, hogy még fiatal s Lugovoje az első állomása.

- Gyakorlata még nem igen van, tehát az önzés sem verhetett még benne gyökeret. A fiatal lélekhez könnyebben hozzáfér a jó, meglássa, jó paptárs válik belőle.

Alekszejvna Nadesda kételkedő mosolylyal fogadta ezeket a nyilatkozatokat. Szemei mintha azt mondták volna:

- Milyen naiv, ártatlan gyermek vagy! Sohasem fogsz nézeteiddel megegyező társat találni, mert hozzád hasonló nincs több!

Bejelentették az új papot. Alekszejvna Nadesda elhatározta, hogy a mellékszobában fogadja s azért átment oda. Az ajtó félig nyitva volt s Obnovlenszkiék hallhatták az egész beszélgetést.

Sziloamszki komolyan és tisztelettel teljesen lépett be s szemeivel a szentképeket kereste; mikor végre a szögletben egy kis képecskét fölfedezett, háromszor keresztet vetett s a kép irányában meghajtotta magát. Aztán a háziasszony előtt is meghajlott.

- Engedje meg, hogy bemutassam magam: az ujonan kinevezett pap, Sziloamszki Makari.

Alekszejvna Nadesda viszonzta a köszöntést s helylyel kínálta meg a látogatót.

- Már régen megérkezett? - kérdezte, hogy megkezdje a beszélgetést.

- Csak tegnap. De mégis kötelességemnek tartottam, hogy már ma résztvegyek az istentiszteletben és magamat idősebb tisztársamnak bemutassam. S most siettem, hogy önnél is tiszteletemet tehessem. Engedje meg, nagyon tisztelt Alekszejvna Nadesda, hogy számíthassak jóakarására.

- Szolgálatára állok!

- Nem, egyelőre nincs szándékom kéréssel terhelni; később azonban, ha esetleg valami előfordulna; ha például egy pár tehenet vennék - mivel tartsam azokat? Vagy ha talán kevés szénám volna - kihez forduljak, ha a jószívű földbirtokosnőhöz nem?

- Szolgálatára állok - ismétlé Nadesda és fölállott; arczkifejezése még ridegebb volt, mint a bemutatásnál.

- Nem alkalmatlankodom tovább! - mondá Makari atya, fölállott, jobb kezét keblére tette és lassan meghajolt.

Alekszejvna Nadesda fejével bólintott és mondá:

- Erre, ha úgy tetszik; ez az ajtó egyenesen a kertbe vezet. Bizonyosan saját lovai vannak?

- Igen, egy pár! Feleségem hozta magával, jól futó állatok!... Ajánlom magamat!

Alekszejvna Nadesda visszatért az ebédlőbe és azonnal elkezdett kertészeről beszélgetni, a ki három nap óta kószál, iszik és elhanyagolja munkáját. Szemmelláthatólag került a beszédet az imént fogadott látogatásról.

- Miért nem szól semmit a vendégéről? - kérdé Mura.

- Rossz benyomást tett reám - viszonzá Alekszejvna Nadesda s ismét a kertészeről beszélt.

Kirill szomoruan hajtotta le a fejét és magában gondolta:

- Alig mutatja magát, mindjárt tolakodik; még nincsen semmire sem szüksége, de már attól fél, hogy önzetlen embernek tarthatnák. Különös, honnan tanulják ezt? A szemináriumban nem tanítanak ilyesmit, neki meg nincsenek olyan hosszú tapasztalatai! Csakugyan az ember vérében van-e s mint valami jellemzetes hajlam öröklődik nemzedékről nemzedékre? Milyen szomorú dolog, milyen szomorú.

Az est lassan és unalmasan telt el. Alekszejevna Nadesda a rossz benyomás hatása alatt állott. Igyekezett ugyan vendégeit mulattatni, de sehogy sem sikerült neki. Kirill figyelmetlen volt, s csak egyes szótagokkal felelt. Paptársainak vérében fekvő s nemzedékről nemzedékre átöröklő sajátos természetére gondolt.

Nagyon korán - alig volt még kilencz óra - haza mentek. Mura gyermekéhez sietett. A folyosóra érve, meglepte őket, hogy a diakonus és a kántor ott voltak; zsámolyokon ültek, melyeket Fökla hozott ki nekik. A mint a háziak beléptek, kalapjukat kezükben tartva, mind a ketten fölállottak.

- De, uraim, miért ülnek idekünn? Mért nem jönnek be? - kérde Kirill. - Fökla, mért nem mondtad, hogy menjenek be?

- Mondtam, hogy jöjjenek a szobába, de nem akartak, atyuska! - válaszolt Fökla.

- Ej, tessék hagyni, nem tesz az semmit! Itt künn nagyon jó idő van, a levegő kitünő! - mondá a diakonus.

Kirill bevezette őket a szobába. Gavrilovna Marja a hálósobába ment, hogy gyermekével foglalatoskodjék.

- Nos, mit kívánnak, uraim?- kérde Kirill, miután leültette őket.

A diakonus torkát köszörülte és akadozva kezdé el:

- Saját ügyünkben jöttünk, Kirill atya... Már régen föltettük magunkban Dementij Jermilics és én, hogy alkalmatlankodni fogunk és figyelmét fölhívjuk, hogy... izé...

Dementij észrevette, hogy a diakonus nem tudja magát célszerűen kifejezni, azért hangosan köhécselt és a következő szavakkal szakította meg:

- Tönkre megyünk, Kirill atya, tisztára tönkre megyünk!

Kirill ránézett.

- Hogy-hogy? - kérde.

- Majd éhen halunk, Kirill atya!

- Éhen halnak?

- Igen, éhen halunk, Kirill atya! Sokáig vonakodtunk ezzel alkalmatlankodni, de most már nem bírjuk tovább. Nagy családunk van s nincs ennivalónk, sokkal kevesebb van, mint a mennyivel jóllakhatnánk... A birtokosnőtől kapott fizetés nem futja mindenre, földünk is kevés van; más bevételektől el vágunk tiltva, de hiszen nem is fordulnak elő...

- Úgy van, ez tiszta igazság! - bizonyítja a diakonus.

- Nem kívánunk fölösleget, Kirill atya, csak a szegényes élelmet, a mindennapi kenyeret. Gyermekeink sírnak, Kirill atya, enni akarnak.

Kirill kezét hátratéve, lehajtott fejjel járt alá s föl a szobában. Most már teljesen tisztában volt vele, hogy a kis fizetés tényleg nem lehet nekik elég. Hiszen a saját fizetése is alig futotta; ezek pedig sokkal kevesebbet kaptak és sok gyermekük volt; neki ellenben csak egy van, a ki egyelőre nem kerül semmijébe. Helyzetük csakugyan bajos. És ő maga volt szegénységük oka s nem állott hatalmában segíteni rajtuk. Ha neki valami fölöslege volna, szívesen átengedné nekik, de bevétele alig fedezte saját szerény szükségleteit. Az ujonan bevezetett rendszerről lemondani nem akart és nem tudott, mert ezt az első győzelmet semmi áron sem volt szabad föladnia.

- Kirill atya! - kezdé ismét a diakonus óvatosan.

Kirill kérdőleg tekintett reá.

- Egy kérést szeretnénk elébe terjeszteni.

- No, és mi volna az? - kérde Kirill türelmetlenül. Szívéből kívánta, hogy ez a kérés rájuk nézve lényeges, rá nézve pedig teljesíthető legyen.

- Nekünk kevés földünk van, önnek azonban, Kirill atya, több, sőt meglehetősen sok van; azonkívül teljesen parlagon hever. Nem engedhetné át nekünk... a termés negyedrészt megadnék érte?

- Mennyi föld esik az én részemre? - kérde Kirill élénken.

- Negyvennégy deszjatine földje van, azon kívül hat deszjatin rétje, összesen ötven.

- Hisz ez kitünő, egészen pompás! - kiáltott Kirill örömmel. - A tettek lehet; használjátok magatoknak! Nekem nem kell semmi! Nekem sem időm nincs hozzá, de meg nem is értem; van is annyim, a mennyire szükségem van. Igen, igen! Csak munkáljátok, átengedem nektek!

Az egyház szolgálóinak elállott a szájuk.

- De hogyan... - kezdé Dementij, de aztán okosabbnak tartotta hallgatni.

Kirill egy pillanatig gondolkodott.

- De mondjátok meg, elég lesz-e az aztán nektek? - kérde.

- Nagyon hálásak leszünk; igazán köszönjük - viszonzák az egyházszoigák egyszerre s mélyen meghajoltak.

- No, akkor Isten veletek; dolgozzatok, csak ne haragudjatok reám!

Az egyházszoigák meghajtották magukat és elsiettek.

- Istenes, igazán apostoli ember.

- Holnap korán reggel elkezdjük a körülárkolást; még meggondolhatná magát vagy lebeszélhetné az úrasszony vagy Makari atya.

- Ez a Makari más fajtából való! Ravasz egy ficzkó... látszik mindjárt rajta. Bejön a templomba, ájtatoskodik, aztán mindjárt az úrasszonyhoz szalad, bizonyosan, hogy kikunyoráljon magának valamit!

- Ej, mit törődünk vele! Most már jó dolgunk van! - mondá Dementij elégedetten és a diakonusnak a vállára ütött, úgy, hogy ez meghajlott nehéz keze alatt, mint valami nádszál. - Mindegyikünk kap a maga tizenöt deszjatinejéhez még huszonötöt, az éppen negyvenet tesz ki. Hiszen valóságos földbirtokosok vagyunk, diakonus atya! Igazán istenes ember, igazán istenes!

- Bizonyosan nincs valami rendén a fejében.

A mint Kirill bement a hálószoiába, kérde Mura:

- Miért tetted ezt, Kirill?

- Szükségük van rá, Mura, igazán szegények! - válaszolt ez.

- Hatszáz rubel bért kaptunk volna érte.

- Ohó, honnan tudod? - kérde Kirill csodálkozva.

- Fökla mondta! - válaszolt Mura szomorún s nem szólt róla többé egy szót sem. De Fökla, a ki szintén hallotta a beszélgetést, magán kívül volt s haragjának nagy csörömpöléssel adott a konyhában kifejezést.

XII.

Sziloamszki Makari atya azokhoz a szemináriumi hallgatókhoz tartozott, a kik már az első osztályban, gyermekkoruk óta, minden tehetségüket és törekvésüket meghatározott cél felé - a plébániára - irányozzák. A plébánia nem egyéb a szemükben, mint jövedelmi forrás; az egész gabnás-zsákokból, a jómódú hívek önkéntes adományaiból, élő és sült tyúkokból és csirkékből, jóízű kirántott lepényből, egy csomó másfajta élelmiszerből, előnyökből és bevételekből, egyszóval olyan járulékokból áll, a melyekkel minden hívő lelkipásztornának tartozik; a plébánia olyan hely, a melyen a papot tejbe-vajba fürösztik. Ehhez járul még, mint az egésznek kiegészítő része, a szolgálat: a mise, a vecsernye, a hajnali mise és a többi szertartások. Hogy a népre is gondolna, a melylyel dolga van, a kötelességekre, melyeket a hitközség körülményei reá rónak, vajjon tud-e és milyen befolyást tud gyakorolni nyájára - az eszükbe sem jut. Ha elérte célját, üzletet nyit. Ha elhívják valamilyen szertartás elvégzésére, teljesíti s megkapja érte fizetését. Hívói sem tartják másnak, mint a szertartások elvégzőjének; szellemi táplálékot nem várnak tőle, azt kivéve, mely a templomi szolgálatban előírva és a szertartásban benne van.

Ezek a szemináristák tudni-vágyukat a tankönyvekig mérsékelik. Irodalmi ismereteiket kézikönyvekből és kivonatokból merítik. Még a teológiai irodalomból sem ohajtanak többet tudni, mint tankönyveik. Ilyen módon semmi sem téríti el őket a kitűzött iránytól, előkészülnek a plébániára, mint inaskodási éve alatt valaki a csizmadia mesterségre. Később, ha művelt emberek közé kerülnek, gyakran csodálkozást keltenek rövid, de helyes ítéletükkel, mint például, hogy Gogol jó író volt, Turgenjev írta a »Füst«-öt, Puskin »Anyégin«-t. Ha aztán megkapták a plébániát, előfizetnek a »Niva«-ra¹² és a hivatalos egyházi közlönyre, s erre szorítkozik minden összeköttetésük a művelt világgal. Ha az ember látja, hogyan élnek ezek az emberek, szomorkodni kell korlátoltságuk és ürességük miatt és önkéntelenül azt gondolja az ember:

- Ugyan mire tanítják meg ezek a tudatlan népet? Milyen lehet az a fény, a melylyel ezt a népet felvilágosítják?

Lassan-lassan elfelejtik azt is, a mit a kivonatokból tanultak s a helyett, hogy hívőiket magukhoz emelnék, leereszkednek hozzájuk s elsajátítják előítéleteiket és babonáikat.

Makari atya, mint szeminárista, énekes is volt a püspöki karban. Magas tenorhangja volt s világi ismerősei még azt is tanácsolták neki, hogy színpadra lépjen. Ő azonban gyakorlati oldaláról fogta fel az életet, hírnévre nem vágyott s azt tartotta: »Jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok« s okosabbnak tartotta pappá lenni. Énekesi minőségben tett szolgálataiért adta neki a püspök a lugovojei állást, mert ezt a falut igen jövedelmező helynek tartották. Egy közvetítő útján megvette Rodion atya házát s fényes bevételekről való reménnyel teljes álmok között jött Lugovojébe. De már az első temetésnél, mikor semmit sem adtak neki, keserűen csalódott. Restelte mindjárt az első alkalommal érvényesíteni követelését a paraszttal szemben s azért a templomszolgától kérdezősködött.

- De hogy vagyunk itt a fizetéssel? Mi itt a szokás? Előre fizetnek itt vagy utólagosan?

- Itt sehogy sem fizetnek! - mondá Dementij s ravasz pillantást vetett a diakonusra, mintha mondani akarná: »Figyeljen csak diakonus atya, milyen képet fog ez most vágni!«

Sziloamszki nem vágott semmiféle képet, hanem mereven, majdnem dühösen nézett rá.

- Nem tréfából kérdem, - mondá boszúsan - hanem mert tudni akarom, mi itt a szokás.

¹² Képes családi lap.

Dementij ismét kifejezéssel teljesen pillantott a diakonusra, mintha mondani akarná:

- Figyeljen csak, diakonus atya, figyeljen!

Aztán hangosan szólt:

- Az itteni szokás az, hogy szertartásokért nem fizetnek semmit; mindent ingyen csinálunk, teljesen ingyen. Csak ha halotti toroknál vagy más alkalmakkor lakomára hívnak, azt fogadjuk el.

- Be akartok csapni! - mondá Sziloamszki még mindig boszúsan, de egy kissé nyugtalankodva is.

- Hogyan merném azt cselekedni? Bizonyosságom itt a diakonus atya!

- Igazán úgy van! - mondá a diakonus.

- Kirill atya megérkezése előtt volt jövedelmünk, még pedig nagyon jó jövedelmünk; de Kirill atya beszüntette.

- Beszüntette? De hát miből éljen az ember? Valahogy csak élni kell? Ez igazán érthetetlen!

- Megállj csak, majd megérted! - gondolta Dementij s felvilágosította:

- A fizetésből kell élnünk! A birtokosasszony sajátjából fizetést adott nekünk: a papoknak ötven rubelt havonként, nekünk sokkal kevesebbet.

Sziloamszki kihúzta tarka zsebkendőjét s letörölte a verítéket homlokáról. Úgy érezte magát, mintha verembe esett volna.

- Tehát ilyen szokások uralkodnak itt? Plébánia jövedelem nélkül?! Ha, ha! No majd meglátjuk! Meg kell vizsgálnom, honnan veszi az első lelkész magának a jogot ilyen rendelkezésekre. Majd meglátjuk!

Leplezetlen dühvel mondta e szavakat s egészen megfélemezett papi állásáról. Olyan hevesen rángatta le kabátját, mintha darabokra akarná szaggatni.

Dementij és a diakonus kárörvendve mosolyogtak. Sziloamszki nem tetszett nekik s élvezetet találtak abban, hogy e nyilatkozattal gyötörhették, bár maguk is fájdalommal gondoltak régi jövedelmeik elvesztésére. De most megnyugodtak. Kirill földjén, a melyen testvériesen megosztottak, már az első termés zöldelt s csakugyan földbirtokosoknak érezték magukat. Sziloamszki először hazament, aztán kalapját vette és egyenesen Kirillhez sietett. A mint az első lelkész lakásához ért, még köszönni is elfelejtett s ajtóstól rohant a házba. Magas tenorhangon kiabálta:

- Engedelmet, Kirill atya! Mi ez tulajdonképen? Miféle szokások ezek? Milyen joggal? Milyen törvény szerint?

- Miről van szó? Mi a kívánsága? - kérde Kirill, megtörülve a száját s felállott az ebéd-től. Gavrilovna Marja ijedten tekintett Sziloamszkira.

- Nem, én kérdezem öntől, hogy miféle jogon! Milyen törvény ez? Mutassa meg nekem ezt a törvényt! - folytatá Sziloamszki; a csalódás, a mit ez a legjobb és legjövödelmezőbb község idézett elő, egészen kihozta a sodrából. - Ha első lelkész is, ez nincs önnek megengedve; nem, engedje meg, ehhez nincs joga!

- De miről van szó, Makari atya? Semmit sem értek!

- Miről van szó? Ön a törvényes jövedelmeket megszüntette s ötven rubelnyi havi fizetést rendszeresített. Nekem nem kell az ön fizetése! Jogom van a törényszerű jövedelmekre!

- Igen - mondá Kirill szigorú, éles hangon - ilyen intézkedéseket tettünk, s ön alá fogja magát ezeknek vetni.

- Semmi áron! Alávessem magam az ön kieszelte rendelkezéseknek? Ez nem fog megtörténni! Visszautasítom ezt a fizetést s azt fogom követelni, a mi megillet. De miféle joga van önnek ehhez? Ez visszaélés megbízatásával! Panaszt teszek s majd kolostorba küldik! Ne képzelje, hogy azért, mert magiszter, önnek minden szabad! A püspök jól ismer, énekese voltam... Várjon csak!

- Bár én egyáltalán nem voltam énekes, mégis kérnem kell, hogy távozzék innen, mert illetlenül viseli magát! - jegyezte meg Kirill, a ki alig tudta haragját féken tartani. Ez a fiatal pap, a ki alig kezdett saját munkája után élni, már makacsul követeli a jövedelmét! Ez felbőszítette Kirillt s egyúttal nagyon megszorította. S mennyit remélt attól, hogy ez a pap fiatal; azt hitte, kevésbé kerítheti hatalmába az önzés! Rodion atya öreg ember volt, a ki ragaszkodott a régi intézkedésekhez, de még ez sem követelte olyan vadsággal a járulékait.

A mint Sziloamszki a szigorú hangon tartott felszólítást meghallotta, hogy távozzék, egyszerre abba hagyta a beszédet és mérsékelte magát. Nem volt szándékában az első lelkészt megsérteni, nem is akart veszekedni vele. Ezt nem tervezte volt. De dühében nem vette észre, hogy csakugyan illetlenül viselte magát s rákiabált elüljárójára.

- Bocsásson meg! - mondá Gavrilovna Marjának és meghajtotta magát - megfedkeztem magamról, magamon kívül voltam s talán sértőleg fejeztem ki magamat. De engedje meg, hogy kimagyarázzam magam...

Kirill azonban már nem hallgatott rá. Izgatottan járt alá s fel a szobában. Nyugalma oda volt. Egy fél évig egyedül volt a községben, s úgy tetszett neki, hogy új intézkedései teljesen gyökeret vertek, hogy Lugovojében törvényerőre emelkedtek, a melyeket többé nem lehet megtámadni. De különösen annak felismerése fájt neki, hogy ez a fiatal ember épp oly kevésbé értette meg, mint az öreg Rodion atya, sőt még kevésbé. Mit jelentsen ez? Igazán egyesegyedül kell e téren maradnia? Igazán annyira megmételtyezte és áthatotta az új papi nemzedéket ez a dögleletes légkör, hogy a tiszta eszméket, feladatuk okos felfogását teljesen elfelejtették?

Hiszen mi akkor a pap feladata? Semmi más, mint a többi emberé: jól élni és öreg napjairól gondoskodni.

Kirill megállott s aggodalmasan tekintett Sziloamszkira. Aztán elcsendesült, majdnem fáradt hangon szólt:

- Mit használnak a hosszas magyarázatok, Makari atya; hogy nem értjük meg egymást, az világos. Sokkal különbözőbb természetünk van. Mások a fogalmaink, céljaink és törekvéseink. Önnek bevételek kellene... nekem nem. Ön örül neki... engem sértenek vele. Ön azért jött ide, hogy jól éljen... én, hogy szegény, tudatlan embereknek szolgáljak. Mire való tehát a viszálykodás?! Hiszen minden világos. Csak egyet teszek még hozzá: Tegyen, a mit akar, de azt nem tűröm, hogy intézkedéseimen csorbát üssenek. Ez az egész, a mit önnek mondani akartam.

Kirill a pamlagra ereszkedett, sápadt és izgatott volt. Sziloamszki először zordonan rá, aztán Gavrilovna Marjára tekintett, megsimogatta kalapját, az ajtó felé fordult és kiment.

Sziloamszki egész héten dühös volt, de nem tett semmit. Kirill szavaiból kiérezte, hogy elhatározása, mely szerint jogaihoz minden áron ragaszkodik, erősen megszilárdult. Megértette, hogy Kirill nem önhitt makacsságból cselekszik és csodálatos intézkedéseit ugyanazzal a kifejezéssel jelölte meg, mint Rodion atya:

»Egy fixa idea.«

Egy hét eltelte után egy este meghívta Sziloamszki Simon diakonust teára. Az új papné fiatal, csinos szőke asszony volt, a ki csengő hangon, egy kissé selypen beszélt.

- Tudja, ez rettenetes, borzasztó! - mondá a diakonusnak s fénylő szemei sírni látszottak. - Nagy kiadásaink voltak, megvettük ezt a házat - és most ilyen meglepetés! Hát szabad az előjáróknak ilyen erőszakot megtűrni?

- Igen, igen!... És mégis megtűrrik! Dementij Jermilics és én már egy éve nyögjük! - mondá a diakonus ravasz sajnálkozással, a nélkül hogy Kirill földjét említette volna.

- De mondja csak, diakonus atya, miféle személy tulajdonképen ez a birtokosasszony? - kérde Sziloamszki.

- A földbirtokosnő? Isten tudja miféle személyiség. Sohasem látjuk. Úgy ül ott a kertjében, mint valami medve a barlangjában; nem közlekedik senkivel s kerüli a papságot.

- Hm... ez gyanus.

- Csak Kirill atyával van közelebbi ismeretségben. Gyakran látogatják egymást.

- Úgy, úgy! Ez nagyon gyanus, nagyon gyanus! Elmegyek a püspökhöz és tudatom velem.

- A püspökhöz? Ezt nem tanácsolnám!

- Miért nem? A püspök kedvel. Hiszen karénekes voltam.

- Igazán! Még szólót is énekelt! - erősíté büszkén az asszony.

- És még sem tanácsolhatom! - mondá a diakonus. - Nem tanácsolom.

- De legyen szíves, mondja meg, miért nem? Hiszen ez valóságos törvénytelenység! Ilyen törvény nincs is a világon!

- Lehet; de Rodion atya is éppen abban a véleményben volt; elment a püspökhöz és az eredmény nagyon rosszul ütött ki. A püspök azt mondta neki: »Ezt a papot, tudniillik Kirill atyát, az egész megyének példányképül állítom oda és helyeslem minden cselekedetét.« Ezek voltak a püspök saját szavai. A mikor pedig Rodion atya az első lelkész áthelyezésére célzott, azt mondta neki a püspök: »Nem, nincs okom őt megbüntetni, hanem téged, Rodion atya, nem bánom, áthelyezlek!« - És áthelyezte. Lássá, ilyen véleménye van a főtisztelendő püspöknek.

- No, majd meglátjuk! - válaszolta Sziloamszki öntelten. - Az Rodion atya volt, ez meg én vagyok; az korántsem mindegy.

- Az kellene még! - mondá az asszony. - Hiszen mondom önnek, hogy még szólót is énekelt. Ezt nem mindenki tudja!

Egy szóval Sziloamszki elhatározta, hogy követni fogja Rodion atya példáját és elmegy a püspökhöz. Magával vitte feleségét is, mert rokonai voltak a városban.

Rodion atya püspöki látogatása után mindjárt elkezdtek beszélni a városban a fiatal Obnovlenszki-rol. Mesélték, hogy magiszter léte a faluba küldette magát, ott hallatlan újításokat eszközölt és beszüntette a papi jövedelmeket. Ezek a papok közt keringő hírek azonban csakhamar ismét elnémultak. Rodion atya bős dühében csak egy-két barátjának beszélt el. A püspökkel való beszélgetése után nem említette többé, még az egyenesen hozzá intézett kérdésekre sem felelt. Nem tartotta tehát többé senki sem illőnek, hogy foglalkozzék vele.

Sziloamszkiék meglátogatták minden ismerősüket s jó csomó volt belőlük. Makari atya elment az atyuskákhoz, felesége pedig az anyuskákhoz. Sziloamszki még Meszov szemináriumi rektornál is látogatást tett s elmondta neki Kirillről való tapasztalatait.

- Igen, igen, ezt előre láttam s a püspököt figyelmeztettem is reá. Már akkor, mikor az akadémiából idejött, észrevettem rajta valami idegenszerűséget és az önhietség szellemét.

- Mindig különöz volt, most meg már egészen megbolondult! - jegyzé meg a jelenlevő fiatal Meszov, a ki nagy sikerrel felügyelősikdött a szemináriumban. - Kérem, miért kell egy magiszternek magát a falun eltemetni! Van ennek valami értelme?

- Tudja mit, Sziloamszki - ajánlotta a rektor - ne menjen azonnal a püspökhöz. Én előbb előkészítem, egy komoly szót szólok vele. Ezt a fiatal embert közös erővel észére kell téríteni. Vagy még jobb lesz: jöjjön holnap reggel tíz órakor a püspökhöz, én is ott leszek.

Kirill csodálatos dolgainak a híre bámulatos gyorsan terjedt el a város valamennyi plébániáján; aznap este már Fortifikantov Gábor atyához és feleségéhez is elhatott.

- Az istenért, mi lesz ebből! - kiáltott Nikolajevna Anna. - Most már az egész város beszél róla! Nemsokára az egész kormányzóságban elterjed a híre! És ez az ember a vöm, a leányomnak a férje! De hát maradhat ez így? Gábor atya, neked kell rendszabályokat keresni, el kell menned a püspökhöz, kérni, követelni... magam sem tudom, mit csinálni! Meg kell menteni a leányunkat!

Gábor atya nyugodt jellem volt és minden alkalommal ehhez a mondáshoz tartotta magát: »Semmit sem esznek olyan forrón, mint a hogy föltálalják.« Ennek daczára felesége önfejű követeléseinek engednie kellett s elment a szemináriumi rektorhoz, hogy vele tanácskozzék. Elhatározták, hogy együtt mennek a püspökhöz. A mint oda értek, a ház előtt egy négyfogatu fekete-lovas hintót találtak. Fölsiettek. A rektor méltóságteljesen előre ment, őt rövid, élénk lépésekkel Sziloamszki követte, s némi távolságban, gondolatokkal terhes, lehajtott fövel lépdelt lassan és lustán Fortifikantov Gábor atya.

A püspök nemsokára megjelent. Sötétzöldbe játszó selyembe volt öltözve, fején kalap, vállain hosszú köpönyeg. Jobbjában értékes fogantyúval ellátott vastag nádpálczát tartott, baljában az olvasót - nem a közönségest, mely fekete selyemmel bevont gyöngyökből állott, hanem egy másikat, ritkaszép drágakövekből. Kikocsizni készült.

- Milyen tiszteletreméltó triumvirátus! - mondá vidáman. - Már tudom, miért jöttetek! Te, énekes, Obnovlenszki Kirill ellen jösz panaszkodni; nem úgy van? Látom a szemedből! A rektor atya pedig tekintélyével akar támogatni! A mi pedig téged illet, Gábor atya, bizonyosan csak a jó társaság kedvéért jöttél. No, mi baj? Beszéljetek! Ki fogja a szót vinni?

- Valóban, méltóságos úr... - akarta Sziloamszki kezdeni.

- Persze, hogy kitaláltam! Panasz! Nincs jövedelem! Mi, nem úgy van?

- Én is kötelességemnek tartom - kezdé most a rektor méltóságteljes hangon. De a püspök nem hagyta őt sem beszélni.

- Szégyeljétek magatokat, barátaim, szégyeljétek magatokat! - mondá nekik szigoruan. - Örülni kellene az ilyen jelenségnek; - ti pedig panaszokkal álltok elő! Megvetette a városi jólétet, elutasított magától minden megtiszteltetést és önzetlenül szolgál felebarátjainak. Hát rossz ez? No, rektor atya, te elismert dogmatikus vagy, mondd meg, hogy tulajdonképen mi rossz van ebben?

- Méltóságos úr! A földbirtokosnövel gyanús viszonyban van! - sietett Sziloamszki megjegyezni, félve, hogy a püspök ismét félbeszakítja az első szónál.

Erre a nyilatkozatra a rektor elcsodálkozott. Gábor atya pedig elvörösödött a bossúságtól.

- Ostoba! - mondá a püspök szigorúan. - Ezért a hazugságért megérdemelnéd, hogy egy hónapra kolostorba dugjalak! Obnovlenszki tetteiben nincs semmi gyanús; lelke tiszta, mint egy gyermeké.

Miután a püspök ezeket mondta, a kijárat felé ment. A triumvirátus pedig, megütközve az elért siker miatt, egyedül maradt.

A mikor leértek, a püspök kocsija már elment. Mintha egészen önkéntelenül történt volna, hogy mind a hárman más-más irányban távoztak. Leggyorsabban Sziloamszki tűnt el, azt sem tudták, hová. Szégyelte magát, mert belátta, hogy áruklodásával az egész dolgot elrontotta.

Ez után az epizód után szélcsend állott be a lugovojei papok közt. Sziloamszki visszatért a városból s úgy tett, mintha semmi sem történt volna. A püspöki audienciáról sem ő, sem felesége nem szólottak egy hangot sem. Mikor a diakonus, a ki az ügy kimenetele iránt élénken érdeklődött, kérdezni merészelt, hogy tulajdonképen mit is mondott a püspök, Sziloamszki ártatlan képpel így szólt:

- Tudja, meggondoltam a dolgot és nem is mentem a püspökhöz. Illetlennek tartottam, hogy rosszat mondjak a paptársamról. Még áruklodónak tarthattak volna. Még egy ideig itt maradtam s aztán az ok fölemlítése nélkül kérem az áthelyeztetésemet.

Kirillel szemben Sziloamszki igen udvarias és tisztelettel teljes volt; sohasem szólt többé ellene s hogy alázatosságát még inkább beigazolja, még feleségét is elküldte Murához, hogy meglátogassa. A két papné beszélgetett egymással egy negyedóraig az egész idő alatt a legfinomabb udvariasság szabályai szerint. Mura viszonzta a látogatást, ennyi volt az ismeretség.

Végre Sziloamszki nem bírta tovább. Mivel jövedelme nem volt s földjét is elmulasztotta megműveltetni vagy bérbeadni, elveszettnek tartotta a Lugovojében töltött időt. Még egyszer bement a városba, mint volt énekes, minden összeköttetését mozgásba hozta s végre más állást kapott. Juliusban Rodion atya régi háza ismét kiürült s Kirill, nagy meglegedésére, ismét egyedül maradt községében.

XIII.

Lugovoje lakosságát és az egész környéket nagy veszély fenyegette. Majdnem egész májusban és aztán egész júniusban egyetlen csepp eső sem esett. Mikor a rozs féllábnyi magasságra nőtt, elkezdett sárgulni és nyomoruságos, üres kalászokat hajtott. Azt remélték, hogy János napjára megváltozik az idő, talán majd esik s a búza megnő, de ez a remény sem teljesült: az alig kisarjadzott búza elhervadt, mielőtt kalászokat hajtott volna. Tíz versztnyire köröskörül szomoru képet nyújtott a mező: kiégett pázsitok és fekete szántóföldek. A háziállatok panaszos hangokat hallattak a kopár legelőn, az éhségtől s a napsugarak mérhetetlen forróságától elgyengültek és kimerültek. A kopár mezőn úgy állottak ott, mintha el volnának veszve s reménytelenül tekintettek a kék égre fel, a melyen még nyoma sem látszott a felhőnek. Időnként a vad dühnek egy neme fogta el az állatokat, s csoportonként rohantak a patakhoz, összetaposták a kiszáradt medret, hol a remélt víz helyett csak keskeny, víztelen, kanyargó csatornát találtak, - a patak régen elapadt. S ismételt hangos panaszhangok hallatszottak erre a csalódásra. A kút vizét úgy őrizték, mint az aranyat s az emberek tenyerükből itatták a marhákat; attól is félték, hogy a kutak egészen kiszáradnak s emberek és állatok elvesznek a szomjúságtól. A lakosoknak volt még tavalyi gabonájuk s most lassankint azt kezdték elélni. Mikor a rozs tönkrement, remélték, hogy a búzából lesz valami; mikor ez elpusztult, azzal a reménnyel vigasztalták magukat, hogy sikerül a köles. De most már július vége közeledett, Illés napja is eső nélkül mult el, augusztus is megérkezett s most már el kellett temetni minden reményt.

A templomban, a szertartások alkalmával, mindenütt zordon arcokkal találkozott Kirill; maga is napról-napra búsabb lett. Ha a korcsma előtt haladt el, kiabálás, ének, káromkodás ütötte meg a fülét s visszaemlékezett arra, hogy jobb időkben ez a lárma ritkább, vidámabb s kevésbé zajos volt. Néha-néha azon csodálkozott, hogy mikép is van alkotva ez a tudatlan falusi ember, hogy még a legvégső nyomorban is talál valamit, a mit elihatik. Megállott a korcsma előtt, megintette az embereket s őket eszükre téríteni igyekezett.

- Oh, atyuska - felelték a részegek - hiszen úgy is éhen halunk! S egy kicsit pityókosan könnyebben hal meg az ember.

- Nem meghalni kell most, hanem küzdeni! - mondá nekik aztán Kirill, de maga is érezte, hogy csak üres szavakat mond s a küzdelemre még gondolni sem lehet. - Nem küzdeni kell itt, hanem megadással várni a jobb időkre - ez volt a gondolata.

Augusztus közepén kezdtek a marhák elhullani. Az állatok kidőltek a szomjúság és erőtlenség miatt; a rét közepén, a hol éppen állottak, összerogytak és kiadták párájukat. Az egész falu jajgatott.

- Épp úgy járunk mi is, mint a szegény marhák! - mondták a parasztok, s az elhullott tehén láttára könnyeztek, mintha valami kedves rokonuk halt volna meg.

Zordonan és megrendülve tért Kirill haza. Sötét gondolatok kavarohtak agyában. Látta, mint fenyegette a közeledő éhség az embereket. Vigasztalta a többit, pedig maga is tudta, hogy szavai senkit sem vigasztalnak, mert itt valódi segítségre, kenyérre van szükség. A kétségbeesés bizonyos neme kerítette hatalmába. Voltak pillanatok, mikor egész munkássága, a melyre pedig sokat épített, közönséges időtöltésnek tűnt fel előtte. Tulajdonképen mit is cselekedett? A népet tanította, felvilágosította, egyiket vagy másikat talán okosabbá is tette, egy-egy eltévedt lelket helyes útra térített! Most azonban az egészségről, sőt az emberek életéről volt szó - és most tehetetlen volt. Hogy nem vett el pénzt a parasztoktól, mindenesetre jó volt, de most nem volt többé érdem, mert nem volt semmijök, tehát nem is adhattak semmit.

Egyszer, a mikor feleségével együtt éppen ebédnél ült, temetésre hívták. Egy fiú jött érte piszkos, rongyos ingben, mezitláb; sápadt arcza tele volt foltokkal. Az édes anyja halt meg.

- Miben halt meg? - kérde Kirill izgatottan. Még három nappal ezelőtt látta ezt az asszonyt, Terpeliha Arinát, a mint két vödör víz terhe alatt meghajolva vánszorgott a kútról haza felé.

- Isten tudja! - felelte a fiú s szomorúan maga elé nézett. - Valószínűleg az evéstől.

- Mit akarsz ezzel mondani? - kérde Kirill növekedő izgatottsággal, lelke irtóztató dolgot sejtett.

- Tegnap korpalevest evett s ettől hasfájást kapott.

- Korpalevest, vagyis inkább polyvát! - magyarázta tompa hangon Murának.

- Már annyira vannak, hogy polyvát kell enniök!

Le s fel járt a szobában és magánkívül volt. Lelkében félelmes vihar dühöngött. Olyan erőt érzett magában, mely hőstettekre sarkalta, mintha nem is volna e földről való. Mura aggódó félelemmel tekintett rá. Azt mondta halkán a fiúnak:

- Menj csak haza; az atyuska majd elmegy!

S a mint a fiú elment, halkán kérdezte:

- Kirill, mi bajod van?

Felállott és hozzálépett. Arcza halavány volt, nagy szemei, mint valami lázbetegé, lángoltak. Mura megfogta a kezét.

- Rosszul vagy, Kirill? - kérde Mura reszkető hangon.

- Oh, Mura! - mondá és fejét keblére hajtotta. Az asszony érezte, hogy sír és megnyugtatóni igyekezett, de nem tudta, mi forrong belsejében.

- Kirill! Miért sírsz?

- Hogyan? Te nem látod? Az éhhalál kezdődik, ez az első áldozata; az éhhalál van itt, Mura! Az emberek között, körülvéve népes városoktól, melyekben ipar és kereskedelem virágzanak, a hol az emberek az élvezeteknek élnek és bőségben úsznak... az éhhalál dühöng. Mura, ez rettenetes! Csak nem nézhetjük ezt tétlenül! Hát szabad nekünk ezeket a tápláló eledeleket ennünk, mikor ott meghal egy asszony, mert polyva-levest kellett ennie... Ez nem lehet! Itt cselekedni, segíteni kell!

- De mit tehetünk mi, Kirill? Hiszen magunk is szegények vagyunk! - mondá Mura.

Kirill nem felelt. Türelmetlenül kapta magára kabátját, vette a kalapját és elsietett. A fölbirtokosnőhöz szaladt. Bő ruhájának szárnyait magasba fújta a szél, karjait ide-oda lóbálta, a mint hosszú léptekkel szaladt. Úgy látszott messziről, mintha valami borzasztó, közvetlenül a föld felett repülő madár volna.

- Vajjon hová szaladhat papunk olyan gyorsan? - kérdezték egymástól csodálkozva a parasztok, a kik vele találkoztak; - történt talán valami? Milyen halavány, egészen halálsápadt és a szemei hogy ragyognak...

Kirill alig vette észre, hogy már megtette a három versznyi útát. Felszakította a kertbe vezető ajtót, átsietett a fason és nem is figyelt a dühösen ugató lelánczolt kutyára, a mely, bár gyakran látta, nem tudta megszokni hosszú papi ruháját. Felment a lépcsőkön és az előszobába lépett. Itt a szobaleánnyal találkozott.

- Hol van Alekszejevna Nadesda? - kérde s a nélkül, hogy feleletet várt volna, bement az ebédlőbe.

Nadesda éppen asztalhoz ült. Mellette, magas székén, álla alá erősített asztalkendővel, fia ült. A mint Kirillt megpillantotta, letette kanalát és felállott. A fiatal pap külseje olyan szokatlan volt, hogy Nadesdának nem jutott eszébe őt ebédre hívni, - hanem izgatottan kérdezte:

- Mi történt? Beszéljen már! Gavrilovna Marjának vagy a gyermeknek valami baja történt?

- Nem, nem... Az éhhalál van itt! Az emberek éhen halnak! - kiáltotta izgatottan s karját felemelve, a falu felé mutatott.

Hangja s mozdulatai fenségesek voltak. Mintha valami benső ösztön kényszerítette volna, hogy ne közönségesen beszéljen, hanem hogy kiáltson, izgasson, prédikáljon. A szavak, melyek most ajkáról elhangzottak, egy fél órával ezelőtt dagályosaknak, fenséges kézmozdulatai pedig színésziességeknek tüntek volna föl.

- De hát hol? - kérde Alekszejevna Nadesda. Tudta jól, hogy a faluban nem lesz aratni való s hogy saját gazdaságában is beállott a szükség, bár nem olyan mértékben, mint a parasztnál; mert neki sok földje volt s itt-ott mégis termett valami. De hogy éhenhalásra kerüljön a dolog, azt nem sejtette.

- A faluban! - viszonzá Kirill ugyanoly izgatottan, mint előbb. Éppen most hívtak - egy temetésre. Terpeluha meghalt, mert polyva-levest evett. Ez pedig azt jelenti, hogy már nincs mit enniük. Mi pedig, ön és én, ízletes ételekkel lakunk jól és élvezzük az életet. Hallja-e, Alekszejevna Nadesda, én odaadok mindent, a mim van, de ez csak nyomorúságos kenyérmorzsa. Alapos segítségre van szükség! Ön segíthet és segítenie kell; hiszen jó szíve van!

Közönséges időben sohasem beszélt volna így vele. Tolakodásnak, mások ügyeibe való beavatkozásnak, sőt még koldulásnak is tartotta volna. De most nem törődött az illedelemmel; egyenesen a cél felé tört, hiszen az irtóztató éhhalált látta valóban maga előtt. Halvány arcán zordon lelkesedés égett s lángoló szemei a lélekbe hatoltak. Nem a szerény pap volt már, a ki néha félt még nézeteit is védelmezni s a ki, ha kissé élénkebb talált lenni, szenvedélyének megfékezésén és mérséklésén fáradozott, hanem egy átszellemült próféta, hosszú, bibliai ruhájában, egy aszkéta sápadt arczával s azon a vértanúi fájdalom kifejezésével.

Nadesdát mélyen megrendítette a hír, a megjelenés és a beszéd. Ő is érezte, hogy elfogja az izgatottság s valami ellenállhatatlan vágy, hogy vele együtt jót tegyen.

Ettől a lelkesedéstől megkapatva, megfogta a kezét, megszorította s azután gyorsan a másik szobába ment.

Két percz mulva ismét visszajött s egy csomó bankót adott át neki.

- Nem sok, - mondá komolyan és reszkető hangon - csak háromszáz rubel. De a városban van több is, majd elhozatom! Engedelmet - tette hozzá, kezét homlokára téve, mintha meggondolna valamit, - a felügyelőmmel kell előbb beszélnem.

Előhívták. Hosszúszakállu, okos és élesszemü öreg ember volt, a ki már a boldogult Krupejevnél szolgált s a kinek jobb keze volt. Felügyelői állásában élte át a fiatal Krupejev hanyag gazdálkodását s a borisszák örült igazgatását; most maga vezette az összes gazdasági munkálatokat.

- Van gabonakészletünk? - kérde Alekszejevna Nadesda.

- Nem sok, csak a mi a mult nyárról maradt! - válaszolt az öreg. - Nem érdemes eladni. Körülbelül száz pud búza és negyven csetvertj rozs van. Árpánk körülbelül háromszáz pud de erre magunknak is szükségünk van. Mindez, az idei rossz termést számba véve, alig lesz elég nekünk.

- Jól van, elmehetsz!

De a felügyelő nem ment; bizonyosan volt még egyéb mondanivalója.

- Asszonyom! Künn vár négy paraszt, kérik, hogy néhány véka gabonát adjunk nekik... Ha nem adnak - mondják - éhen kell vesznünk.

- Azonnal adj nekik!

- Parancsára.

A felügyelő eltávozott.

- Most pedig jöjjön! - mondá Kirill.

- Megyünk! - felelt Nadesda, és gyorsan kiadta fiát illető rendelkezéseit, aztán felöltözött. Mindketten úgy érezték, hogy gyalog kell menniük, mert kocsin menni oda, hol éhség és halál uralkodnak, illetlen és sértő lett volna. A nagy út mentén haladtak előre. És ismét csodálkozva állottak meg az arramenők, a mint a papot és földbirtokosnőt látták, hogyan sietnek izgatottan és fáradhatatlanul a falu felé. Alekszejevna Nadesda alig tudta kísérelését követni.

Terpeliha halála csak előjele volt a veszedelemnek, mely Lugovojét érte. Ez az asszony csak véletlenül halt meg, mert a nagy éhség miatt nagyon teleette magát polyvalevessel. De az éhség a nagy falu fél lakosságát támadta már meg. Sok kunyhóban már nem volt kenyérre való, csak polyvájuk maradt még a múlt évről, a mit a disznók meg nem ettek. Néhány házban a dologra fogott ökröket ölték már le, hogy hússal táplálkozzanak, de az állatok olyan soványak voltak, annyira elasztak, hogy a leöléssel alig nyertek valamit. A gyermekek duzzadt, sápadt arcukkal lustán játszottak az udvaron. Kirill és Alekszejevna Nadesda a legkülsőbb kunyhónál kezdték el s minél beljebb haladtak, annál nagyobb volt kétségbeesésük. Majdnem minden kunyhóban voltak betegek, a kik ápolás nélkül heverték a padkán, mert senki sem törődhetett velük. A férfiak külső munkát kerestek, de nagyon messze kellett menniük, mert az egész járásban rossz termés volt. Azonkívül a napszám olyan kevés, hogy a családnak alig maradt valamije. Látnivaló volt, hogy már hetek óta éheznek, de a következők csak most láthatók.

- Miért titkoltátok el a bajotokat? Mért nem fordult egyitek sem hozzám segítségért? - kérde Alekszejevna Nadesda.

A felelet reá - hallgatás volt. Úgy tetszett neki, mintha segítségét most sem vennék szívesen.

- Ha a pap nem volna velem, talán be sem engednének a házba, - gondolá s ez igen természetesnek és érthetőnek látszott. Hiszen számos éve élt már itt, a falu közelében, a nélkül, hogy eszébe jutott volna ezekkel az emberekkel törődni, hogy mit csinálnak, hogyan gondolkoznak, miként élnek. Visszavonult magányába, megvetette az embereket és csak fiának gondozásával foglalkozott. Hát ezek az emberek voltak azok, a kik lelkében a megvetés érzetét fölkellették? Nem, mások voltak, s ő ezektől is elfordult, még a templomban is csak nagy ünnepeken mutatta magát; aztán haza sietett, elrejtőzött omladozó kastélyába. Ezt a közönyösséget most bizalmatlansággal viszonozták.

Késő estig barangoltak kunyhóról kunyhóra s végre teljesen kimerülve értek a plébániára. Mura a legnagyobb nyugtalanságban volt; nem tudta fölfogni, mi lett Kirillel s Isten tudja miket el nem képzelt.

- Óh, ha láttad volna, mi van ott - kiáltá - itt hagyta volna mindent s oda sietni volna te is. Éhezők és betegek - és sehol semmi segítség. Milyen irtóztató sorsnak van kitéve ez az elhagyott vidék! Míg csak valamennyire türelhetők az állapotok, csöndesen és nyugodtan élnek át az emberek egyik napot a másik után s egyebet nem is kívánnak. Alig mutatkozik azonban a szükség - akkor veszszük csak észre, hogy úgy élünk, mint a tenger közepén álló szigeten, egyesegyedül és elhagyatva. Istenem! Mennyi eszes, művelt és résztvevő lélek lakik a

városokban, a kik semmit sem csinálnak vagy hiábavalóságokkal foglalkoznak! Jertek ide, ebbe a zordon vadonba! Életadó munka vár itt reátok... És ez a kapzsiság! Csakugyan igaz, hogy »homo homini lupus est!« Ezek a zsákmányra leső kereskedők a szükségét azonnal hasznukra fordítják s az élelmiszerek árát hihetetlenül fölemelik, mintha háborús időket élnénk. Ez borzasztó!

- Igazán nagyon szomorú dolgok! - mondá Gavrilovna Marja benső részvétellel - de mit tehetünk mi?... Hiszen magunknak sincs semmink!

Kirill hallgatott, de szemöldökét sötéten ránczolta össze. Nadesda elgondolkodva nézett ki az ablakon. Azt gondolta magában, milyen különös házasság is ez, s milyen kevéssé illenek ezek ketten egymáshoz. Kirill lángoló entusiastá, idealistá, majdnem fanatikusá, aki eszméiért mindent elfelejt; Mura - korlátolt lélek, aki minden új gondolatra, minden csak némi részben szokatlan tetteire elbámul. Nem érti meg, Kirill pedig oly kevéssé gondol saját helyzetére, hogy ezt észre sem veszi.

Kirill íróasztalához ült. Erőteljes hangú levelet írt a kormányzósági főváros minden teljes hatalmu személyiségéhez, a legsötétebb színekkel festette a lugovojei állapotokat, orvost, orvosságot és kenyeret követelt... Azután fölhívást fogalmazott, amelyet a lapok útján akart terjeszteni s melyben földieitől segítséget kér. Miután ezekkel elkészült, odaadta a leveleket az egyházfinak, Krupejev asszonytól erős és gyors lovat kért s a városba küldte. Amint ezt elvégezte, ismét a faluba ment. Reggeli három óra felé volt. A faluban már ébredtek. Alekszejevna Nadesda kocsijáért küldött és haza hajtatott. Miután meggyőződött róla, hogy fia nyugodtan alszik, azonnal visszatért ismét a faluba.

Két nap és két éjjel dolgoztak fáradhatatlanul. A hol szükségét szenvedőket találtak, mindegyütt pénzt és kenyeret osztottak ki közöttük; főgondjukat azonban a betegekre fordították, akik nagy számmal voltak. Szerették volna fölismerni a betegséget, de nem sikerült nekik. A betegek nagyjából lázban voltak, félrebeszéltek; Kirill hastifusznak gondolta, de mivel a betegség szimptomáit nem ismerte, nem volt bizonyos benne. Háromat temetett el a két nap alatt, Terpelihá a negyedik volt. Harmadik nap segítséget kaptak, egy önkéntes ápolónő szegődött hozzájuk. A községi őrnök felesége volt, csunya, himlőhelyes, de jószívű, negyven éves asszony. Valamikor apáca volt s az orosz-török háborúban is mint ápolónő működött s ismert még néhány gyógyszert. Borogatásokat, mustárt, dörzsöléseket alkalmazott, sőt még belső orvosságokat is rendelt.

A harmadik nap orvost küldtek ki; egyelőre ennyire szorítkozott a kormányzósági főváros egész segítsége.

XIV.

Gavrilovna Marja most egész napokig sírt. Kirill egyedül hagyta. Ritkán, legfeljebb kétszer jött haza naponkint, szórakozottan elmesélte neki tapasztalatait, aztán ismét eltávozott. Mura már legalább tízszer tette fel magában, hogy beszél vele, de sohasem volt reá alkalom. Végre majdnem kényszerítenie kellett, hogy meghallgassa.

- Kirill, mit csinálsz te tulajdonképpen, hol jársz? - kérdezte zsebkendőjét készen tartva, mert szemei mindig tele voltak könnyekkel.

Kirill elgondolkodva nézett rá, mintha nem értené a kérdést.

- Csak nézd meg magad, milyen vagy! Nem ismerek rád! Belebetegszel, meghalsz...

- Ugyan ne beszélj, Mura; ilyenre még gondolni sem szabad! Kötelességem s ezért teljesíteni fogom.

- Te csak magad gondoltad ki ezt a kötelességet! Elfelejtetted, hogy feleséged és gyermeked van!

- Igaz, Mura, úgy van! Vannak pillanatok, sőt órák is, mikor elfelejtem. De hiszen gondolhat-e az ember magára és övéire, ha annyi nyomorúság és kín van szemei előtt?

- Minden fájdalmat nem enyhíthetsz, minden bánatot nem űzhetsz el!

- Ne beszélj így, Mura, kérlek, ne beszélj így! Így csak azok beszélnek, a kik a bánatot elűzni, a fájdalmat enyhíteni egyáltalán nem akarják. Ha nem tudsz minden fájdalmat enyhíteni, enyhítsd azokét, a kikét látod, tégy annyit, a mennyi erőtől telik! Hol vetted ezt az átkozott életbölcseiséget, mely szíved szavát elnémítja? Oh, Mura, ha tudnád, mennyire fáj, hogy ilyet kell tőled hallanom! Hiszen a feleségem vagy, elválaszthatatlanul vagyunk egymáshoz csatolva. És mit teszel? Vissza akarsz tartóztatni, nem akarsz elengedni, holott én a részvét és könyörületesség szolgálatában szent művet akarok végrehajtani. Hiszen még fiatalok vagyunk! Csak ezekben az években képes az ember nemes lelkesedésre s ezért feláldozza saját jólétét. Majd eljönnek az érettség évei, akkor valószínűleg közönyösekké leszünk mi is minden iránt, a mi kis fészkünkön kívül esik. Miért siessünk hát, Mura, miért siessünk?

- Ezt nem értem, Kirill! Nem értem és csak azt az egyet látom - hogy nem szeretsz engem. Mindenkit inkább szeretsz, mint engem és fiunkat.

- Hallgass, Mura! Hiszen mi van abban? Igaz, hogy az egész emberiséget szeretem; de téged és gyermekünket különösen. Mit tegyek, ha nem tudok másképen? Nem, nem Mura, - tette hozzá, ismét bátorságot merítve majdnem vidáman. Közel ment hozzá, megfogta a kezét és homlokon csókolta:

- Ne beszélj így, ne tarts vissza. Te egészséges vagy és fiunk is egészséges; most nincs szükségetek ápolásomra, ott pedig, ha tudnád, ha látnád, mennyire szükség van reám!

Elment, Mura ismét elkezdett sírni. Aztán még Fökla is előállott panaszaiával:

- Na, a mi itt történik, az megfoghatatlan! - s kötőjével letörölte könnyeit - ha magát, kedves, szerencsétlen anyuska látom! Igazán szegény, szerencsétlen teremtés! Még rendes eledele sincs... Tojás, meg aludttej, ez minden. Úgy bőjtöl, mintha apácza volna!

Mura most igazán csak a legszükségesebbet ette. Kirill egész augusztusi jövedelmét kiosztotta a szegények között s azzal kellett megelégedniük, a mit a kereskedők hitelbe adtak.

Fökla folytatta:

- Éjjel és nappal egyedül van kis gyerekével, mintha nem is volna férjes, hanem szegény, elhagyatott özvegy! Ő azonban, a férje, az atyuska azzal a birtokos asszonynyal mászkál... Isten tudja... Nem mondom... Isten őrizzen, hogyan is volna az lehetséges! És mégis... Tudja az Isten!

Mura az ablaknál állott s kinézett, hogy Fökla elől elrejtse az arcát. Az utolsó szavak rettenetesen hatottak reá, hangosan felzokogott.

Látta, a mint Kirill az uton ment s egy kis kövér emberrel találkozott - tudta, hogy a városból érkezett orvos. Aztán utolérte őket egy kocsi, a melyben Alekszejvna Nadesda ült; Kirill és az orvos felültek s mindhárman a falu másik végére hajtottak. Mura elfordult az ablaktól. Vajjon megrongált idegei vagy Fökla célzásai voltak-e oka - ebben a pillanatban egészen tisztán érezte, hogy Alekszejvna Nadesdát gyűlöli.

A templom felől jövő különös zajra összeresztette. Felszárította könyeit és kiszaladt a lépcsőre. A mint megpillantotta a kocsit, mely egyenesen a ház felé tartott, szíve hangosan dobogott és lélegzete elállt. Két perczel később alétan feküdt Nikolajevna Anna karjaiban s Obnovlenszki, az öreg diakonus, támogatta reszkető kezeivel.

Bevették a szobába s lefektették a pamlagra - elájult. A míg vele foglalkoztak, Fökla sietett, hogy az érkezetteket a történekről suttogva értesítse.

- És higye el, drága anyuska, annyit szenved - hogy valósággal hihetetlen! Napról napra teljesen egyedül van a gyermekkel! Nincs mit enniük! Elhiheti, hogy rendes táplálékot nem vesz magához - Kirill atya pedig azzal az úrnővel a paraszt-kunyhókat járja.

Ezt aztán elmondta összes részleteiben is. Az öreg diakonus lehajtott fővel hallgatta, úgy érezte a fia bűnét, mintha a sajátja volt volna. Szándékosan hívták el Usztimjevskából és hozták ide, hogy fiát atyai intelmekkel eszére térítse. Bár nagyon jól tudta, hogy ez nem fog neki sikerülni, még sem mert ellenszegülni a székesegyházi papné parancsának s eljött vele.

- Sejtettem ugyan, hogy jót nem fogok itt találni - mondá a székesegyházi papné könyes szemekkel - de ilyesmit mégsem tettem volna föl a fiáról; nem, ilyet nem vártam!

A diakonus, kezeit térdére fektetve, lehajtott fővel ült. Tudta jól, hogy mit válaszolna neki a fia.

- Édes atyám, nem az evangélium szerint cselekedtem? Nem az irgalmas samaritánus vagyok-e, a ki megkönyörül a sebesülteken és kimossa sebeiket?

És az öreg nem tudna reá mit felelni.

Mura nemsokára magához jött és fölkel.

- Most elromlott a tejem! - mondá. - Mivel fogom a gyermeket szoptatni?!

Anyjának kérdéseire eleinte nem felelt, később azonban elmesélt mindent. Nikolajevna Anna határozottan kijelentette, hogy nem fogja továbbra is túrni az ilyen csúfos viselkedést s majd megtaníttja, hogy eszére térjen. Megparancsolta leányának, hogy azonnal csomagoljon össze és készüljön az útra. Fökla helyeselte ezt az eljárást és buzgón segített a pakolásban.

- Ez helyes, anyuska, helyes, galambom! Higye el, hogy ez az atyuskát nem sokára eszére téríti.

Mura megijedt e határozat hallatára, kérte, hogy várjanak még, gondolják meg, de anyja hajthatatlan volt.

- Ha téged és fiát szereti, hidd el, azonnal visszahoz ismét; ha pedig nem szeret, no - akkor vigye el az ördög! - jelentette ki határozottan.

A diakonusnak, a ki hallotta e szavakat, ez már sok volt; elment a faluba, hogy fiát fölkeresse s a fenyegető veszedelmet értésére adja. Míg fiát kereste, összekötözték a málhákat és Mura, anyja és fia kíséretében, könyező szemekkel úton volt a város felé.

Az orvos járványos hastifuszt állapított meg.

Külsejére nézve ez a doktor nevetséges ficzko volt - kicsiny, vastag, szélesvállu. Rövid, de határozott léptekkel járt. Minden lépésnél előre tolt hol egyik, hol a másik vállát. Arcza vörös volt és széles; rövid, négyszögletes, hirtelenszőke szakállt viselt; orra pisze, szemei szürkék és nagyok, haja sűrű és rövidre nyirt, mint a kefe. Szürke vászonruhába volt öltözve, sapkája is ugyanabból a szövetből készült s ellenzője vízszintesen állott nagy homloka fölött.

Energikusan fogott a munkához, Kirillel és Krupejev asszonynyal úgy bánt azonnal, mint régi jó ismerősökkel. Neve Szaposkov Andrejevics Arkadi volt.

- Előbb aludja ki jól magát, asszonykám, mert így az orvosságot szájuk helyett fülükbe tölti a betegeknek! - mondá Alekszejevna Nadesának.

Ez természetesen túlzás volt; Alekszejevna Nadesda igen lelkiismeretesen töltötte be az irgalmas nővér kötelességeit, de a doktor megérkezésének a napján csakugyan nagyon el volt fáradva. Negyvennyolcz órán át nem hunyta be a szemét. Kirillnek azt mondta, hogy pompás ápolónő vált volna belőle, az irnoknét megdicsérte ügyességeért, de eltiltotta a mustár alkalmazását. Csak egy nagy hibája volt: minden alkalommal ocsmányul káromkodott.

- Miért teszi ezt? - kérde Kirill. - Nem menne a dolog káromkodás nélkül is?

- Ez határozottan képzelhetetlen, atyuska, teljesen lehetetlen! - felelte az orvos. - Én, a mint láthatja, meglehetősen ügyes orvos vagyok, betegeim meggyógyulnak. De ha elveszi tőlem azt a jogot, hogy szívem szerint kikáromkodjam magamat, becsületesre esküszöm, hogy minden ügyességem az ördögé. Tudnia kell, hogy a káromkodás használ, egészen bizonyosan használ! Körülbelül tíz éve, még olyan tejfelesszájú gyerek voltam, a katona-kórházban alkalmaztak, és ott tanultam meg káromkodni...

Hozzátette még, hogy az asszonyok jelenléte nagyon feszélyezi, mert ilyenkor féket kell tenni a nyelvére.

- Ön azonban, atyuska, bámulatba ejt! - mondá Kirillnek. - Sok papot láttam már életemben, öreget meg fiatalot, nagyót és szerényet; de ilyen alkalommal mind visszavonultak a négy fal közé. Félték a ragálytól. De ön bátor, atyuska.

Szaposkov fáradhatatlanul dolgozott és sikerült is a járványt meglehetősen kis térre szorítania. Ez most már annál könnyebb volt, mert sehol sem kellett polyva-kenyeret enni, mindenütt volt már egészséges kenyér.

A mint a doktor megtudta, hogy a kereskedők az élelmiszerek árát fölemelték, a piacra sietett, a hol olyan áruház-féle volt, melyben zsidó kalmárok tanyáztak. A doktor itt úgy szerepelt, mint dühös parancsnok és rettenetesen rátámadt a kereskedőkre.

- Óh, ti kutyahitűek! - kiáltotta s lábával dobbantott. - Majd adok én... Tudjátok-e, hogy mit tesztek veletek? Ha azonnal rendes áron nem árultok, mind a hűvösre tételtek benneteket. Azonnal kirendelek egy század katonát a városból! Halljátok?

S hogy teljes hatalmát bebizonyítsa, még egynéhány igen goromba káromkodással toldotta meg szavait.

A piac megijedt s leszállította az árakat. Ez a kis doktor különben is igen erélyesen lépett föl. A mint látta, hogy önkéntes segédei kifáradtak s többé nem bírnak mindent elvégezni, mert a nehéz betegek száma barminczra szaporodott, öreg asszonyokat hívott elő s ápolónőkül alkalmazta őket.

- Hiszen ti nem csináltok semmit, csak a napot lopjátok! - mondá ez alkalommal. - Mit? Félsz a járványtól - a haláltól? Miért? Meghalsz, eltemetnek, elrothadsz, a férgek fölfalnak, ez az egész! Indulj, előre, nem tűrök ellenmondást!

A parasztokat elragadta; nagyon tetszett nekik, hogy ilyen szaftos kifejezéseket használt.

- Biztosíthatom, hogy némelyik már ezektől meggyógyul! - mondá Kirillnek. - Mihelyt valamelyik ficzkó egy ilyen szócskát hall, a mely neki vagy a hozzá hasonlónak kedves, örül a szíve és megnyugszik.

Az öreg Obnovlenszki végre megtalálta a fiát a falu másik végén. Mikor a kunyhóba lépett, ott már meglehetősen sötét volt. A betegszoba levegője ütötte meg szaglási érzékét. Két csoportot látott: az egyik, a mely az orvosból és Alekszejevna Nadesdából állott, az ágy mellett rendezkedett. A juhbőrből készült takaró alatt egy öreg asszony feküdt, feje hátra volt vetve s szemei lecsukódva. Az orvos a hőmérővel foglalatoskodott. A diakonus körülnézett s fiát kereste, de nem találta. Aztán a másik csoportra fordította tekintetét. Itt az alacsony padkán körülbelül tíz éves fiú feküdt, a ki női ujjassal volt betakarva s a kinek kezét Kirill a kezében tartotta. A diakonus hozzálépett. A mint jobban megnézte, megijedt fia soványsága és halványsága miatt; Kirill maga is betegnek látszott.

- Kirill! - súgta halkan a fülébe, s a mikor fia feléje fordult, a diakonus a fejét rázta. Kirill eleresztette a beteg kezét, föllállott és megcsókolta az atyját.

- Nézze, édes atyám, mi történik itt nálunk! Rettenetes! - Aztán az orvos és Krupejev asszony felé fordulva, hozzá tette: Ez a jó öreg az édes atyám...

Az orvos fölemelkedett és kezét nyujtotta a diakonusnak.

Alekszejevna Nadesda a fejével intett s mereven ránézett, mintha lelkébe akarná vésni az öreg vonásait.

- Gyere ki egy kissé! - mondá a diakonus Kirillnek.

Ez föltette a kalapját és kimentek az udvarra.

- Nem egyedül jöttem; anyósod is itt van... Haragszik, a feleséged is elégedetlen.

- És atyám - kérdé Kirill - ön is elégedetlen?

- Rólam nincs szó. Nikolajevna Anna feleségedet és fiadat magával akarja vinni haza...

Kirill egy darabig hallgatott; gondolkodni látszott, hogy vajjon jó-e ez, vagy rossz. Azután szólt:

- Nagyon helyes; ott jobb lesz nekik. Itt nyugtalanság és szükség uralkodik. Ha jobbra fordul a dolog, majd Mura visszajön.

- Hát nem fog ez neked bánatot okozni, nem érzed magad majd elhagyottnak?

- Nem, - mondá határozottan - nem fogok szomorkodni!

Kirill visszament a kunyhóba, a diakonus pedig az udvarban maradt s leült egy földhányásra.

Az öreg már látta, hogy fiát nem beszélheti rá semmire. Az a határozottság, melylyel nyilatkozott, nem nyujtott semmi reményt. Látta, hogy Kirillt teljesen áthatja nemes hivatása és még oly súlyos személyes veszteség sem képes elterelni attól a munkásságtól, mely egész

valóját lefoglalta magának. És különös! Az annyira aggódó öreg most, miután fiát látta, egyszerre megnyugodott; az áldozatkészség és nyugalom őt is meggyőzték.

Valaki leült mellé a földhányásra és fölébresztette gondolataiból. Ránézett szomszédjára. Nagyon öreg, teljesen ősz ember volt, arcza ránczos, szemei homályosak és szintelenek. Sírt és öklével törülgette le a könnyeit.

- Hé, öregem! Miért sír? Az Isten irgalmas! - mondá a diakonus, hogy vigasztalja.

- Oh, édesem, nem azért sírok én! - mondá az öreg gyöngye, reszkető hangon. Valószínűleg azt sem vette észre, hogy ki ül tulajdonképen mellette. - Örömben sírok, édesem, örömben.

- Minek örülsz olyan nagyon, öregem?

- Isten-emberek jelentek meg most a földön, annak örülök! Olyanok, mint a szent vértanúk! Itt van például az atyuska, még olyan fiatal s az emberszeretet legnehezebb munkáját végzi. Nyolczvan éves vagyok már, kedvesem, de ilyet még sohasem láttam! Mintha az Isten küldte volna... Azután ez az asszonyka, meg az orvos - mennyit fáradoznak... Angyalok ezek, nem emberek! Igazán, angyalok! És tudod-e, lelkem, ha ilyen embereket lát az ember, csakugyan nagyon szégyenli magát, hogy vétkezett... Angyalok, valódi angyalok!

Az öreg keresztet vetett és sírt. Az elérzékenyült diakonus is alig tudta visszatartani a könnyeit.

Mikor Kirillel visszatért a plébániára, az már üres volt. Kirill bement a hálószobába, ránézett a szekrényre, a honnan Mura ruhaneműi hiányoztak, a gyermekágyra, a melyben csak a szalmazsák volt, s az elhagyatottság kínos érzete fogta el.

- Elment, búcsú nélkül!

Ez a három szó volt a szemrehányás, melyet Murája felé küldött.

- Óh, milyen nagy örvény választ el még bennünket!

Atyjával csak keveset beszélt. Az öreg unszolta, hogy feküdjék le s pihenje ki magát. A mint fia lángoló szemeit s a láztól kiszáradt ajkait észrevette, komolyan aggódott egészsége miatt.

- Igen, talán te is bevégzed nemsokára! Te is a halál jelöltje vagy! - gondolta az öreg, a mint éjfél felé aggodalommal telve ült fia ágyánál. Arra is gondolt, vajjon kitől örökölte fia ezt a lángoló buzgalmat. Anyja mogorva asszony volt, ő maga félnék, szerény ember. Nasar is egészen más volt és Methodius már most, mikor még csak a szeminárium harmadik osztályában volt, a jó jövedelemre gondolt.

- Vajjon kihez hasonlítász te, fiam? - kérdé önmagától, elgondolkodva az öreg, s nem tudta levenni szemeit fia sápadt arczáról.

Kirill pedig negyvennyolcz órai ébrenlét után mély álomba merült.

XV.

Borús nap volt. A templom kis harangja ma különös ünnepélyességgel hangzott. A templom tömve volt s az udvaron is nyüzsgött az ember. Ilyen tömeget máskor legföljebb husvétkor láttak a templomban. Nehéz hét után következett ez a vasárnap. Ma már fellélegzettek a faluban. A kis doktor tudománya, Kirill tettereje, a mely az önkéntes ápolónőket is tetterre buzdította s Krupejev asszony nemeslelküségé elérték a sikert. Hívei még sohasem látták Kirillt olyannak, mint ma. Lesoványodva, beesett halavány arczával, papi ruhájában most magasabbnak látszott, mint máskor. Egy heti fáradságtól és kintől elbágyadva, lassan járt s az imádságot nagy figyelemmel mondta, minden szót kifejezően hangsúlyozott. Hangja halkán csengett, de a templomban olyan csend honolt s olyan figyelem uralkodott, hogy minden szót jól meg lehetett érteni.

Alekszejevna Nadesda is eljött a templomba. Ő is sápadt volt és lesoványodott. Mellette feketeszemű fia állott, a ki a templomot nézte s azt, a mi körülötte történik. Krupejev asszony még nem hozta el eddig a templomba, de azt akarta, hogy a mai napon lássa, hogyan végzi Kirill a szertartást és hogy imádkozik a nép. Obnovlenszki diakonus a kórusra ment s szerény hangjával Dementij kántornak segített. A kórus közelében állott Szaposkov orvos, a ki befejezte küldetését s ma vissza akart menni a városba.

Az isteni tisztelet véget ért, a nép elhagyta a templomot, de nem mentek haza, hanem megállották a templom előtt. A tömeg olyan izgatott volt, hogy mozdulni sem lehetett. Látszott, hogy várnak valamit. Már mind kijöttek a templomból; Krupejev asszony és a doktor vártak Kirillre, míg ornátusát leteszi. Alekszejevna Nadesda meghívta mindkettőt ebédre, azonkívül az irnoknét is, mivel azonban ez szerény, félénk asszony volt, egy szögletben húzódott meg s nem mert az urasághoz csatlakozni. Simon atya és Dementij még az ikonosztasz mögött voltak elfoglalva, az öreg diakonus pedig a kóruson várt. Végre előjött Kirill, köszönt az orvosnak és Nadesdának. Most az öreg is hozzájuk lépett, az irnokné is előjött a sarokból s valamennyien a kijárat felé tartottak.

Kirill lépett ki először. Alig jelent azonban meg az előcsarnokban, egyszerre leröpült az egész óriási tömeg fejről a sapka, a tömeg egyet zúgott, a melyre hirtelen csend állott be. Kirill e váratlan jelenettől elfogódva, kísérőivel együtt megállott.

A tömeg ketté vált és egy kissé magas, de hajlott, sovány aggastyán lépett elő. Egészen ősz, keskeny, hegyes szakálla volt, kis szemei és kopasz feje. Keresztbe tett karjaival vastag botra támaszkodott.

- Atyuska! - mondá reszketeg, de érthető hangon s feje reszketett - atyuska és többi uraságok! Az Úristen meglátogatott bennünket, olyan szegények vagyunk, hogy semmink sincs, a mivel jótéteményeiket meghálálhatnók! De hogy mit tettek értünk, azt nagyon érezzük, és mindannyian megerősíthetik, hogy mennyire érezzük! Csak egyet mondok még: Ilyen atyuska s ilyen uraságok, mint ezek, még soha nem voltak a földön s nem is lesznek soha. Ez az, a mit mi érezzük!

Az öreg felemelte karját s kopott kabátjának ujjával letörölte legördülő könyeit.

E pillanatban váratlan dolog történt. Az öreg térdreborult s fejét egész a földig lehajtotta. Sokan követték példáját, mások meghajtották magukat és köszönő szavakat mormoltak, a mi általános zsidongásba ment át. Az elérzékenyült asszonyok felmentek a lépcsőn, megfogták Kirill ruhájának szegélyét és ajkukhoz emelték. Mindenkinek könyek csillogtak szemeiben.

Alekszejevna Nadesdát annyira megrendítette ez az elragadó jelenet, hogy egy oszlophoz támaszkodott, nehogy elessék. Megrongált idegeinek ez nagyon is sok volt. Kirillnek keble ellenben bátorságtól és tetterőtől dagadt; tudta, hogy ebben a pillanatban erős, szétválaszt-

hatalan köteléssel fűződtek hozzá hívei, hogy e néptömeg felett nagy hatalommal uralkodik. Érezte, hogy mindaz, a mit eddig mondott nekik, csak szó volt, szó, mely alig érintette fülüket. De ha most mondaná el nekik ezeket a szavakat, mélyen behatnának szívébe s mint egy ellenállhatatlan intelem, viszhangot keltenének. Érezte, hogy beszélnie kell, oly fenségesen emelte fel a kezét, mint akkor, midőn Alekszejevna Nadesdától segítséget kért.

- Hallgassatok ide, barátaim! Az Úristen bűneink miatt meglátogatott bennünket; de ki mondhatja el közöttünk, hogy a jövőben nem vétkeznek, hogy ezt a sorsot ismét megérdemelni nem fogja? Ez a szerencsétlenség ismétlődhetik s a nélkül, hogy sejtjenők, meglephet bennünket. Hallgassatok tehát most reám, mikor szívetek össze van törve, meg van tisztulva, és esküdjötek meg, hogy nem részegedtek meg többé, hanem azt a pénzt, a mit eddig eltékozoltatok, közös pénztárba fogjátok tenni, hogy a szükség napjaiban egymáson segítsetek.

- Igen, igen! - kiálták mindnyájan - elhatározzuk a faluházán, bezáratunk minden korcsmát!

- Nem, nem! - viszonzá Kirill. - Az ilyen határozatot módosítani lehet, meg lehet változtatni. És ha bezárjátok a korcsmákat, majd harmincz versztnyire mentek el pálinkáért. A határozat fölösleges, de itt, ezen a helyen, igérjétek meg, hogy mértékletesek lesztek; akarjátok-e?

- Megigérjük! - hangzott, mintha egy ember ajkáról jött volna, hangosan és érthetően.

Alig hagyta el Kirill az utolsó lépcsőt, érezte, hogy valaki megöleli, megcsókolja. Az öreg ember volt, a ki az imént beszélt. A csókolódzásnak aztán nem akart vége szakadni. Mindnyájan összecsókolóztak, a doktor is Nadesdával, még az öreg diakonus is, a ki legtöbbit sírt.

Alekszejevna Nadesda alig tudott kocsijához érni. E fél óra alatt annyi különböző benyomás vonult át lelkén, hogy idegei tökéletesen elernyedtek. Erőtlenül hanyatlott a kocsipárnáira és hazavitette magát.

A mikor vendégei, a kiknek majdnem az egész hitközséggel össze kellett csókolózni, megérkeztek, betegen fogadta őket. Kirill azonban erős, élénk és beszédes volt. Rajongással mondta, hogy most már teljesen kedvező viszonyok között fog működni. Most már feloldhatatlan kötelék fűzte össze híveivel, egyetlen hét folyamán óriási befolyásra tett szert. Kiirtja teljesen az iszákosságot, iskolát állít fel a felnőttek számára és még sok más.

- Igen, igen, Alekszejevna Nadesda, most már szilárd talajon állunk. Ma meghódítottuk Lugovojét. Most már együtt még nagyon sok jót tehetünk!

Alekszejevna Nadesda fájdalmai között is mosolygott, rejtélyesen és aggodalommal telve tekintett reá! Kinálgatta vendégeit, de maga alig evett valamit s nem vett részt beszélgetésükben. Mindjárt ebéd után előállott a kocsis, mely az orvost és az öreg Obnovlenszkit a városba vigye. Az utóbbi azért ment a városba, hogy Fortifikantovékat meglátogassa s az ottani hangulatot kipróbálja.

- Oh, kedves, rokonszenves barátaim, mennyire fáj, hogy el kell válnunk. Nagyon sajnálom! - mondá Szaposkov, a mint a kocsis széna-ülésén elhelyezkedett. - Atyuska, el ne felejtsem elmenni az öreg asszonyhoz, hogy is hívják, gondolom Perepicska. Friss borogatást kell kapnia - tette hozzá.

A diakonus és Kirill némán megcsókolták egymást; atyja csak annyit mondott:

- Gondolj magadra is, fiam! Sem az Isten, sem a lelkiismeret nem tiltja ezt.

Kirill megkérte az öreget, hogy csókolja meg helyette az egész családot és mondja meg Murának, hogy Lugovojében minden rendben van és Gáborkával együtt térjen mielőbb vissza. Az irnokné is elbúcsuzott a társaságtól s nagyon meg volt elégedve, hogy munkája folytán ilyen, véleménye szerint igen fényes, társasággal ismerkedhetett meg.

Alekszejevna Nadesda és Kirill egyedül maradtak.

- Jöjjön egy kissé a kertbe! - mondá Nadesda. - Egy kis friss levegőt szeretnék szívni.

Lementek. A fiú előre szaladt; ismert minden szögletet, mert itt és a házban töltötte az idejét. Ez a kicsiny, jólnevelt vad-gyerek alig látott idegen embereket s anyján és a szolgálkeményzetten kívül mindenkit idegennek tartott s félt tőlük. Csak néhány hét óta szokott hozzá Kirillhez is s most már szintén barátai közé számította.

Alekszejevna Nadesda fehér kötött kendőt dobott vállaira, erősen összeszorította mellén s idegesen összerezzen.

- Önnek már alig van ereje, Alekszejevna Nadesda! - szólt Kirill, miközben sápadt arcát s beteges fáradtságát szemlélte.

Keserűen mosolygott, idegesen vállat vont s erősen beburkolózott kendőjébe.

- Igen, ideje, hogy megnyugodjam.

Erőltetve nevetett. Kirill azt gondolta:

- Csakugyan komolyan beteg! - és hallgatott.

- Miért nem mond ellent? - folytató Krupejev asszony. - Mért nem mondja: »Hogyan, még ilyen fiatal és már nyugodni akar? Alig tett még valamit és már pihenni vágyik?«... Miért nem mondja ki?... Nyújtsa a karját, érzem, hogy szédülök.

Kirill nem tudta, hogyan szokás a nőket karon fogni. Azt hitte, reverendájának bő ujjai megakadályozzák. De Krupejev asszony közeledett hozzá, karját karjába fűzte és erősen reá támaszkodott.

- Pihenésre van szüksége, Alekszejevna Nadesda! - mondá Kirill.

Krupejev asszony vagy nem hallotta ezeket a szavakat vagy nem figyelt rájuk.

- Nagyon szeszélyes életet éltem! - mondá halkan, hogy csak maga hallhatta. - Csak egy fontos, említésreméltó ténye volt egész életemnek - és ez rettenetes ostobaság volt... Minden embert megvettem, a kivel találkoztam... Ön az egyetlen férfi, a kit nagyrabecsülök.

Kirill érezte, hogy egész teste remeg s halk hangja a sírásba megy át.

- Ezentúl azonban együtt fogunk dolgozni - mondá szelíden.

- Hallja csak, - folytató Nadesda ugyanoly halkan - miért viseli ezt a papi ruhát? Hiszen csak nem hisz... Tegye le.

Halk, alig hallható hangja követelni látszott.

- Ki mondja önnek ezt? Hiszek Istenben, a ki segíteni fog, hogy e tudatlan emberek szívét megnyerjem. Nélküle sohasem érhetném azt el! - viszonzá Kirill mély meggyőződéssel.

- Legyen! De minek ez a ruha?

- Minek? Hogy jogom legyen befolyást gyakorolni az emberekre. Ez a ruha a vezetőm.

- Óh! - sohajtott fájdalmasan - ezek csak szavak, pusztán szavak! Miért csak mindent azokért? Hát nem vagyok-e én is szegény, szerencsétlen teremtség, mint ők? Hát nekünk nincs jogunk a boldogságra? És én végre boldog akarok lenni, hallja-e!

Mintha Kirillt egyszerre heves fájdalom fogta volna el, elbocsátotta karját és megütközve nézett rá.

- Ön... Ön...? - kérdé és érezte, hogy hangja megtagadta a szolgálatot, hogy nem képes neki megmondani, a mit mondani akar.

Alekszejevna Nadesda az almafához lépett, melynek ágai fejük fölé hajlottak, kinyújtotta a kezét s a főtörzshöz támaszkodott. Nem nézett Kirillre. Arcza, a melyet a fa most beárnyékol, s

teljes bátortalanságot, lehangoltságot s véghetetlen bánatot fejezett ki. Még mindig halkan beszélt s könyezni látszott.

- És ennek ön az oka! Miért közeledett hozzám, igazságszeretetével, melyet még egyetlen emberben sem találtam fel, azzal a mély bensőséggel, melynek létezésében sohasem hittem? Felébresztett békés nyugalmamból, a melynek legalább az a jó oldala volt, hogy nem volt kívánni valóm. Mintha aludtam volna és ön fölébresztett. Lelkesedésével föl-villanyozott és én követtem önt, a nélkül, hogy kérdeztem volna, hová és miért? És mikor annyira jutottam, hogy önt többé nem nélkülözhetem, mikor képes vagyok alázatos rabnőjévé lenni s önt akárhová követni, akkor elcsodálkozok! Miért? Igaz-e ez? Most először nem beszél őszintén. Érzelmeinek meg kell egyeznie az enyéimmal, kell, hiszen olyan természetes, mi olyan jól értjük egymást, oly szilárdan vagyunk egymáshoz lánczolva!

- Nekem, a feleséges papnak, mondja ezt? - szólt Kirill végre nehéz küzdelem után.

- Ön nem szereti a feleségét, nem szeretheti; ne mondjon igaztalanságot! - szakította félbe Nadesda durván. Aztán hangja ismét halkabbá s gyöngédebbé lett.

- Bocsásson meg és felejtse el mindent, a mit önnek most mondtam. Tévedtem... Holnap elutazom innen!

Sietve ment a fason végig, befordult balra, hol nagy fákkal elfödött sűrű cserjés állott. Kirill néhány pillanatig úgy állott, mintha lábai gyökeret vertek volna. Először követni akarta; úgy látta, mintha szédülne s el akarna esni s azért segítségére akart sietni. De aztán azt gondolta, hogy részvéte kínosan hathatna reá. Elfordult. Úgy hallotta, mintha sírna, de mégis a kijárat felé tartott. Félt visszatekinteni s rettegéssel gondolt az imént átélt jelenetre, a mely olyan váratlanul jött.

Úgy sietett hazafelé, mintha kergették volna. Csak most jutott eszébe, a mire korábban nem is ügyelt: az az élénkség, a mely megjelenésekor Nadesda arcában föllángolt, az a határozottság, melylyel mindjárt első szavaira követte, és az a buzgalom, a melylyel erszényét, kamráit, magtárait a parasztok részére megnyitotta, a kiket egy nappal azelőtt még semmire sem becsült. Végre visszaemlékezett azokra a kifejezéssel teljes pillantásokra, a melyeket reája vetett, míg a paraszttal beszélt, különösen ma, a templomnál. Mindez, a váratlan kifejlődéssel együtt, nagyon különösnek és érthetetlennek tetszett neki. Nagyon ártatlan lélek volt s nem tudta megérteni, hogyan lehet olyan emberrel, a kinek felesége és gyermeke van s még hozzá pap is, szerelemről beszélni.

Mire haza ért, este lett. A levegő nedves volt s így szobájába indult. Átment az üres helyiségeken s most érezte csak az elhagyatottságot. Vágyott Mura és gyermeke után s kínos, hideg érzés futott át szívében.

Sokáig járt egyik sarokból a másikba és saját lépteinek neszt hallgatta. Ezek a hangok, a melyeket ezelőtt, mikor még nem volt egyedül, sohasem hallott, nehezére estek. Agyában ezer gondolat és benyomás kavargott. Arra gondolt, mennyire nehéz az emberek követeléseit az étellel összhangzásba hozni.

Fökla égő gyertyával lépett a szobába.

- Levelek jöttek, atyuska, - s mogorván nézett reá, mert nem helyeselte viselkedését s nem tudta neki Mura elutazását és még egyebet sem megbocsátani.

- Levelek? - kérde Kirill és élénken fordult felé.

- Igen; egyik már régen itt van az asztal szögletén. Úgy látszik, a városból való, a tanító segédje hozta. A másikat éppen most küldte a földbirtokosnő.

Kirill kinyújtotta a kezét s Fökla egy kis borítékot adott át neki.

Egy névjegy volt benne, melynek hátulsó lapjáról a következőket olvasta:

»Kérem, mint barátomat, hogy felejtsem el mindent, a mit ma egymással beszélünk és tartson meg jó emlékezetében. Azonnal elutazom; ha *betegségemből* kigyógyulok, visszatérek s ismét segítő-társa leszek. Most nem tehetem. Üdvözlöm. Küldje ezután is, mint eddig, az embereket irodámba. Hátrahagytam rendeleteimet. Milyen fenséges, nagy lélek is ön!«

Kirill lassan darabokra tépte a levélkét és a papirkosárba dobta. Alekszejvna Nadesda sápadt, fájdalmas arcza, a mint azokat a különös szavakat mondta, fénylő szemei és hevesen emelkedő keble most előtte állottak. Most egyszerre részvétet érzett iránta, mint valamely beteg barátja iránt és sajnálta, hogy búcsúzóul meg nem szoríthatta a kezét. Milyen nagy önmegtagadással áldozta föl pénzét, idejét és egészségét!

- Igen, valóban beteg; majd meggyógyul és Alekszejvna Nadesda vissza fog térni! - gondolá.

Most eszébe jutott a másik levél is. A borítékon megismerte Nikolajevna Anna kezeírását.

- Tehát nem Murától van - gondolá s fölnyitotta a levelet.

A székesegyházi papné röviden, de gőgösen írt:

»Kedves vöm, Ignatjevics Kirill!

Órült tetteid kimerítették türelmünket és kényszerülve voltunk feleségedet, leányunkat, unokánkkal együtt, magunkhoz venni. Azt hittük és az olyan természetes volt, hogy mindjárt másnap a városba fogsz sietni, hogy őket haza vidd, de csalódtunk, mert te nem is gondolsz reá. Feleséged kisírja a szemeit, de nem fog haza menni, ha büszkeségből is. Csak akkor jutsz családodhoz, ha megjön az eszed.

Szerető s leányomnak és neked minden jót kívánó anyósod

Fortifikantov Anna.«

Utóirat. A püspök itt a városban a kereskedelmi templomnál hajlandó neked állást adni, ha kívánod.

Kirill összehajtogatta a levelet és az asztalra tette. Néhányszor föl s alá járt a szobában, aztán megállott az ablaknál s a falut nézte. A növekvő szürkületben mint szürke foltok feküdtek a parasztkunyhók; itt-ott egy-egy gyertya világa csillámlott föl. Saját boldogsága miatt, hogy csöndes, elégedett életet élhessen, csakugyan elhagyja ezt a szürke falut s a városba, a kereskedelmi templom gazdag plébániájára menjen? Ez a gondolat képtelennek s teljesíthetetlennek tünt föl előtte.

- Ha megjön az eszem! Ez annyit tesz, mint a régi ismert utakon haladni, élni gondolatok, magasabb cél nélkül! Nem, ennyire nem jön meg soha az eszem, soha! Inkább egyedül maradok, még akkor is, ha elveszik tőlem a fiamat.

De érezte, hogy fiát nem tudja nélkülözni. Elhatározta, hogy előbb vagy később magához veszi. Maga fogja tanítani, megtanítja élni és gondolkodni, ezt nem engedi át senkinek. Belé fogja oltani lángoló lelkét s éppen olyan harcossá teszi, mint maga volt. És aztán valóban egyedül van-e? Hát ezek a szürke kunyhók, a melyekben csak teng az élet s a hol reá olyan nagy szükség van! Hát nem hódította-e meg őket, nem rokonai-e ezek neki?

Eszébe jutott Perepicska. Fölhúzta reverendáját, vette botját s szilárd léptekkel ment a falu felé.

Vége.